

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN MAHUR BESTE ADLI ESERİNDE BAĞDAŞIKLIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet YÜKSEL

EKİM - 2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN MAHUR BESTE ADLI ESERİNDE BAĞDAŞIKLIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet YÜKSEL

ORCID: 0000 - 0001 - 8193 - 4152

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer UZUN

EKİM - 2020

TRABZON

ONAY

Ahmet YÜKSEL tarafından hazırlanan “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Mahur Beste Adlı Eserinde Bağdaşıklık” adlı bu Çalışma 02.11.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR	Başkan	☒	☐	
Doç. Dr. Erhan DURUKAN	Üye	☒	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer UZUN	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Ahmet YÜKSEL
05.10.2020

ÖNSÖZ

Bu çalışmada metinsellik ölçütleri arasında yer alan bağdaşıklık çerçevesinde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Mahur Beste" adlı romanı incelenmiş ve bağdaşıklık unsurları olan "gönderim", "eksilti", "değiştirim", "bağlaçlar" ve "sözcüksel bağdaşıklık" başlıkları metinden verilen örneklerle beraber tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türk edebiyatının en önemli şair ve yazarları arasında yer alan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserleri üzerine çoğu edebiyat alanında veya dilbilgisel nitelikte olmak üzere pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak yazarın yapıtları üzerine dil bilimi sahasındaki çalışmalar oldukça az sayıda olup metin dil bilimi alanında ise herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın hazırlanmasındaki asıl amaç vermiş olduğu eserleri ile beraber şair, yazar, siyasetçi, edebiyat tarihçisi gibi çok yönlü kimliği ile Türk edebiyatında kendine hususi bir yer edinmiş olan yazarın "Mahur Beste" adlı eserini metin dil bilimsel yöntemle ele almaktır.

Çalışmada ön kısım olarak ifade edilen ön söz, içindekiler, özet bölümleriyle başladıktan sonra giriş kısmı ile ana bölümlere geçilmektedir. Çalışmanın birinci bölümü, metin dil biliminin temel kavramları ve metinsellik ölçütleri ile beraber metin dil bilimi alanı içerisinde yer alan ilgili çalışmaları, ikinci bölüm Tanpınar, Mahur Beste ve "Mahur Beste" romanının bağdaşıklık görünümünü içermektedir.

Bu çalışmanın yapılması hususunda beni yönlendiren ve metin dil bilimi alanı ile tanışmama vesile olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Uzun'a şükranlarımı sunarım.

Ekim, 2020

Ahmet YÜKSEL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII

GİRİŞ	1-2
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEMEL ALINAN KAVRAM VE ÖLÇÜTLER	3-31
1.1. Metin (Text)	3
1.1.1. Metin ve Söylem (Text, Discourse)	4
1.1.2. Metin Dil Bilimi (Text Linguistics)	5
1.1.3. İlgili Araştırmalar.....	6
1.1.4. Metinsellik Ölçütleri	10
1.1.4.1. Bağdaşıklık (Cohesion)	10
1.1.4.2. Tutarlılık (Coherence)	11
1.1.4.3. Amaçlılık (Intentionality)	11
1.1.4.4. Bilgisellik (Informativity).....	12
1.1.4.5. Durumsallık (Stiuationality)	12
1.1.4.6. Kabul Edilebilirlik (Acceptibility).....	12
1.1.4.7. Metinlerarasılık (Intertextuality).....	12
1.2. Bağdaşıklık (Cohesion).....	13
1.2.1. Gönderim (Reference)	14
1.2.1.1. Dış Gönderim (Exophoric Reference)	15
1.2.1.2. İç Gönderim (Endophoric Reference).....	15
1.2.1.2.1. Art Gönderim (Anaphora)	15
1.2.1.2.1.1. Öncül / Bağımsız Gönderim Ögeleri	16
1.2.1.2.1.1.1. Şahıs Zamirleri ile Yapılan Art Gönderim	16

1.2.1.2.1.1.2. Dönürlülük Zamirleri ile Yapılan Art Gönderim.....	16
1.2.1.2.1.1.3. İşaret Zamirleri ile Yapılan Art Gönderim	17
1.2.1.2.1.1.4. İşaret Sıfatları ile Yapılan Art Gönderim	17
1.2.1.2.1.2. Ardıl / Bağımlı Gönderim Ögeleri.....	17
1.2.1.2.1.2.1. İyelik Ekleri ile Yapılan Art Gönderimler	17
1.2.1.2.1.2.2. Belirtme Durum Eki ile Yapılan Art Gönderimler.....	18
1.2.1.2.1.2.3. Kişi Ekleri ile Yapılan Art Gönderimler	18
1.2.1.2.1.3. Kelime veya Kelime Grubuyla Yapılan Art Gönderimler	19
1.2.1.2.2. Ön Gönderim (Cataphore).....	19
1.2.2.1. Cümle Ögelerine Dayalı Eksilti.....	21
1.2.2.1.1. Özne Eksiltisi.....	21
1.2.2.1.2. Nesne Eksiltisi	22
1.2.2.1.3. Yer Tamlayıcısı Eksiltisi	22
1.2.2.1.5. Yüklem Eksiltisi	22
1.2.2.2. Ek Eksiltisi.....	23
1.2.2.3. Tamlamalarla İlgili Eksilti.....	23
1.2.3. Değiş-tirir (Substitution)	23
1.2.3.1. Ada Dayalı Değiş-tirir (Nominal Substitution).....	24
1.2.3.2. Fiile Dayalı Değiş-tirir (Verbal Substitution)	25
1.2.3.3. Cümleye Dayalı Değiş-tirir (Clausal Substitution)	25
1.2.4. Bağlaç (Conjunction).....	25
1.2.5. Sözcüksel Bağdaşıklık (Lexical Cohesion).....	28
1.2.5.1. Tekrarlar	29
1.2.5.2. Eş-Anlamli veya Yakın Anlamli Kelimelerin Kullanılması.....	30
1.2.5.3. Karşıt Anlamli Kelimelerin Kullanılması.....	30
1.2.5.4. Aynı Kökten Türetilmiş Kelimelerin Kullanılması	30
1.2.5.5. Aynı Kavram Alanına Ait Kelimelerin Kullanılması	30

İKİNCİ BÖLÜM

2. AHMET HAMDİ TANPINAR VE “MAHUR BESTE” ROMANINDA BAĞDAŞIKLIK UNSURLARI	32-82
---	--------------

2.1. Ahmet Hamdi Tanpınar	32
2.2. Mahur Beste	33
2.3. “Mahur Beste” Romanında Bağdaşıklık Unsurları	35
2.3.1. Gönderim	35
2.3.1.1. Dış Gönderim	35
2.3.1.2. İç Gönderim	35
2.3.1.2.1. Art Gönderim	36
2.3.1.2.1.1. Öncül / Bağımsız Gönderim Ögeleri	36
2.3.1.2.1.1.1. Şahıs Zamiri ile Yapılan Art Gönderimler	36
2.3.1.2.1.1.2. Dönüştürülme Zamiri ile Yapılan Art Gönderimler	38
2.3.1.2.1.1.3. İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderimler	39
2.3.1.2.1.1.4. İşaret Sıfatı ile Yapılan Art Gönderimler	41
2.3.1.2.1.2. Ardıl / Bağımlı Gönderim Ögeleri	43
2.3.1.2.1.2.1. İyelik Eki ile Yapılan Art Gönderimler	43
2.3.1.2.1.2.2. Belirtme Durum Eki ile Yapılan Art Gönderimler	45
2.3.1.2.1.2.3. Kişi Ekleri ile Yapılan Art Gönderimler	45
2.3.1.2.1.3. Kelime veya Kelime Grupları ile Yapılan Art Gönderimler	47
2.3.1.2.1.3.1. Metnin Kişilerine Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim	47
2.3.1.2.1.3.2. Metinde Geçen Nesne ve Durumlara Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim	48
2.3.1.2.1.3.3. Metinde Geçen Yer Adlarına, Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim	49
2.3.1.2.2. Ön Gönderim	55
2.3.1.2.2.1. Şahıs Zamiri ile Yapılan Ön Gönderimler	55
2.3.1.2.2.2. İşaret Zamiri ile Yapılan Ön Gönderimler	56
2.3.1.2.2.3. İşaret Sıfatı ile Yapılan Ön Gönderimler	56
2.3.1.2.2.4. Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Ön Gönderimler	57
2.3.2. Eksilti	58

2.3.2.1. Cümle Ögelerine Dayalı Eksilti.....	58
2.3.2.1.1. Özne Eksiltisi.....	58
2.3.2.1.2. Nesne Eksiltisi.....	59
2.3.2.1.3. Yer Tamlayıcısı Eksiltisi	60
2.3.2.1.4. Zarf Tamlayıcısı Eksiltisi	60
2.3.2.2. Ek Eksiltisi.....	62
2.3.2.3. Tamlamalarla ilgili Eksilti	63
2.3.2.3.1. Tamlayan Eksiltisi	63
2.3.2.3.2. Tamlanan Eksiltisi	64
2.3.3. Değiş tirim	65
2.3.3.1. İs me Dayalı Değiş tirim.....	65
2.3.3.2. Fiile Dayalı Değiş tirim	65
2.3.3.3. Cümleye Dayalı Değiş tirim	65
2.3.4. Bağ laç lar	66
2.3.4.1. Ekleme İşlevi ile Kullanılan Bağ laç lar	66
2.3.4.2. Ayırma İşlevi ile Kullanılan Bağ laç lar	66
2.3.4.3. Karş ıtık İşlevi ile Kullanılan Bağ laç lar	67
2.3.4.4. Zaman İşlevi ile Kullanılan Bağ laç lar	67
2.3.4.5. Koş ul İşlevi ile Kullanılan Bağ laç lar.....	67
2.3.4.6. Aç ıklama İşlevi ile Kullanılan Bağ laç lar.....	68
2.3.4.7. Sebep - Sonuç İliş kisi ile Kullanılan Bağ laç lar	68
2.3.5. Sözcüksel Bağ daş ıklık	68
2.3.5.1. Tekrarlar	68
2.3.5.2. Aynı Çağ rış ım Alanına Ait Kelimelerin Kullanılması	69
2.3.5.2.1. Eş veya Yakın Anlamlı Kelimelerin Kullanılması	69
2.3.5.2.2. Karş ıt Anlamlı Kelimelerin Kullanılması.....	69
2.3.5.2.3. Aynı Kökten Türetilmiş Kelimelerin Kullanılması	69
2.3.5.2.4. Aynı Bilgi Alanına Ait Kelimelerin Kullanılması.....	70
2.3.5.2.3.1. Zaman	71
2.3.5.2.3.2. Musiki	73
2.3.5.2.3.3. Hayal.....	75
2.3.5.2.3.4. Talih	76
2.3.5.2.3.5. Kadın.....	77
2.3.5.2.3.6. Politika	80
SONUÇ	83
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	90

ÖZET

Tutarlılık ile beraber bağdaşıklık metinsellik ölçütlerinden en önemlileri olarak görülür ve metnin bir bütün olarak algılanmasında ayrı bir önem taşır. Günümüz metin dil bilimi çalışmalarında sıkça tercih edilen bir yöntem olarak bağdaşıklık unsurlarının tespiti, bu çalışmanın da içeriğini oluşturmaktadır. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın öncü isimlerinden, saf şiir akımının temsilcisi Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanı bağdaşıklık başlığı altında incelenmiş, elde edilen veriler ışığında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Giriş bölümünde çalışmaya temel oluşturan kavramlar ve bağdaşıklık unsurları hakkında genel bilgiler verilmiş, açıklamalarda bulunulmuştur.

Birinci bölümde çalışmanın içeriğini oluşturan kavramlar hakkında bilgiler verilmiştir. Burada metin, söylem, metin dil bilimi, metinsellik ölçütleri, bağdaşıklık ve bağdaşıklık unsurları üzerinde durulmuştur. Metin dil bilimi alanı üzerine yapılan ilgili çalışmalara yer verilmiş, bağdaşıklık unsurları örneklerle beraber açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Tanpınar'ın hayatı ve eserleri üzerine bilgiler paylaşılmış, çalışmanın konusu olan Mahur Beste romanı tanıtılmış, metin üzerinden örneklerle beraber bağdaşıklık unsurları; gönderim, eksilti, değiştirim, bağlaçlar ve sözcüksel bağdaşıklık alt başlıkları altında tespit edilmiştir.

Sonuç bölümünde elde edilen veriler çerçevesinde metin üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Metin, Bağdaşıklık, Sözcüksel Bağdaşıklık, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kelime Grupları

ABSTRACT

Along with coherence, cohesion is seen as the most important textuality criteria and has a special importance in perceiving the text as a whole. The determination of cohesion elements as a method that is frequently preferred in today's text linguistics studies is also the content of this study. The novel named Mahur Beste by Ahmet Hamdi Tanpınar, one of the pioneers of Turkish literature in the Republican Period and the representative of idyllic poetry movement, was examined under the title of cohesion, and evaluations were made in the light of the data obtained.

In the introduction part, general information and explanations are given about the basic concepts and cohesion elements of the study.

In the first part, information is given about the concepts that make up the content of the study. Here, text, discourse, text linguistics, textuality criteria, cohesion and cohesion elements are emphasized. Relevant studies on text linguistics were included, and the elements of cohesion were tried to be explained with examples.

In the second part, information on Tanpınar's life and works was shared, "Mahur Beste" novel, which is the subject of the study, was introduced, together with examples through the text, elements of cohesion; reference, ellipsis, substitution, conjunctions and lexical cohesion were determined under subheadings.

In the conclusion part, evaluations were made on the text within the framework of the data obtained.

Keywords: Text, Cohesion, Lexical Cohesion, Ahmet Hamdi Tanpınar, Word Groups.

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Dış Gönderim.....	35
2	Şahıs Zamirleri ile Yapılan Art Gönderim.....	37
3	Dönüşlülük Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	39
4	İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim.....	41
5	İşaret Sıfatı ile Yapılan Art Gönderim.....	43
6	İyelik Eki ile Yapılan Art Gönderim.....	44
7	Belirtme Durum Eki ile Yapılan Art Gönderim.....	45
8	Kişi Ekleri ile Yapılan Art Gönderim	46
9	Metnin Kişilerine Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim	49
10	Metinde Geçen Nesne ve Durumlara Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim.....	54
11	Metinde Geçen Yer Adlarına Kelime veya Kelime Grubuyla Yapılan Art Gönderim	55
12	Ön Gönderim	58
13	Cümle Ögelerine Dayalı Eksilti	62
14	Ek Eksiltisi	63
15	Tamlayan Eksiltisi.....	64
16	Tamlanan Eksiltisi.....	64
17	Değiştirim	66

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
çev.	: Çeviren
s.	: Sayfa
TDAYB	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzerleri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Sağlam temellere oturmuş bir metinde cümleler gelişigüzel bir biçimde yer almaz. Kelimeler ya da cümleler metnin inşasında, metnin bir bütün olarak algılanmasını sağlamak üzere yazar tarafından özenle seçilir (Günay, 2017: 72). Aksi takdirde iletişim gerçekleşmez. İletişimin doğru bir şekilde sağlanamadığı durumda da kişi kendini ifade edemez, meramını karşı tarafa aktaramaz.

Dilin temel birimleri olarak görülen metinler¹ ile beraber metinleri kendine inceleme alanı olarak seçen metin dil bilimi günümüzde giderek daha fazla önemsenmekte, daha fazla çalışma alanı bulmaktadır. Bu çalışmada metinlerden yola çıkarak metin dil bilimi alanı, amaç ve görevleri doğrultusunda “Mahur Beste” romanı incelenmiş, ortaya çıkan veriler ışığında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde “Metin nedir?” meselesine eğilmiş birçok dil bilimcinin görüşlerine yer verilmiştir. Kavram karmaşasına neden olan metin ve söylem kelimeleri benzerlikleri ve farklı yönleri ile ele alınmıştır. Metin dil biliminin ortaya çıkış süreci hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra alan üzerine söylenen tanımlar paylaşılmıştır. Çalışmanın meydana gelmesinde faydalanan, çalışma ile benzerlikler taşıdığına inanılan metin dil bilimi ile ilgili araştırmalara bu bölümde yer verilmiştir. Herhangi bir metnin, metin değeri taşıması hususunda belirlenen metinsellik ölçütleri sırasıyla özetlenmiştir. Çalışmanın ana konusu mahiyetinde olan bağdaşıklık bahsi açıklanmış, bağdaşıklık unsurları örneklerle beraber aktarılmıştır. Böylelikle çalışmanın birinci bölümünü temel alan kavram ve ölçütler oluşturmuştur.

İkinci bölümde Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Tanpınar’ın ilk roman denemesi olan “Mahur Beste” özetlenmiş, roman üzerinden bağdaşıklık unsurları ele alınmıştır. Bağdaşıklık unsurları Halliday ve Hasan’ın (1976) çalışmasında yer aldığı gibi gönderim, eksilti, değiştirim, bağlaçlar ve sözcüksel bağdaşıklık başlıklarından oluşmaktadır. Metne bağdaşık bir yapı görünümü veren bu unsurlar metinden verilen örneklerle tespit edilmiştir.

Gönderim, art ve ön gönderim şeklinde iki ayrı şekilde karşılaştığımız bağdaşıklık unsuru olarak metinlerde yer almaktadır. Gönderim unsurları Uzun’un (1995) çalışmasında yer verdiği şekliyle zamir, sıfat gibi öncül/ bağımsız gönderim öğeleri, iyelik, belirtme durum ve kişi ekleri

¹ Dil bilimi incelemelerinde dilin temel birimleri olarak önce sözcük sonra cümle düşünülmüşse de daha sonra metinler dilin nesnesi, inceleme konusu olmuş, dilin temel birimleri olarak görülmüştür. Ayşe Eziler Kıran ve Zeynel Kıran, **Dilbilime Giriş**, Seçkin Yayınları, İstanbul, 2013, s. 335-339.

gibi ardıl/ bağımlı gönderim ögeleri başlıkları altında verilmiştir. Ayrıca kelime veya kelime grupları ile yapılan gönderim başlığına da yer verilmiştir. Art ve ön gönderimler ayrı olarak sınıflandırılmış, sıklıkları içeren tabloları gösterilmiştir.

Metinde tespit edilen eksilteler; özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı, yüklem, tamlayan, tamlanan ve ek eksiltisi başlıkları altında ele alınmış, sıklıkları tablolar ile gösterilmiştir.

Bağdaşıklık unsurları arasında kullanımı pek sık olmayan değiştirim, çalışmada yer alan bir diğer bağdaşıklık unsurudur. Değiştirim, değiştirilen unsura bağlı olarak isme dayalı, fiile dayalı ve cümleye dayalı olmak üzere üç başlık altında, metindeki görünümleri ile beraber ele alınmıştır.

Çeşitli işlevlere sahip olarak metinlerde dilbilgisel ve anlamsal bağların oluşmasında etkili olan bağlaçlar bağdaşıklık unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu itibarla çalışmada bağlaçlar, bağdaşıklık unsuru olarak ele alınıp ekleme, ayırma, karşıtlık, zaman, koşul, açıklama, sebep-sonuç gibi işlevleri ile metinden verilen örneklerle ifade edilmiştir.

Sözcüksel bağdaşıklık; Halliday ve Hasan (1976), L. Subaşı Uzun (1995) ve Uzun'un (2016)² çalışmasında yer verdiği tasnif ölçüsünde şekillendirilmiştir. Metinde sözcüksel bağdaşıklık unsurları tekrar eden kelimeler ve aynı çağrışım alanına ait kelimeler başlıkları altında incelenmiştir. Aynı çağrışım alanına ait kelimeler başlığı altında ise eş veya yakın anlamlı kelimeler, karşıt anlamlı kelimeler, aynı kökten türemiş kelimeler ve aynı bilgi alanına ait kelimelerin kullanılması başlıklarına yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde gönderim, eksilti, değiştirim, bağlaçlar ve sözcüksel bağdaşıklık unsurları metinden tespit edilen verilere göre ayrı ayrı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda metnin bağdaşık bir yapı görünümünde olduğu ortaya konulmuştur. Dil ve üslup açısından kendine has bir değere sahip Tanpınar'ın diğer eserleri de böyle bir çalışma ile çözümlenebilir, yazar ve yazarın eserleri hakkında metin dil bilimsel boyutta yeni fikirler edinilebilir.

² Uzun sözcüksel bağdaşıklığı tekrarlar ve aynı çağrışım alanına ait kelime olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Aynı çağrışım alanına ait kelimeler altında ise eş veya yakın anlamlı kelimelerin kullanılması, karşıt anlamlı kelimelerin kullanılması, aynı kökten türetilmiş kelimelerin kullanılması, aynı bilgi alanına ait kelimelerin kullanılması ve kişisel çağrışımların etkisiyle ortaya çıkan kelimelerin kullanılması başlıklarına yer verilmiştir. Muzaffer Uzun, **Nazan Bekiroğlu'nun Nar Ağacı Adlı Romanında Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Ekseninde Bir Söz Varlığı Çözümlemesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 66.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEMEL ALINAN KAVRAM VE ÖLÇÜTLER

Metin dil bilimi çalışmalarının ortaya koyduğu metinsellik ölçütleri *bağdaşlılık, tutarlılık, amaçlılık, bilgisellik, kabul edilebilirlik, durumsallık, metinlerarasılık*; bağdaşlılık unsurları ise *gönderim, eksilti, değiştirim, bağlaçlar* ve *sözcüksel bağdaşlılık* başlıklarında değerlendirilmektedir.

1.1. Metin (Text)

İnsanları diğer canlılardan ayıran ve üstün kılan en önemli şey dili ve dili kullanabilme yeteneğidir. İnsanlar dili kullanırken belirli bildirişim durumları içerisinde metinleri kullanır. Konuşurken ya da yazarken birbiriyle bağlantılı cümlelerden oluşan metinler üretirler (Şenöz, 2005: 61). Bu doğrultuda bir dili bilmek, o dilde metin üretmek ve üretilen metinleri anlamakla aynı şeydir (Huber, 2013: 280).

Metin kelimesinin batı dillerindeki karşılıkları olan Fransızca *texte*, İngilizce *text* sözcüklerinin kökenlerine bakıldığında Latince kumaş anlamına gelen *textus*³ sözcüğüyle karşılaşılmaktadır. Nasıl bir kumaş dokunarak ipliklerden bir bütün hâline geliyorsa, metin de yazarın metni oluşturan öğeleri birbirine aşama aşama eklemesiyle oluşturulmaktadır (Akbayır, 2013: 189). Türkçede kullanılan “metin” sözcüğünün kökeni ise Arapçadır. Arapçada metin sözcüğünün anlamına dair çeşitli tanımlar bulunmakla birlikte “bir kitabın dipnotlar ve yapılan açıklamalar dışında kalan, özgün olan bölümü” tanımı günümüzde en sık karşılaşılandır (Şenöz, 2005: 109-110).

Metin kelimesi üzerine çok sayıda dilbilimci farklı tanımlar yapmış ve bu tanımlar dilcilerin benimsedikleri yaklaşımlara göre şekillenmiştir. İlk dönemlerdeki çalışmalarda metnin biçimsel özelliklerinin ön plana çıkarıldığı yaklaşımlar etkilidir. Sonraki çalışmalarda metin, daha geniş bir açıyla ele alınmış, yalnızca biçimsel değil dil dışı ilişkiler bağlamı da değerlendirilmiş, tanımlar üretilmiştir (Aksan ve Aksan, 1991: 95). Yakın dönemdeki metin tanımları bu çerçevede şekillenmiştir.

³ Latince *texere, textus, textum* (dokumak, örmek, dokuma, örgü). Ayata Şenöz, **Metindilbilim ve Türkçe**, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2005, s.19.

Günay (2017: 47) metni, “belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünü” olarak açıklamaktadır. Metni “bir iletişim sırasında gerçekteşen, birbiriyle ve dil dışı etkenlerle bağlantılı bir sözceler bütünü” olarak tanımlayan Aksan’a göre üretici ve alıcı arasında belli bir bildiri, belli koşullar altında metin olarak kabul edilmektedir. Bu durumda bir şiirden bir hava raporuna, bir yasa tasarısından bir romana kadar sözcelerden oluşmuş her şey birer metin sayılmaktadır (Aksan, 1995: 257). Tanımlarda öne çıkan özellik ise iletişimdir. İletişim, duruma göre tek bir sözcükten meydana gelen cümle ile sağlanabilse de genellikle birden fazla cümleden oluşan metinlerle gerçekteşmektedir (Toklu, 2018: 101).

1.1.1. Metin ve Söylem (Text, Discourse)

Metin incelemelerine bakıldığında “metin” kelimesi ile beraber ya da metin kelimesinin yerine “söylem”⁴ kelimesinin kullanıldığı görölmektedir. Benzer şekilde alan isimlerinde de “metin dil bilimi” yerine “söylem çözümlemesi” terimi kullanılmaktadır. Metin veya söylem kavramını kullanan araştırmacılar kavram üzerine ilk çalışmaları ortaya koyan dilbilimcilerin tesiri ile bu kelimeleri kullanmıştır. Buna göre İngiliz araştırmacılar genellikle “söylem” kelimesini kullanırken başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ölkelerinin araştırmacıları genellikle “metin” kelimesini kullanmaktadırlar (Aksan ve Aksan, 1991: 91). Ölkemizdeki çalışmalarda da bu doğrultuda tanımlar kimi zaman aynı kimi zaman farklı anlamlarda kullanılmıştır. Aksan metni “ iletişim sırasında gerçekteşen bir sözcü ya da dil dışı etkenlerle bağlantılı bir sözceler bütünü” olarak tanımlayarak metin ile söylemi aynı anlamda kullanmıştır (Aksan, 1999: 149).

Kıran ve Kıran (2013: 336)’a göre söylem kelimesi söz, sözcü, metin kavramlarını kapsayan, anlam bulanıklığı içerisinde bir terim olarak ifade edilmektedir. Bazı araştırmacılar söylem ve metin ile ilgili çalışmaları iki farklı alan olarak görmekte; sözlü metinlerin söylem çözümlemesinin, yazılı metinlerin ise metin dil biliminin inceleme alanında olduğu görüşünü benimsemektedirler (Toklu, 2018: 173).

Metin ve söylemi birbirinden ayırma ihtiyacı duyulsa dahi bu kavramların birbirlerine zıt olarak gösterilmesi ise doğru değildir. Novruzova (2012: 359)’ya göre metin, belirli bir süreç sonucunda oluşan, sonlu bir şeydir. Bu durum onu söylemden ayırır da iki farklı kavram olarak göstermez. Zıt olarak değerlendirilmenin anlamsız görüldüğu bu kavramlar her şeyden önce aralarında neden-sonuç ilişkisi ile birbirine bağlıdır. Metin söylemde yaratılır ve söylemin eseridir.

⁴ Söylem kelimesini ilk defa kullanan Amerikalı dilbilimci Z.S. Harris olmuştur. Harris’in 1952’de “discourse analysis” (söylem çözümlemesi) adlı çalışmasında bu terim metin kavramı ile aynı anlamda kullanılmıştır. Ayata şenöz, a.g.e., s. 44.

1.1.2. Metin Dil Bilimi (Text Linguistics)

Metinle ilgili incelemelerin temeli yüzyıllarca önceye uzansa da çağdaş metin dil biliminin⁵ temelleri Amerikan Yapısalcılarının⁶ yaptıkları çalışmalarla atılmıştır. Söz konusu çalışmaların bu denli önemli olmasının sebebi yapılan incelemelerde cümle düzeyinin aşılmasıyla metinlerin odak merkezi hâline getirilmiş olmasıdır (Şenöz, 2005: 17). Bu doğrultuda dili genel olarak cümleyle, cümle üretimiyle kısıtlayan Üretici-Dönüşümsel Dilbilim'e⁷ tepki olarak kabul edilebilecek bu alan 1960'lı yıllardan sonra dil çalışmalarına yeni bir boyut katmıştır (Aksan, 1995: 257).

Daha önce, söyleyışbilim, sözbilim ve edebiyat alanlarının çalışmaları çerçevesinde incelenen metinler, dil biliminin yeni bir alanı olarak ortaya çıkan metin dil bilimiyle, çalışmalarını alanlar arası yürütmekte; metni yalnızca bir ürün olarak değil, metin üretimi ve metnin alıcı tarafından algılanıp yorumlanması aşamalarındaki bilişsel süreçlerle de ilgilenmektedir (Toklu, 2018: 172)

Metin dil bilimi, cümle ötesi dil çalışmalarından yola çıkarak bir metnin bütünlüğünü ortaya koyan bağlantıları ve tutarlılıkları inceler. Metin dil bilimi incelemelerinde, tek tek metnin içindeki cümleler değil; metni oluşturan dil birimleri arasındaki bağıntılar ile metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevi önemlidir (Torusdağ ve Aydın, 2014: 112). Metin türü olarak değerlendirildiğinde günlük konuşmalardan, gazetelere, reklamlardan hukuk metinlerine kadar her türlü metin, metin dil biliminin inceleme alanı içerisinde yer almaktadır (Şenöz, 2005: 58).

Amacı “metinlerin yapılarını, yani dilbilgisel ve içeriksel kurgulanış biçimlerini ve bildirişimsel işlevlerini ortaya çıkarmak ve uygulamalı örneklerle göstermek” (Şenöz, 2005: 22) olarak açıklanan metin dil biliminin uygulamalarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Dil bilimi ve yazınsal çözümlenmelerin kesiştiği bölgede dil biliminin yeni bir alanı olarak ortaya çıkan metin dil bilimi, büyük ölçüde metnin yüzey yapısıyla ilgilenir ve derin yapısını önemsemez (Kıran ve Kıran, 2013: 338). Bununla birlikte metin dil bilimi alanı; metinleri, yüzeysel yapıda yakınlık ve uyumluluk, derin yapıda dış dünya ya da gönderge düzlemiyle ilişkileri bakımından tutarlılık vb. ilkeler uyarınca belirlemeye, bu alanda biçimsel bir tanımlamaya ulaşmaya çalışan inceleme türü olarak da değerlendirilmektedir (Vardar, 2002: 39).

⁵ Metin üzerine çalışmalarını kuran metin dil bilimi kavramı farklı adlarla da anılmaktadır. Söz konusu alan adının yerine söylem çözümlenmesi, söylem dilbilgisi, metinsel dilbilim, metinbilim, metin incelemesi, metin kuramı, metin dilbilgisi, anlatıbilim, metinbilimsel çözümlenme, yazınsal göstergebilim gibi adlar kullanılmaktadır. Doğan Günay, **Metin Bilgisi**, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim, 2017, s.53.

⁶ Çağdaş anlamda dil bilimi çalışmalarının başlatıldığı Amerikalı dilbilimcilerin oluşturduğu topluluktur. Amerika'da ortaya çıktığı ve F. de Saussure'unkine benzer ilkelere sahip oldukları için bu topluluk çoğunlukla “Amerikan Yapısalcıları” olarak adlandırılır. L. Bloomfield, Z.S. Harris, N. Chomsky, Edvard Sapir bu topluluğun temsilcilerindendir. Kıran ve Kıran, a.g.e., s.198.

⁷ Üretici-Dönüşümsel Dilbilim, Yapısalcılığın bir türü olarak Noam Chomsky'nin öne sürdüğü yaklaşımdır. Chomsky dildeki sonlu sayıda kuralla beraber sonsuz sayıda cümle üretilebilmesini, çeşitli dönüşümler sayesinde derin yapılardan yüzey yapıya geçişini sağladığını varsaydığı düzeneği inceler. Böylece cümle düzeyinde araştırmalarla sınırlı kalır. Berke Vardar, **Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri**, İstanbul: Multilingual, 2001, s.36.

Metni araştırma konusu yapan metin dil bilimi diğer birçok alanla iş birliği içinde çalışmalarını yürütür. Bu özelliği ile diğer geleneksel metin inceleme alanlarından ayrılır (Günay, 2017: 54). Bu nedenle metin dil bilimi konusunda uzmanlaşacak kişiler yalnızca dil bilimi ile sınırlı kalmayarak gerektiğinde psikolojik, sosyolojik veya diğer bakış açılarına sahip olmalıdır⁸ (Beaugrande, 1997:10'ten aktaran Şenöz, 2005: 59).

1.1.3. İlgili Araştırmalar

Ülkemizdeki metin dil bilimi ile ilgili araştırmaların kitap, tez, makale gibi yayınlardan takip edilmesi mümkündür.

Kitap

Leyla Subaşı Uzun'un (1995) "Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı" adlı çalışmasında Türkçenin en eski yazılı belgeleri olan Orhun yazıtları metin dil bilimsel yöntemle incelenmiştir. Çalışmada özellikle Tonyukuk yazıtı üzerinde durulmuş Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarına ise elde edilen bulguların geçerliliğinin denetlenmesi amacıyla başvurulmuştur.⁹ Yazıtlardaki metin dil bilimsel yapı sorgulanırken yedi metinsellik ölçütünden özellikle bağdaşıklık ve tutarlılık üzerinde durulmuştur. Bağdaşıklık, gönderimsel ve biçimsel-sözlüksel bağdaşıklık şeklinde iki bölümde ele alınmıştır.

Canan Ayata Şenöz'ün (2005) "Metindilbilim ve Türkçe" adlı çalışması metin dil bilimi üzerine Türkiye'de yapılan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Metin, söylem, metin dil bilimi kavramlarının ayrıntılı olarak ele alındığı çalışmada Türkiye'deki dil bilimi ve metin dil bilimi ile ilgili yapılmış yayınlara da yer verilmiştir.

Doğan Günay'ın (2017) "Metin Bilgisi" adlı çalışması metin kavramı ile beraber metnin açıklanması, incelenmesi, yorumlanması ve çözümlenmesi aşamalarını ele alan bir çalışmadır. Metin çözümlemeye kullanılan küçük yapı, büyük yapı ve üst yapı kavramları ile ilgili her türlü bilgiyi içeren, metin kavramının tüm açılardan ele alındığı kapsamlı bir çalışmadır.

Hülya Aşkın Balcı'nın (2018) "Metindilbilimin ABC'si" adlı çalışması metin ve metin dil bilimi kavramları ile ilgili kapsamlı bir çalışmadır. Metin, metin olma ölçütleri, metin yapısı, metin

⁸ Metin dil biliminin disiplinlerarasılık özelliğini daha iyi yansıttıklarını düşünen Beaugrande ve Van Dijk "metindilbilim" kavramı yerine "metinbilim" kavramının kullanılmasının daha uygun olduğunu savunmuşlardır. Ayata Şenöz, a.g.e., s.58.

⁹ Uzun çalışmasında özellikle Tonyukuk metnini seçmesini, Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarının aynı döneme ait belgeler olması, benzer anlatımlara sahip olması ve Tonyukuk yazıtının bu iki yazıttan farklı deyiş özelliklere sahip olması ile açıklamaktadır. Leyla Subaşı Uzun, **Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı**, Ankara: Simurg Yayınları, 1995, s. 1.

tipolojisi, iletişimsel metin modeli ve farklı metin çözümleme çalışmaları kitabın içeriğini oluşturan başlıklardır. Bu başlıklar verilen örnekler ile ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Tez

Selçuk İşsever'in (1995) "Türkçe Metinlerdeki Bağlantı Ögelerinin Metindilbilim ve Kullanımbilim Açısından Görevleri" adlı yüksek lisans çalışmasında bağlaçların da içerisinde bulunduğu bağıntı ögeleri metin dil bilimi çerçevesinde ele alınmıştır. Yapısal, anlamsal ve kullanımsal olmak üzere üç temel işleve sahip dilin, kullanımsal işlevi esas alınmıştır. Çalışmada bağlantı ögelerinin kullanımsal işlevlerini belirlemek, metnin bütünsel anlamına katkısı ve okuyucu açısından önemini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Ahmet Akçataş'ın (2001) "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim Çözümlemesi" adlı doktora çalışmasında metni oluşturan cümle, paragraf, metin parçaları gibi unsurların arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu ilişkiler yapı, bağlaç ve anlam başlıkları altında verilmiştir. Çalışmasında Halliday ve Hasan'ın "Cohesion in English" teki metodunu esas alan araştırmacı şu sonuçlara ulaşmıştır: *Metni oluşturan parçalar arasında tam bir uyum vardır. Yapı, bağlaç ve anlam bağıntıları dengelidir. Bağlantılar, kısalık ve yoğunluk sağlanmıştır. Aksiyon sistemi bağlarla düzenlenmiştir. Gönderim bağlantıları, metin düzenlenme işlevindedir.*

Eyyüp Coşkun'un (2005) "İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri" isimli doktora çalışmasında ilköğretim 5. ve 8. sınıftaki öğrenciler üzerinden bağdaşıklık, tutarlılık ve metin elementleri çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Öğrencilerin yazdıkları metinlerden elde edilen verilerle bağdaşıklık araçlarının kullanım sıklıkları tespit edilmiştir.

Tazegül Demir'in (2006) "Peyami Safa'nın 'Yalnızız' Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi" adlı yüksek lisans çalışmasında Türk edebiyatında dil ve üslup özellikleri ile dikkat çeken Peyami Safa'nın eseri metin dil bilimsel yöntem kullanılarak incelenmiştir. Bu çalışmada art gönderim, eksilteli yapılar, örtük yapılar, yineleme, anlatıcı ve üslup gibi başlıklar ile beraber ele alınan metin çözümlenmiştir.

Şükran Dilidüzgün'ün (2008) "Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım" adlı doktora çalışmasında Türkçe öğretiminin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla metin dil bilimsel yöntemin etkisi ölçülmüştür. Bu yönde modeller oluşturulmuş, modeller ile Türkçe ders kitabı metinlerinin etkinlikleri incelenmiştir. Ders kitaplarının hazırlanmasında metin dil biliminin imkânlarından yeterince yararlanılmadığı sonucuna ulaşılmış, Türkçe öğretimine katkıda bulunmak için önerilerde bulunulmuştur.

Selma Erdağı'nın (2008) "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Yaban' Adlı Romanının Metin dil bilimsel Çözümlemesi" adlı yüksek lisans çalışmasında romanda sık rastlanılan metin dil bilimsel unsurların hangi ölçüde kullanıldığı ele alınmıştır. Çözümleme aşamasında Doğan Günay'ın metodu esas alınmakla beraber çalışmada anlatıcı ve üslup tespitlerine de yer verilmiştir.

Hatice Parlak'ın (2009) "Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı" adlı doktora çalışmasında Türk edebiyatının önemli eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig, metin dil bilimi ölçütlerine göre incelenmiştir. 82 bölümden oluşan hacimli bir eser olan Kutadgu Bilig metninin tamamı değil, konu bütünlüğünün bozulmaması adına seçilen beyitler ile 35 bölüm hâlinde incelenmiştir. Çalışma bağdaşıklık ve tutarlılık olarak iki ana başlıktan oluşmaktadır.

Sedat Balyemez'in (2011) "Dede Korkut Hikayeleri'nin Metin Dil Bilimsel Yapısı" adlı doktora çalışması Türk kültür ve edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut'u bağdaşıklık ve tutarlılık bağlamında inceleyen ilk çalışma olmuştur. Dede Korkut Hikâyeleri'ni günümüz metin çalışmaları ekseninde değerlendiren çalışmada Halliday ve Hasan'ın bağdaşıklık unsurları ile ilgili tasnifi esas alınmıştır. Hikâyelerden elde edilen bulguların maddeler hâlinde belirtildiği sonuç bölümünde metinlerin genel olarak bağdaşık ve tutarlı bir yapı sergilediği sonucuna ulaşılmış ve metin olma ölçütlerine uygun bir eser olduğu tespitinde bulunulmuştur.

Gülşen Torusdağ'ın (2015) "Memduh Şevket Esendal'ın Öykülerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım" adlı doktora tezinde Esendal'ın öykü kitaplarından seçilen "Karga Yavrusu", "Kızımız", "Dursunhacı", "Arabacı Ali" ve "Kayışı Çeken" adlı öyküleri metin dil bilimsel ölçütler çerçevesinde çözümlenmiştir. Çalışmasını Halliday ve Hasan (1976), Beaugrande-Dressler (1981) ve Dilidüzgün'ün (2008) sınıflandırmalarına dayanarak ele alan Torusdağ, öykülerin metin dil bilimi ölçütleri çerçevesinde ele alınabileceği, metinsellik ölçütlerine uygun olduğu ve bu metinlerin hem ana dil hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretimine uygun olduğu tespitlerinde bulunmuştur.

Muzaffer Uzun'un (2016) "Nazan Bekiroğlu'nun 'Nar Ağacı' Adlı Romanında Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Ekseninde Bir Söz Varlığı Çözümlemesi" adlı doktora çalışmasında metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklıkla ilgili değerlendirmelerde bulunulmuş ve metin üzerinden bağdaşıklık unsurları gönderim, eksilti, değiştirim, bağlaçlar ve sözcüksel bağdaşıklık alt başlıklarıyla gösterilmiştir. Yazarın 'Nar Ağacı' adlı eserinden hareketle onun söylemini ortaya koyma düşüncesiyle oluşturulan çalışmada sözcüksel bağdaşıklığa ayrı bir önem verilmiştir. Sözcüksel bağdaşıklık unsurlarından elde edilen bulgular neticesinde ise "Metin Kurucu Sözcüklerin Sözlüğü" adı ile ayrı bir bölüme de yer verilmiştir.

Makale

Oraliş ve Ozil'in (1992) "Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi" adlı çalışmalarında Ferit Edgü'nün Olanak-siz adlı öyküsü metin dil bilimsel yöntemle çözümlenmiştir. Çalışmada öyküde yer alan tüm metin dil bilimsel bağlar değil yalnızca öykünün kurgusuna ilişkin olanlar ele alınmıştır.

İrem Onursal'ın (2003) "Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık" isimli çalışmasında bağdaşıklık ve tutarlılık kavramları seçilen metinler ile beraber açıklanmıştır. Makalede metin, söylem ve metin dil bilimi kavramlarına da yer verilmiş bağdaşıklık art gönderim, ön gönderim, bağlantı öğeleri başlıkları ile ele alınmıştır.

Bülent Özkan'ın (2004) "Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in 'On ikiye Bir Var' Adlı Öyküsünde Metin dil bilimsel Bağdaşıklık Görünümleri" adlı çalışmasında metni oluşturan birimler arasındaki bağlar incelenmiştir. Bu bağlar Leyla Subaşı Uzun'un çalışmasında yer verdiği metin dil bilimsel yöntemle ele alınmıştır. Çalışma sonucunda öykünün metin dil bilimsel bağdaşıklığın ilginç görünümüne sahip kurmaca bir metin olduğu görüşüne varılmıştır.

Hülya Aşkın Balcı'nın (2006) "Metindilbilim Açısından Bir Çözümleme" adlı çalışmasında Murat Soyak'ın "Acı Ceviz" adlı öyküsü, metin dil bilimsel yöntemle çözümlenmiştir. Çalışmada kullanılan metin dil bilimsel yöntemler; örtük yapılar, eksilteli yapılar, art gönderimler ve sıralı düzene bağlı dönüşümler başlıklarından oluşmaktadır. Bu başlıklar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra öyküden seçilen örneklerle metnin görünen kısmının yanı sıra derin yapısında var olan unsurların da meydana çıkarılması amaçlanmıştır.

Otan ve Otan'ın (2014) "Metinsel Bağdaşıklığın Sağlanmasında Sözcüksel Bağdaşıklığın Rolü" isimli çalışmasında sözcüksel bağdaşıklığın metin düzenlenişindeki etkisi gazeteden alınan köşe yazısı üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Çözümleme sonucunda metindeki sözcüklerin bağlantıları ve sıklık dereceleri de verilmiştir.

Aydın ve Torusdağ'ın (2014) "Türkçe Öğretimi Çerçevesinde Yazınsal Bir Metin Çözümleme Örneği Olarak Refik Halit Karay'ın Garip Bir Hediyesi" adlı çalışmalarında Karay'ın "Memleket Hikâyeleri" adlı öykü kitabından seçilen öykü 3 bölüm hâlinde incelenmiştir. Metin çözümleme aşamasında Halliday ve Hasan (1976) ve Beaugrande ve Dressler'den (1981) hareketle örnek model oluşturan araştırmacılar, bu model dâhilinde öykünün dil bilimsel ve anlam bilimsel unsurlar bakımından Türkçe öğretiminde kullanılabilecek bir metin olduğu görüşünde bulunmuşlardır.

Şirvan Kalsın'ın (2016) “Kutadgu Biligde Sözcük Bağdaşıklığı” adlı çalışmasında Türk dili araştırmaları için büyük önem taşıyan eser; tekrarlar, eş yakın anlamlı kelime kullanımı, karşıt anlamlı kelime kullanımı, aynı kökten kelime, aynı kavram alanından kelime kullanımı ve yapı yinelemeleri başlıkları ile doğrudan bilgi akışına sahip üç bölüm altında incelenmiştir.

Keziban Tekşan'ın (2018) “Ferhunda Kalfa Hikâyesinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümleri” adlı çalışmasında Halit Ziya Uşaklıgil'in hikâyesi bağdaşıklık ve tutarlılık çerçevesinde incelenmiştir. Metindeki bağdaşıklık unsurları Uzun'un (1995) tasnifi ile ele alınmıştır. İnceleme sonucunda metnin bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütlerini sağlayan bir yapıt olduğu görüşüne varılmıştır.

1960'lı yıllarda ortaya çıkan metin dil biliminin Türkiye için başlangıcı 1980'li yıllar olarak tarihlendirilmekte, bu dönemde Berke Vardar ve arkadaşlarının çalışmaları önemli görülmektedir. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi'nde yapılan çalışmalar ile başlayan metin dil bilimi, İngilizce başta olmak üzere Almanca ve Fransızca yayınlar aracılığıyla gelişimini sürdürmüştür. 1990'lı yıllardan itibaren ise ülkemizde yapılan metin dil bilimi çalışmalarında büyük bir artış görülmüştür (Şenöz, 2005: 106-112). Son yıllarda dil biliminin en ilgi çeken alanlarından biri hâline gelen metin dil bilimi “medya, politika ve ekonomi dil bilimi” gibi diğer uzmanlık alanlarının oluşmasına öncülük etmekte, Türkiye’de metin dil bilimi alanında işlev ve yapı açısından incelemeler yapıldığı görülmektedir (Balci, 2018: 36).

1.1.4. Metinsellik Ölçütleri

Metin; Beaugrande ve Dressler’e göre, yedi metinsellik ölçütüne sahip, iletişimsel işlevi olan bir yapıdır. Bu yedi ölçütten birinin olmaması durumunda metin, iletişimsel olmaz. İletişim özelliği olmayan metinler de metin olarak kabul edilmezler (Torusdağ ve Aydın, 2014: 113).

Beugrande ve Dressler’in belirlediği yedi metinsellik ölçütü; *bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, metinlerarasılık, bilgisellik, kabul edilebilirlik ve durumsallık*’tır.

1.1.4.1. Bağdaşıklık (Cohesion)

Metin içerisindeki cümlelerin bir araya getirilerek bir bütün olmasını sağlayan metnin yüzey yapısında bulunan dilsel, dilbilgisel ilişkilerdir. Bu ilişkiler hem cümlenin kendi içerisinde hem de metnin bölümleri arasında kurulur. Bağdaşıklık unsurlarının kullanılması ile metnin bir anlam bütünlüğü içerisinde oluşturulması sağlanır (Onursal, 2003: 9).

1.1.4.2. Tutarlılık (Coherence)

Metnin derin yapısında oluşan anlamlar arasındaki mantıksal bağlantıdır (Onursal, 2003: 14). Tutarlılık, bağdaşıklık üzerinden anlaşılacak bir kavramdır. Bağdaşıklık, metnin dilbilgisel alanı ile ilgiliyken tutarlılık anlamsal, mantıksal alanı ile ilgilidir (Günay, 2017: 120).

Metin dil biliminin ilk çalışmalarında tutarlılık, metin içerisinde cümleler arasındaki cümle boyutunu aşan dilbilgisel ve anlamsal her tür ilişkiyi kapsayan bağlantı olarak tanımlanmıştır. Ancak daha sonra cümleler arasındaki dilbilgisel ilişkiler, bağdaşıklık kavramı çerçevesinde ele alınmış ve zaman içinde değişen anlayışlara bağlı olarak tutarlılık metin içerisindeki anlamsal ve mantıksal bağlantı olarak görülmeye başlanmıştır (Toklu, 2018: 175).

Beaugrande ve Dressler'e göre tutarlılık, metin içinde sağlanan bir özellik olarak bulunmakla beraber aynı zamanda metin okurunun bilişsel süreçleriyle de ilgilidir. Tutarlılık, metinde yer alan bilgi ile okurun hâli hazırda bulunan dünya bilgisinin etkileşimi ile anlam kazanan bir durumdur (Uzun, 1995: 34).

Metinde bağdaşıklık ve tutarlılık iç içe geçmiş bir uyum içerisindedir. Ancak bağdaşıklık, tutarlılığın sağlanmasında önemli rol oynasa da tek koşulu değildir. Bağdaşıklık sağlanmasına rağmen tutarlılığın oluşmadığı yapılar görülebilmekte tersi durumda da bağdaşıklık unsurlarının yer almadığı bir metinde tutarlılık sağlanabilmektedir (Onursal, 2003: 15).

Günay (2017: 121) bir metni tutarlılık düzeyinde incelemek için dikkat edilecek özellikleri şöyle açıklamaktadır: Metin içerisindeki öğelerin çizgisel gelişimi içinde izlek, kişi, yer ya da olay bakımından yinelenmesi ve temel bir izlek çerçevesinde gelişmesi, her yeni bilginin öncekilerle bağlantılı, bu bilgilere katkıda bulunması, metnin iyi bir düzenleme biçimine sahip olması, söylenmek istenenin anlatımı noktasında gerekli şeylerin söylenmesi ve metnin başında söylenen ile sonunda söylenenin çelişmemesi gerekmektedir.

1.1.4.3. Amaçlılık (Intentionality)

Yazarın anlatmak istediği düşüncüyü yazı vasıtasıyla okuruna iletebilmesidir (Çoşkun, 2005: 45). Yazarın metni oluştururken seçtiği her cümle ifade etmek istediği amacı doğrultusunda metinde yer almalıdır. Beaugrande ve Dressler'e göre amaçlılık, "metin üreticisinin amaçlarını metne aktarmak ve gerçekleştirmek için kullandığı araçların tümü" olarak tanımlanmaktadır (Toklu, 2018: 182).

1.1.4.4. Bilgisellik (Informativity)

Bilgisellik, metnin okuyucu için yeni bir bilgi taşıması durumudur. Okuyucu için eski bilgiler, metnin anlaşılabilirliğini artırdığı hâlde, metnin okunmaya değer olmamasına yol açmaktadır (Coşkun, 2005: 46). Beaugrande ve Dressler için bilgisellik, sunulan bilgilerin yeni ve beklenmedik oluşunun bir ölçüsüdür (Toklu, 2018: 183).

1.1.4.5. Durumsallık (Stiuationality)

Yazılan metnin amacına göre hitap ettiği kitlenin durumu; metnin konusu ve türüne uygun biçimde anlatımıdır (Coşkun, 2005: 47). Bir metnin bütün bağdaşıklık unsurlarıyla kurulu bir biçimde hazırlanmış olması önemlidir. Ancak metnin hedef kitlesinin durumu dikkate alınmayarak oluşturulması bağdaşıklığın etkinliğini geçersiz kılmaktadır (Otan ve Otan, 2014: 42).

Beaugrande ve Dressler, durumsallık¹⁰ ölçütünü “metinlerle güncel durumlar arasındaki ilişki” olarak açıklamaktadır. Toklu, üzerinde “Burada balık tutmak yasaktır.” yazılı bir levhayı Ankara’da Kızılay Meydanı’na koymanın durumsallık ölçütüne aykırı bir kullanım olacağını belirtmektedir (Toklu, 2018: 183).

1.1.4.6. Kabul Edilebilirlik (Acceptibility)

Her metin, belirli dil ilişkilerinin toplumsal ve kültürel sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun için metinler belli bir toplum, dönem ya da grup için kabul edilebilirlik ölçütüne sahip olmalıdır. Metin okuyucusu kendi kültüründen ve toplumsal gerçeklerinden ayrı düşünülemez. Bu bakımdan bu unsurlar metnin anlamlandırılması için önem arz etmektedir (Günay, 2017: 136). Kabul edilebilirlik, metin üreticisi ile metin alıcısı arasında hangi oranda bilginin paylaşıldığı ve her ikisinin uzlaşmaları ne kadar dikkate aldığı ile de yakından ilişkilidir (Toklu, 2018: 184).

1.1.4.7. Metinlerarasılık (Intertextuality)

Hiçbir metnin kendisinden daha önce yazılmış, diğer metinlerden soyutlanmış olmadığını belirten bu kavram ilk olarak Fransız edebiyat kuramcısı Julia Kristeva tarafından ortaya atılmıştır. Kristeva’ya göre “Her metin bir alıntılar mozaigi gibi oluşur, her metin kendi içinde bir başka metnin eritilmesi ve dönüşümüdür.” (Aktulum, 1999: 41). Bu bağlamda oluşturulan bütün eserler metinlerarasılık özelliğini taşır. Bir metin diğer metinlerden bağımsız olarak yazılmadığı gibi aynı zamanda diğer metinlerden bağımsız olarak okunamaz da (Günay, 2017: 216).

¹⁰ Halliday ve Hasan’da durumsallık yerine “dış gönderim” kavramı kullanılmıştır. M. Osman Toklu, **Dilbilime Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2018, s. 183.

Beaugrande ve Dressler’de bağdaşıklık ve tutarlılık “metin merkezli” kavramlar olarak belirtilmişken, üretici ve alıcının dikkate alındığı amaçlılık, bilgisellik, durumsallık, kabul edilebilirlik, metinlerarasılık kavramları “kullanıcı merkezli” olarak kabul edilmektedir. Metin merkezli kavramların yanında ele alınan bu beş ölçüt, yazarlara göre metinsel iletişimin sağlanmasındaki temel unsurlardır. Bu durumda bu ölçütlerden birinin eksikliği hâlinde metnin iletişimsel özelliği bozulacaktır (Uzun, 1995: 34).

1.2. Bağdaşıklık (Cohesion)

Bir metin oluşturulurken cümleler rastgele bir araya getirilmez. Seçilen cümleler birbiri ile ilişki içerisinde metinde yer alırlar. Bağdaşıklık, bir metnin yüzey yapısında, metni oluşturan dilsel unsurlar arasındaki ilişkiler sonucu oluşur. Günay (2017: 75)’a göre bağdaşıklık, “bir yazının metin olmasını sağlayan metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümü” olarak belirtilmiştir. Bu özellikler metin içerisinde çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

Bir metnin bağdaşıklığını oluşturan unsurlar üzerine çeşitli tasnifler bulunmaktadır. Bu tasniflerden en bilineni Halliday ve Hassan’ın “*Cohesion in English*” adlı çalışmasındadır ve bu araştırmacılara göre bağdaşıklık, metin içerisinde var olan ve onu metin olarak tanımlayan anlam ilişkilerini ifade eder. Bağdaşıklık unsurları; gönderim (*reference*), değiştirim (*substitution*), eksilti (*ellipsis*), bağlaçlar (*conjunction*) ve sözcüksel bağdaşıklık (*lexical cohesion*) olmak üzere beş başlıkta toplanmıştır. Yazarlar bağdaşıklığın sözcüksel ve dilbilgisel özelliklere sahip olmasından ötürü gönderim, değiştirim ve eksiltiyi, dilbilgisel bağdaşıklık (*grammatical cohesion*); kelime bağdaşıklığını sözcüksel bağdaşıklık (*lexical cohesion*) içerisinde değerlendirmişlerdir. Bağlaçlar sözcüksel bağdaşıklık ve dilbilgisel bağdaşıklık sınırları arasında ele alınmıştır (Halliday ve Hasan, 1976: 4-6).

Doğan Günay (2017: 71), metni çözümlenmede “küçük yapı”, “büyük yapı” ve “üst yapı” olmak üzere üç aşamadan söz etmektedir. Bağdaşıklığı, “Küçük Yapı” içerisinde ele alan Günay, bağdaşıklık unsurlarını¹¹ ise şu şekilde sıralamıştır:

1. Oluşturucu Ögenin Yinelenmesi,
2. Artgönderim ve Öngönderim,
3. Eksilteli Yapılar,
4. Örtük Anlatım: Sezdirimler ve Çıkarsamalar,
5. Örgeler ve İzlek,
6. Dilbilgisel Eylem Zamanları,

¹¹ Günay’ın tasnifinde yer verdiği oluşturucu ögenin yinelenmesi, sözcüksel art gönderim, gönderenin yinelenmesi ile art gönderim başlıkları, Halliday ve Hasan’ın “sözcüksel bağdaşıklık” adlı bölümde “tekrarlar” içerisinde geçmektedir. Muzaffer Uzun, a.g.e., s. 25.

7. Tümceler Arası Bağıntı Ögeleri,
8. Metni Bölümlere Ayıran Belirticiler,

Orhun Yazıtlarının metin dil bilimsel yapısının incelendiği çalışmada Uzun (1995) bağdaşıklık unsurlarını iki ana başlık altında şöyle incelemiştir:

1. Gönderimsel Bağdaşıklık Görünümleri

- 1.1. Öncül-Bağımsız Bağdaşıklık Ögeleri (Kişi adları, gösterme adları, dönüşlülük adları, gösterme sıfatları)
- 1.2. Ardıl-Bağımlı Bağdaşıklık Ögeleri (İyelik ekleri, belirtme durum eki, ilgi ekleri, kişi ekleri)

2. Biçimsel-Sözlüksel Bağdaşıklık

- 2.1. Bağlaçlar
- 2.2. Değişirim
- 2.3. Sözcük İlişkileri ve Sözlüksel Bağdaşıklık
- 2.4. Eksilti
- 2.5. Zaman, Görünüş, Kip

Uzun, kullandığı bu tasnifte Halliday ve Hasan'ın tasnifinden hareket etmekle beraber Türkçenin biçimsel özelliklerini göz önünde bulundurmuş, metnin bağdaşıklığını sağlayan unsurlar arasında eklere de yer vermiştir.¹²

Bağdaşıklık zaman ve kiplerin kullanımı ve komşu cümleler arasında konu yorum düzeninin kurulmasıyla da sağlanabilir (Toklu, 2018: 181).

1.2.1. Gönderim (Reference)

Gönderim, “metinde yer alan dilsel bir birimin aynı ya da farklı bir biçimde metin içinde ya da dışında bir başka dilsel birimin yerine kullanılması” olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2016: 25). Gönderim ögeleri, metin içerisindeki anlamlarını bir başka ögeyle kurdukları gönderim ilişkisi ile kazanırlar (Uzun, 1995: 37). Gönderimler sayesinde kullanılan ifadeler gereksiz yere tekrar edilmezler. Gönderimler ilk aşamada metin içi ve metin dışı olmak üzere ikiye ayrılırlar.

¹² Balyemez, çalışmasında eklerin gönderim değerinin bulunmakla beraber bu fonksiyonunu tek başına yerine getiremeyeceğini örneklerle beraber açıklamaktadır. Sedat Balyemez, **Dede Korkut Hikayelerinin Metin Dil Bilimsel Yapısı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

1.2.1.1. Dış Gönderim (Exophoric Reference)

Metin dışı gönderim, gönderim unsurunun metnin açıklanması için metin dışındaki bir nesne, durum ya da kişiye yapılması ile gerçekleşir (Günay, 2017: 80). Dış gönderimin sözlü dil kullanımlarında ve yazılı anlatımlarda yer verilen diyaloglarda örnekleri görülür (Coşkun, 2005: 55).

*Sabriye: Televizyonun sesi **buradan** mı açılıyor?*

*Ahmet: Evet, **oradan**.*

Örnekte görüldüğü gibi “oradan” ve “buradan” sözcükleriyle yapılan gönderimlerin karşılıkları metinde yer almamaktadır. Bu ifadelerin karşılığı ancak konuşmacıların bulunduğu bağlamdan hareketle bilinebilecektir.

1.2.1.2. İç Gönderim (Endophoric Reference)

Metin içi gönderim, gönderimde bulunulan unsurun metin içinde yer almasıyla oluşmaktadır. Bir metindeki art gönderim ve ön gönderimle ilgili her şeyi belirten iç gönderim, onu oluşturan bu kavramlara göre üst anlamlı bir tanımlamadır. Her metinde anlamını başka öğelere göre kazanan art gönderim ve ön gönderimsel birimler bulunur. Bu tür yapılar, sıralı cümlelerde dil ekonomikliği sağlarken daha uzun aralıklarda metnin tutarlılığına ve bağıntısına etki eder (Günay, 2017: 80).

1.2.1.2.1. Art Gönderim (Anaphora)

Art gönderim, metin içerisindeki bir unsurun kendisinden önce kullanılmış, ifade edilmiş unsurları temsil etmesi olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2016: 27). Genel metin içerisinde bir şey önce söylenir ardından aynı şeye gönderimde bulunulur (Günay, 2017: 80). Art gönderimler, Doğan Günay’a göre metindeki bulunma biçimlerine göre ikiye, kullanım biçimlerine göre ise on ayrı türe ayrılmaktadır. Bulunuş ve anlamlandırma biçimine göre belirtik ve örtük art gönderimlerden söz edilirken kullanım biçimlerine göre ise; adil kullanımı ile art gönderim, sözcüksel art gönderim, gösterilenin yinelenmesi olarak art gönderim, gösterenin yinelenmesi olarak art gönderim, gönderenin yinelenmesi olarak art gönderim, çağrışımsal art gönderim, belirteçle yapılan art gönderim, ortak göndergesi olan art gönderim, çok bağımlı art gönderim, önvarsayımsal art gönderim şeklinde sıralanmaktadır (Günay, 2017: 82-84).

Uzun ise iki kısma ayırdığı gönderim unsurlarını, öncül/bağımsız gönderim öğeleri (kişi adları, gösterme adları, dönüşlülük adları) ve ardıl/bağımlı gönderim öğeleri (iyelik ekleri, belirtme durum eki, ilgi eki, kişi ekleri) şeklinde değerlendirmiştir (Uzun, 1995: 38).

1.2.1.2.1.1. Öncül / Bağımsız Gönderim Ögeleri

Türkçenin biçimsel yapısı göz önünde bulundurularak kategorileştirilen gönderimin öncül/bağımsız ögeleri; şahıs zamirleri, işaret sıfatları, işaret zamirleri ve dönüşlülük zamirlerinden oluşmaktadır (Uzun, 1995: 38).

1.2.1.2.1.1.1. Şahıs Zamirleri ile Yapılan Art Gönderim

“Şahıs zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir.” (Korkmaz, 2009: 405). Metinde yer alan kişilerin isimlerinin yerine kullanılan şahıs zamirleri tekrara düşmemek için kullanılan gönderim unsurlarıdır. Şahıs zamirleri ile yapılan gönderimler metinlerde en fazla karşılaşılan gönderim biçimlerinden biridir.

Elif’in işinden sıkıldığı gibi hiç kimse bu işten sıkılmamıştır herhâlde. O yeni bir iş aramayı kafasına koymuştu.

“O” şahıs zamirinin gönderimde bulunduğu unsur bir önceki cümlede geçen “Elif” ismidir. İsmi yerine kullanılan şahıs zamiri ile ismin aynen tekrarı önlenmiş, gönderim ile cümleler arasında ilişki kurulmuştur.

1.2.1.2.1.1.2. Dönüşlülük Zamirleri ile Yapılan Art Gönderim

Dönüşlülük zamirleri, “asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip bulunan, onların mana bakımından daha kuvvetlileri, katmerlileri olan şahıs zamirleridir.” (Ergin, 2012: 272). Türkçede “kendi” kelimesi ile ifade edilen dönüşlülük zamiri bu kelimeye getirilen iyelik ekleri ile bütün şahısları karşılayan tek zamir türüdür.¹³ Dönüşlülük zamirleri “O” veya “onlar” şahıs zamirlerinin yerine kullanıldığında gönderim işlevine sahip olurlar.

Sabriye, yemek yapmaya henüz başlayamadı. Kendisi temizlik işleriyle meşgul.

Burada “kendisi” dönüşlülük zamiri “Sabriye” ismine gönderimde bulunmaktadır. İsim aynen kullanılmayarak “kendi” zamiri ile tekrar önlenmiştir.

¹³ “Kendi” Dönüşlülük zamiri ile beraber iyelik ekleri olarak dönüşlülük zamiri olarak kullanılan ikinci kelime “öz” kelimesidir. Eski Anadolu Türkçesinde “öz” şekli ile de kullanılan dönüşlülük zamiri Osmanlı sahasında yalnız “kendi” şekli ile kullanılmaya devam edilmiş, Azeri sahasında ise tamamıyla öz’lü şekil hâkim olmuştur. Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayım, İstanbul, 2012, s. 272-273.

1.2.1.2.1.1.3. İşaret Zamirleri ile Yapılan Art Gönderim

“İşaret zamirleri nesnelere bir yer içinde gösterir, onları yerlerine göre işaret ederler.” (Ergin, 2012: 273). İşaret zamirleri metinde daha önceden verilen unsurların yerini işaret yoluyla tutarak gönderim için kullanılabilen dilbilgisi unsurlarındandır. Burada da amaç tıpkı şahıs zamirleri ile yapılan gönderimde olduğu gibi cümleler arası ilişki kurarak bağdaşıklığı tesis etmek ve gereksiz tekrarın önüne geçmektir.

*Kafesleri birbirinden ayrı tutmak gittikçe güçleşiyor. **Bunların** ne zamana kadar kontrol altında tutulacağı bilinmiyordu.*

“Bunların” işaret zamirinin gönderimde bulunduğu unsur “kafesleri” ismidir.

1.2.1.2.1.1.4. İşaret Sıfatları ile Yapılan Art Gönderim

“İşaret sıfatları varlıkları gösterme yoluyla belirten sıfatlardır.” (Korkmaz, 2009: 385). İşaret sıfatları, işaret zamirlerinde olduğu gibi metinde daha önce geçen bir unsura işaret ederek bir gönderim unsuru olarak kullanılabilir.

*Polis mahallede hırsızlık yapan iri kıyım adamı sonunda yakalamıştı. Aslında **bu kişi** daha önce de aynı mahallede hırsızlık yapmıştı.*

“Bu” işaret sıfatı “kişi” sözcüğü ile birlikte bir önceki cümlede geçen “hırsızlık yapan iri kıyım adam” kelime grubuna gönderimde bulunulmuştur.

1.2.1.2.1.2. Ardıl / Bağımlı Gönderim Ögeleri

Ardıl/bağımlı gönderim ögeleri isimlerin, isim soylu sözcüklerin ve fiillerin sonuna getirilerek onların diğer isimlere, edatlara, eylemlere vb. gönderimde bulunmasını sağlar (Balcı, 2018: 73). Ardıl/bağımlı gönderim ögeleri; iyelik ekleri, belirtme durum ekleri, ilgi ekleri ve kişi eklerinden oluşmaktadır (Uzun, 1995: 38).

1.2.1.2.1.2.1. İyelik Ekleri ile Yapılan Art Gönderimler

Dilbilgisinde “iyelik ekleri, ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden işletme ekleri” (Ergin, 2012: 221) olarak tanımlanmaktadır. İyelik eklerinin metin içerisinde kullanılmasıyla bir kişi ya da nesneye gönderimde bulunur. Metin içerisinde her durumda yeniden yazılmayan, gönderimde bulunulan unsur okuyucu tarafından metin bağlamından hareketle çıkartılır.

İyelik ekleri ile yapılan art gönderim örneklerinde öznenin belirtili isim tamlaması yapısında olduğu durumlarda tamlayan unsur derin yapıda bırakılır ve sadece tamlanan unsur ile öznenin devamlılığı sağlanır. Bu devamlılık tamlanandaki iyelik eki ile gönderimde bulunan unsur arasındaki bağlantının metin okuru tarafından kurulmasıyla gerçekleştirilir. Böylelikle yapının belirtili olma özelliği korunurken anlatımdaki kısalık da sağlanmış olur (Torusdağ, 2015: 122).

Adam elindeki çantayla bakkala girdi. Çantası ağızına kadar dolu, patlayacakmış gibi görünüyordu.

Burada ilk cümlede geçen “adam” ismine devamındaki cümlede “çantası” kelimesinde yer alan 3. teklik kişi iyelik eki ile “adam” isim unsuruna gönderim yapılmıştır.

1.2.1.2.1.2.2. Belirtme Durum Eki ile Yapılan Art Gönderimler

Belirtme durum ekleri, kelime gruplarında ve cümlelerde fiilin doğrudan tesir ettiği isimlere gelen eklerdir. Şu hâlde belirtme durum ekleri de ismi kendisine etki eden geçişli bir fiile bağlayan eklerdir. İsmi geçişli bir fiilin etkisinde olduğunu gösteren bu durum bazen ekli, bazen ise eksiz olur (Ergin, 2012: 231).

Uzun (1995: 54)’a göre belirtme durum eki, bir işaret sıfatı, şahıs zamiri ya da iyelik ekinin gönderim değeri eşliğinde, cümleler arasında yüzey metin bağlantılarının kurulmasında kullanılmaktadır.

Kütüphanedeki kitaplar karışık bir biçimde yerleştirilmiş. Bu yüzden kitapları türlerine ayırıp yerleştirmeliyiz.

Burada “kitapları” sözcüğündeki belirtme durum eki ile bir önceki cümledeki “kitaplar” sözcüğüne gönderimde bulunulmuştur. Belirtme durumu eki ile metin bağlamından işaret edilen unsurlar tespit edilebilmektedir.

1.2.1.2.1.2.3. Kişi Ekleri ile Yapılan Art Gönderimler

Türkçenin özelliklerinden biri olan özne atma eğilimi ile de ilgili bir gönderim unsuru, kişi ekleridir (Özkan, 2004: 177). Kişi ekleri ile eylemi gerçekleştiren kişinin metin boyunca tekrar edilmesinin önüne geçilir. Kişi eki vasıtasıyla eylemi gerçekleştiren kişi ya da kişiler okuyucu tarafından metin bağlamından hareketle bilinir.

Osman ile Ali daha fazla beklemeden kutuyu açtılar. Ancak içinden çıkamı beğenmediler.

İlk cümlede geçen “Osman” ve “Ali” isimleri bir sonraki cümlede “-ler” üçüncü çokluk kişi eki ile karşılanmış ve kişi eki ile Osman, Ali isimleri arasında gönderim ilişkisi kurulmuştur.

1.2.1.2.1.3. Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderimler

Kelime veya kelime grubu ile yapılan art gönderimlerde metinde yer alan bir unsurun yerine başka bir kelime veya kelime grubunun kullanılması söz konusudur. Bu gönderim türünün, zamir veya işaret sıfatları ile yapılan gönderimlerden farkı gönderim yapılan unsur ile bu unsur yerine kullanılan kelime ya da kelime grubu arasındaki ilişkinin söz konusu metinde anlam kazanmasıdır (Balyemez, 2011: 81). Kelime veya kelime grupları ile yapılan art gönderimler ile metindeki eski bilginin tekrarı sağlanmakla beraber aynı zamanda gönderimde bulunulan unsura yönelik yeni bilgilerde metne dâhil edilmektedir (Uzun, 2016: 81).

Suzan'ın endişeli bekleyişi sürüyordu. Hayatında gün yüzü görmeyen kadın daha ne kadar dayanacağını bilmiyordu.

Burada “hayatında gün yüzü görmeyen kadın” kelime grubunun gönderimde bulunduğu unsur “Suzan” ismidir. Kelime grubu ile cümlede geçen ismin tekrarı önlenmekle beraber isme yönelik olarak cümleye yeni bir bilgiye ilave edilmiştir.

1.2.1.2.2. Ön Gönderim (Cataphore)

Ön gönderim, bir kelime ya da kelime grubunun metinde kendisinden sonra gelen bir unsurun yerine kullanılmasına denilmektedir. Art gönderimle yakın ilişkide olan ön gönderim, art gönderimin simetrisini oluşturur (Günay, 2017: 80). Ön gönderimde bulunan gönderim unsuru, gönderimde bulunulan unsurdan önce metinde yer almaktadır.

Şunları benim için eve götürür müsün?

Neyi? Poşetleri mi?

Burada ilk cümlede kullanılan “şunları” işaret zamiri ile devamında kullanılan “poşetleri” ismine gönderim unsurunun cümlede daha önce yer almasıyla ön gönderim yapılmıştır.

Metinlerde art gönderimlere oranla daha az karşılaşılan ön gönderimler anlamlandırmayı geciktirici özelliğe sahiptirler. Bu özellik metin üreticisinin metin türüne¹⁴ bağlı olarak kullandığı bir stratejidir. Ön gönderim belirsizlik yaratarak okuyucunun ilgisini çekme, merakını artırma

¹⁴ Ön gönderimler metin türlerine göre kullanım düzeyinde farklılıklar gösterir. Örneğin polisiye roman türünde gerilimi artırmak için ön gönderimler sıklıkla kullanılır. Toklu, a.g.e., s. 180.

özelliklerine sahiptir. Bu özellikleri barındıran ön gönderim metnin sürekliliğini sağlamada etkili bir gönderim türüdür (Dilidüzgün, 2008: 62).

Art gönderim de olduğu gibi ön gönderimde de gönderim unsuru ile gönderimde bulunulan unsur arasına başka ifadeler girebilir. Bu iki unsur arasında oluşan bunun gibi mesafeler ön gönderimde daha kısa tutulmak zorundadır. Buna dikkat edilmediği takdirde gönderim unsurları arasındaki anlam ilişkisi zayıflayabilir ve metin okuru açısından unsurlar arasında gönderim ilişkisi kurmak güçleşebilir (Balyemez, 2011: 94).

1.2.2. Eksilti (Ellipsis)

Metin dil biliminde bağdaşıklık unsuru olarak görülen eksilti¹⁵, bir cümleden bir ya da birden çok ögenin silinmesi işlemi olarak belirtilmektedir. Metinde gerçekleştirilen eksiltide önemli olan husus metnin anlam kaybına uğramamasıdır. Eksilti ile beraber gereksiz yinelemelerin önüne geçilerek anlatımda kolaylık sağlanmaktadır (Günay, 2017: 86). Ayrıca dilde en az çaba ilkesi, gereksiz tekrarlardan kaçınma zorunluluğunun yanında estetik kaygılar da metinde söz dizimsel boşlukların sebebidir (Aydm, 2012: 170).

Yazar, metin okurunun bildiğini varsaydığı bilgiler için ayrıntıya girmeyerek ya da gereksiz tekrara düşmemek adına eksiltiyi seçer ve bu yöntemle, okurun metin içerisinde verilen bilgilerden hareketle, akıl yürüterek söylenmemiş olanı yüzey yapıya çıkarmasını bekler. Sözdizimsel boşlukların okuyucunun zihninde tamamlanmasıyla okur metnin anlamına ulaşmakta, metni kavramaktadır. Eksilteler, cümlelerin birbirine biçimsel ve anlamsal olarak bağlanmasına, metnin oluşmasına, bütünlüğüne katkı sağlamaktadır (Üstünova, 2014: 58).

Eksiltide önemli olan noktalardan biri de metinde oluşan boşlukların tüm okurlar için aynı şekilde doldurulmasıdır. Bu durum, metinlerin öncelikli işlevi olan iletişimin doğru sağlanması açısından önemlidir. Eksilti, her okur tarafından farklı biçimlerde doldurulan boşluklara verilen ad olan “eksiklik” kavramıyla karıştırılmamalıdır (Üstünova, 2014: 60).

Eksiltelerin sınıflandırılması konusunda görüş ayrılıkları bulunmakla beraber genel olarak Türkçe de yer alan eksilteler sınıflandırılırken şu ölçütler dikkate alınmaktadır:

1. Tamlayan, tamlanan gerektirir; tamlanan da tamlayan gerektirir.
2. Yüklem, özne gerektirir; özne, yüklem gerektirir.
3. Zarf, yüklem gerektirir.

¹⁵ Eksilti yerine “düşüm, düşüklü anlatımlar, eksilteli anlatım, kısaltma, kesik sözcük, kesik tümce, sıfır tekrar” gibi terimler de kullanılmaktadır.

4. Geçişli eylem/eylemsi, nesne gerektirir.
5. Sıfat, ad gerektirir.
6. Yan yargı, temel yargı gerektirir.
7. Bir cümlede kullanılan ortak öge/birim, anlam bağı olan diğer cümlelerde de var sayılır.
8. Sıralı cümlelerde son cümlede kullanılan birleşik zaman eki ve bildirme eki, diğer cümlelerde de var sayılır.
9. Her cümlede bir iç cümle bulunur. Birden fazla iç cümle, birden fazla cümleyi gerektirir (Balyemez, 2011; Uzun, 1995; Üstünova, 2014).

Eksilti, cümle ve cümlenin öğelerinde gerçekleşen bir dil olayı olarak sınırlı kalmayan aynı zamanda sesler, ekler, kelime ve kelime gruplarında da meydana gelmektedir (Çakır, 2007: 1). Eksilti, metinde düşürülen unsurun ait olduğu cümledeki görev adından hareketle adlandırılır. Buna göre eksilti çeşitleri şu şekildedir: Özne eksiltisi, nesne eksiltisi, yer tamlayıcısı eksiltisi, zarf tamlayıcısı eksiltisi, yüklem eksiltisi, ek eksiltisi ve tamlamalarla ilgili eksiltiler.

1.2.2.1. Cümle Öğelerine Dayalı Eksilti

Cümleyi meydana getiren öğelerden özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı veya yüklem düşürülmesiyle oluşan eksiltilerdir.

1.2.2.1.1. Özne Eksiltisi

Cümle öğelerinden öznenin farklı cümlelerde ortak unsur olarak kullanılmasından kaynaklanan eksilti biçimidir (Aydın, 2012: 172). Özne eksiltisi gerçekleşen cümlenin yüklemde bulunan şahıs ekleri ile eksiltilen özne okuyucu tarafından belirlenebilmektedir.

İbrahim, bu işe başlamak için çok istekliydi. Ancak eskisi gibi değildi, yaşlanmıştı.

Burada ilk cümlede kullanılan özne unsuru devam eden cümlede eksiltiştir. İkinci cümlede özne unsuru okuyucu tarafından zihnen tamamlanabilmektedir.

Birinci ve ikinci kişileri belirten özneler daha sık düşme eğilimindedir. Bu durum kişilerden biri konuşan ötekisi de dinleyen olarak bağlamın içinde yer almasıyla açıklanmaktadır. Üçüncü kişileri belirten özneler ise konuşan ve dinleyen kişilerin dışındakileri kastettiği için çok fazla düşmemektedir (Üstünova, 1999).

1.2.2.1.2. Nesne Eksiltisi

Geçişli fiillere sahip yüklemden oluşan cümlelerde nesne zorunlu ögedir. Farklı cümlelerde nesne unsuru düşürülür (Aydın, 2012: 173). Bırakılan boşluk okuyucu tarafından metin bağlamı sayesinde tamamlanır.

Kahveyi oldum olası sevemedim zaten. Ayılmak için de hiç kullanmadım.

Örnekte “kahve” nesnesi ilk cümlede verilmiş, ikinci cümlede eksiltiştir. Yazar tekrardan kaçınmak için eksiltiye başvurmuştur.

1.2.2.1.3. Yer Tamlayıcısı Eksiltisi

Birbiri ardına sıralanan cümlelerde yer tamlayıcısı ortak unsur olarak kullanıldığında yazar tarafından derin yapıda bırakılabilir (Aydın, 2012: 173).

O an odaya girmek dünyanın en korkutucu şeyi gibi geldi bana. Cesaretimi toplayarak girdim.

İlk cümlede yer verilen “odaya” yer tamlayıcısı ikinci cümlede kullanılmamış, eksiltiştir.

1.2.2.1.4. Zarf Tamlayıcısı Eksiltisi

Cümlelerin öğelerinden biri olan zarf tamlayıcısı zorunlu unsur olarak cümlede yer alabilir. Özellikle sıralı ve bağlı cümlelerde zarf tamlayıcısı, ortak unsur olarak kullanıldığında bir cümlede yer alıp diğer cümlelerde düşürülebilir (Uzun, 2016: 102).

Sınav yaklaştıkça stres artar, geleceğe dair endişeler başlar, hayat çekilmez bir hâl alırdı.

Sıralı cümlelerin ilk cümlesinde yer alan “sınav yaklaştıkça” zarf tamlayıcısı sonraki cümlelerde derin yapıda bırakılarak eksilti gerçekleşmiştir.

1.2.2.1.5. Yüklem Eksiltisi

Cümlede zorunlu unsur olarak bilinen yüklem, art arda gelen cümlelerde ortak olarak kullanılan unsur olduğunda anlatıcı tarafından düşürülerek cümleden eksiltilebilir (Aydın, 2012: 170). Anlatımın etkili hâle getirilmesi için yapılan bu işlemde eksiltilen yüklem, metnin bağlamından çıkarılabilmektedir.

Arayan mevlasını da bulur, belasını da.

Atasözü örneğinde ilk cümlede verilen “bulur” yüklemi ortak unsur olarak kullanılmış, takip eden cümlede söylenmemiş, derin yapıda bırakılmıştır. Eksilti tamamlandığında ortaya çıkacak cümle “Arayan mevlasını da bulur, belasını da bulur” şeklinde olacaktır. Ortak yüklemle oluşturulan sıralı cümlelerde eksiltiyeye gidilebilmektedir. İlk cümlede yer alan yüklem devamındaki cümlelerde eksiltir ve dilin ekonomik kullanımına uyulur. (Özmen, 1996: 72).

1.2.2.2. Ek Eksiltisi

Türkçede eksiltelen unsur bir kelime veya kelime grubu olabileceği gibi bir ek de olabilir.¹⁶ Ek düzeyinde yapılan eksilteler kip ekleri, şahıs ekleri, soru ekleri, bildirme ekleri, hâl ve çokluk ekleri ile gerçekleştirilmektedir (Uzun, 2016: 47).

Genç kız bütün marketleri dolanmış, menemenlik için aradığı domatesleri bulamamıştı.

Örnekte “bulamamıştı” yüklemindeki “-tı” kip eki bir önceki “dolanmış” yüklemine de eki iken ortak unsur olduğu için eksiltirmiştir.

1.2.2.3. Tamlamalarla İlgili Eksilti

Metin içerisinde art arda gelen isim tamlamalarında ortak olarak kullanılan tamlayan unsuru tekrarın önüne geçmek için eksiltilebilir. Aynı şekilde ortak olarak kullanılabilen unsur tamlanan olduğunda da eksiltme gerçekleşebilir. Türkçede yer alan eksilteleri belirlerken kullanılan “tamlanan, tamlayanı gerektirir” kuralı gereği metinlerde oluşan boşluklar zihnen tamamlanır ve iletişim sağlanır (Aydın, 2012: 174).

Korkunç kazadan sonra araba yarış dışı kalmıştı. Şans eseri sadece farları kırılmıştı.

İkinci cümlede yer alan “farları” isminin tamlayanı okuyucu tarafından bağlamdan hareketle tamamlanacak “arabanın” ismidir.

1.2.3. Değişirir (Substitution)

Değişirir, metinde tekrarların önüne geçmenin yolu, aynı zamanda bir bağdaşıklık unsurudur. Değişirir sayesinde birtakım kelime, kelime grubu veya cümlelerin metinde

¹⁶ Ek düzeyinde eksilti genellikle konuşma dilinde meydana gelir. Daha az enerjiyle söyleyişi kolaylaştırmak amaçlanan eksilti türünde bir parçası veya tamamı düşürülen ekin, gramer görevi kelimedeki korunmuştur. Gürkan Gümüştam, “Eksiltim ve Türkçede Eksiltim Türleri”, *Turkish Studies*, 8(1), Ankara, 2013, s.1543.

tekrarından kaçınılmış, onların yerine kullanılan değiştirim ögesi ile metnin bütünlüğüne katkıda bulunulmuştur (Halliday ve Hassan, 1976: 89).

Değiştirim, bir başka bağdaşıklık unsuru olan eksiltiye benzer. Değiştirim ve eksilti arasındaki fark değiştirimde metindeki bir unsurun kendisi yerine bir başka unsurun kullanımı söz konusu iken eksiltide değiştirilen unsurun yeri boş bırakılmaktadır (Halliday ve Hassan, 1976: 88).

Türkçe'nin diğer dillerden farklı özelliklere sahip olması nedeniyle değiştirim, küçük değişiklikler yardımıyla gönderim veya eksiltili yapılara dönüştürülebilmektedir. Bundan dolayı Türkçede değiştirim örneklerine gönderim ve eksilti gibi alternatif bağdaşıklık unsurlarının varlığı nedeniyle daha az rastlanmaktadır (Uzun, 1995; Coşkun, 2005).

Halliday ve Hasan (1976: 90)'a göre değiştirim anlamdan ziyade dilbilgisel ilişki içerisinde ortaya çıkan bir durumdur. Farklı değiştirim türlerini belirleyen de bu durumdur. Buna göre değiştirim, değiştirilen unsurun türüne göre ada bağlı, fiile bağlı ve cümleye bağlı olmak üzere üç çeşitir.¹⁷ Uzun (1995: 63)'un metin incelemelerine göre Türkçede cümleye dayalı değiştirim türü, ada dayalı ve fiile dayalı değiştirime oranla daha belirgindir.

1.2.3.1. Ada Dayalı Değiştirim (Nominal Substitution)

Ada dayalı değiştirim, metinde geçen önceki bir ismin yerine bir başka ismin kullanılmasıyla olmaktadır. Türkçede ada dayalı değiştirim unsuru olarak; biri, diğeri, başkası, aynı, öyle, böyle¹⁸ kelimeleri kullanılmaktadır.

*Ben salep istedim. Betül de **aynısından** istedi.*

Burada “aynısı” sözcüğü bir önceki cümlede geçen “salep” sözcüğünün yerine kullanılmış ve ada dayalı değiştirim gerçekteşmiştir.

¹⁷ Yusuf Karataş çalışmasında değiştirim türlerini Halliday ve Hasan'da olduğu gibi üçe ayırmış, “ada dayalı” ve “fiile dayalı değiştirim”e yer vermiş ancak “cümleye dayalı değiştirim” türü yerine “sözceye dayalı değiştirim” kullanmıştır. Yusuf Karataş, **Metin İncelemesinde Söylembilim Yöntemi “Binbir Gece Masalları Üzerinde Bir Uygulama”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 88. Gülşen Torusdağ çalışmasında ise Karataş'ın yer verdiği sözceye dayalı değiştirim türüne, cümleye dayalı değiştirim ile beraber yer vererek değiştirmiyi dört tür olarak ele almıştır. Torusdağ, a.g.e., s. 144.

¹⁸ Ada dayalı değiştirim unsuru olarak Sedat Balyemez ve Gülşen Torusdağ “biri”, “diğeri”, “başkası”, “aynı” kelimelerini gösterirken Eyyüp Coşkun “öyle” ve “böyle” kelimelerini de kullanmaktadır.

1.2.3.2. Fiile Dayalı Değiştirim (Verbal Substitution)

Metinde daha 6nceden yer alan bir fiilin yerine bir başka unsurun geçirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Türkçede daha çok “yapmak” eylemi ile gerçekleştirilmektedir (Torusdağ, 2015: 141).

Babası ukuru kazdı. Bunu g6ren ocuk da 6yle yaptı.

Bu 6rnekte “6yle yap-” bir 6nceki cümlede geçen “kazdı” çekimli fiilin yerine kullanılarak değiştirim yapılmıştır.

1.2.3.3. Cümleye Dayalı Değiştirim (Clausal Substitution)

Bir cümlenin değiştirim unsurlarından biriyle bir başka cümlede temsil edilmesi şeklinde gerçekleşir. B6ylece metin içerisinde cümlenin aynen tekrar edilmesinin 6nne geçilir. Bu tür değiştirim Türkçede en çok karşılaşılan değiştirim türüdür.

“Ekonomi gittikçe içinden çıkılmaz h6le gelecek”. Bakan 6yle dedi.

Burada “6yle” s6zcg bir 6nceki cümlenin yerine kullanılarak değiştirim yapılmıştır.

1.2.4. Bağlaç (Conjunction)

“Baęlalar¹⁹; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yüklendikleri işlevler ile bağlandıkları s6zler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer 6geleridir.” (Korkmaz, 2009: 118). Metin içerisinde etkin ve doğru bir biçimde kullanılan bağlaçlarla; s6zckler, cümleler, kavramlar ve fikirler arasındaki bağdaşıklık sağlanmaktadır. Metin içerisinde sahip oldukları 6nemli g6revlerle s6zck, cümle, paragraf ve metin oluşumunda farklı 6nermeleri birbirine bağlamanın yanı sıra cümlelerde verilmek istenen anlamsal 6zellikleri de belirginleştirmektedir. Metin dil bilimi çalışmalarında bağdaşıklık unsurlarının en açık şekilde ortaya konulduğu 6gelerin başında bağlaçlar gelmektedir (Balcı, 2018: 129-130).

Bağlaçlar, s6zckler ve cümleler arasında anlam ve biçim açısından bağlantı sağlayan 6geler olmakla birlikte, cümle dizileri gibi diğer metinsel birimleri de birbirine bağlamaktadır (Işsever, 1995: 63). Metnin bir bütün olarak ortaya çıkmasında, oluşumunda 6nemli bir etken olarak g6sterilen bağlaçlar, metni oluşturan 6geleri birbirine bağlayarak metnin akıcılığına da etki

¹⁹ Bağlaç, terim olarak İngilizce ve Fransızcada conjunction, Almanca konjunktion ve Osmanlıcada rabıt kelimelerinin karşılığıdır. Serdar Yavuz, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bağlaçlar”, *Diyalektolog*, (3), 2011, s. 65.

etmektedir. Sınırlı bir bağlaç kullanımının söz konusu olduğu bir metinde kısa cümleler oluşturulmakta anlam ve ifade güçlüğü ortaya çıkmakta metnin akıcılığı olumsuz yönde etkilenmektedir. Ancak bu bakımdan gelişmiş bir metinde ise bağlaçların doğru bir şekilde, etkin kullanımı ile anlaşılması ve ifade edilmesi zor olan duygu ve düşünceler rahat bir şekilde ifade edilebilmekte, böylelikle metin akıcılığa kavuşabilmektedir (Yavuz, 2011: 60).

Bağlaçların sınıflandırılması konusunda köken, yapı, söz dizimi gibi farklı ölçütler dikkate alınsa da metin dil bilimi açısından bağlaçların metne kazandırdığı anlam önemlidir.²⁰ Bu nedenle metin dil bilimi çalışmalarında sınıflandırma yapılırken bağlaçların işlevsel yönü dikkate alınmaktadır (Balyemez, 2011: 171).

İşsever'in kullanımsal işlevini öne çıkaran sınıflamasından hareketle bağlaçlar; ekleme, zaman, karşılaştırma, karşıtlık, nedensellik, özelleştirme ve koşul işlevleri ele alınmıştır (İşsever, 1995: 87).

Kitaplara karşı ilgiliydi. Üstelik dede mirası kütüphanede evlerinde vardı.

Burada “üstelik” bağlacı ekleme işlevi ile cümlede kullanılmıştır. Bu arada, ve, ile, bununla beraber, bundan başka, ne... ne de, hem, hem...hem de gibi bağlaçlar ekleme işlevi ile kullanılan diğer bağlaçlardır.

Önce bu konu hakkında sana söyleyeceklerimi dinle, sonra kararını ver.

Bu cümlede zaman işlevine sahip bağlaçlardan “önce” ve “sonra” örneklendirilmiştir. Zaman işlevine sahip bağlaçlar metin birimlerinin ifade ettiği önermelerin bir zaman sırası içerisinde sıralandığını bildirmektedir (İşsever, 1995: 92). “Artık, aynı zamanda, bu arada, bundan böyle, bir daha, daima, hâlâ, henüz, ilk olarak, sonunda, şimdiye kadar, yine” gibi bağlaçlar metinde zaman işleviyle kullanılan bağlaçlardır.

²⁰Bu yönde birçok araştırmacı tarafından bağlaçlar çeşitli işlevsel özellikleri ile farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Halliday ve Hasan, bağlaçları ekleme (additive), karşıtlık (adversative), nedensellik (causal) ve zaman (temporal) olarak dört ayrı grupta incelemiştir. Halliday ve Hasan, **Cohesion in English**, Longman Group UK Limited, Londra, 1976, s. 238-239. Doğan Günay, “cümlelerarası bağıntı ögeleri” başlığı içerisinde değerlendirdiği bağlaçları ise karşıtlık, amaç, sebep, sonuç, katkı/sürerlilik, zaman, karşılaştırma, birlik, almışım (art arda gelme) kavramları ile gruplandırmıştır. Günay, yazarın paragraflar arasındaki geçişleri sağladığı, metnin sınırlarını ve aşamalarını okura anımsatmaya yaradığı ögeler olarak belirttiği cümlelerarası bağıntı ögelerini bağdaşıklık unsurları arasında ele almıştır. Günay, a.g.e., s. 106. Selçuk İşsever, bağlaçların da içerisinde bulunduğu bağlantı ögelerinin Halliday'in belirlediği dilin işlevleri ile benzer bir biçimde yapısal, anlamsal ve kullanımsal olmak üzere üç işleve sahip olduğunu belirtmektedir. Bağıntı ögelerinin üç temel işlevinden kullanımsal işlevini ön plana çıkaran sınıflamasında bağlaçları; ekleme, zaman, karşılaştırma, karşıtlık, nedensellik, özelleştirme ve koşul işlevleri ile ele almıştır. Selçuk İşsever, **Türkçe Metinlerdeki Bağlantı Ögelerinin Metinbilim ve Kullanımbilim Açısından Görevleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 87.

*Günümüzde atletizmde geline nokta şaşırıcı bir seviyede. Eskiden **de** inanılmaz atletler yetişiyordu. Ancak şimdi en yavaş atlet bile geçmişteki rekortmenlerden daha hızlı.*

“De” bağlacı cümlede karşılaştırma işlevi ile kullanılmıştır. Bu işlevde kullanılan bağlaçlar ile metnin birbirine bağlanan birimleri arasında çeşitli yönlerden bir karşılaştırma işleminin yapıldığı bildirilir (İşsever, 1996: 95). Örnekte yer alan “de” bağlacı ile atletizmde günümüz ve eski arasında bir karşılaştırma ilişkisi kurulmaktadır.

*İstediği her şeyi yapacak durumdaydı **ama** çaba göstermiyordu.*

“Ama”nın buradaki işlevi cümlede karşıtlık belirtmektir. Karşıtlık işlevi ile kullanılan bağlaçlar zıtlık içerisinde bulunan iki ayrı ifadeyi veya cümleyi birbirine bağlar. “Ama, fakat, lakin, ancak” gibi bağlaçlar en sık kullanılanlardandır (Balcı, 2018: 135).

*Gece gündüz demeden çalışmış, parayı biriktirmişti. **Böylelikle** istediği evi satın alabilirdi.*

Burada kullanılan “böylelikle” bağlacı cümlede nedensellik işlevi ile kullanılmıştır. Bu işlevde kullanılan bağlaçlar aracılığıyla aralarında nedene dayalı bir bağlantı bulunan cümleler arasında anlamsal ilişki kurulur. Nedensellik ilişkisi ile birbirine bağlanan cümleler arasında neden-sonuç ya da bir amaç ilişkisi söz konusudur (İşsever, 1996: 101). Örnekte yer alan “böylelikle” bağlacı cümlede sebep-sonuç ilişkisi kurmaktadır.

*Sudan neden korktuğumu bilmiyorum. Boğulma tehlikesi **de** geçirmedim ama.*

“De” bağlacı bu cümlede özelleştirme işlevi ile kullanılmıştır. Özelleştirme ilişkisi kullanılarak genelden özele veya özelden genele doğru anlam ilişkisi genişletilebilmektedir (İşsever, 1996: 104).

*Arzu ettiğin her şeyi alabilirsin. **Eğer** tüm sorularımı doğru yanıtlayabilirsen.*

“Eğer” bağlacı cümlede koşul işlevi ile kullanılmıştır. Bu tür bağlaçlar, metindeki birbirine bağlı yargılardan birinin diğeri için bir koşul niteliğinde olduğunu bildirmektedir (İşsever, 1996: 107).

1.2.5. Sözcüksel Bağdaşıklık (Lexical Cohesion)

Bir metnin bağdaşıklığının sağlanması hususunda sözcüksel düzeyde katkı veren bir diğer unsur sözcüksel bağdaşıklıktır²¹. Sözcüksel bağdaşıklık, metin içerisindeki sözcüklerin aynı, eş anlamlı veya yakın anlamlı sözcüklerle, üstterim-altanlamlılık ilişkisi içerisindeki sözcüklerle ya da aynı kavram alanından sözcükler kullanılarak yinelemesi ile oluşturulur (Dilidüzgün, 2008: 74). Herhangi bir metindeki sözcüksel öğelerin bağdaşıklık ilişkileriyle bağlanmış olmaları, metnin bu tür ilişkiler içerisinde olmayan metinlere oranla daha sıkı örülmüş, daha bağdaşık bir yapı sergilemesini sağlamaktadır (Yağcıoğlu, 1997'den aktaran: Kalsın, 2016: 132).

Bir metinde sözcüksel bağdaşıklık üzerinden yapılacak incelemelerle metindeki anahtar sözcükler tespit edilebilir. Böylelikle bir metnin konusu, alt konuları ve içeriği gibi bilgilere ulaşılabilir. Metinde kullanılan kavramlar ve kavram alanını genişleten diğer sözcükler, sözcüklerin tekrarları metin türüne özgü bilgiler vermekle beraber yazarın üslubu konusunda da ipuçları verebilir (Dilidüzgün, 2008: 74).

Ülkemizde sözcüksel bağdaşıklık üzerine yapılan çalışmalarda esas alınan tasnif²² genellikle Halliday ve Hasan'ın "Cohesion in English" çalışmasında yer verdikleri tasniftir. Bu tasnifte sözcüksel bağdaşıklık tekrar (reiteration) ve aynı kavram alanından kelime kullanımı (collocation)²³ olmak üzere iki başlığa ayrılmaktadır. Tekrarlar kendi içerisinde şu alt başlıklara ayrılmıştır (Halliday ve Hassan, 1976: 279):

²¹ Halliday ve Hasan'ın kullandığı "Lexical Cohesion" kavramı Türkçedeki çalışmalarda "sözcüksel bağdaşıklık", "kelime bağdaşıklığı" veya "sözlüksel bağdaşıklık" olarak kullanılmıştır. Leyla Subaşı Uzun, Yusuf Karataş "sözlüksel bağdaşıklık", Şükran Dilidüzgün, Gülşen Torusdağ, Muzaffer Uzun "sözcüksel bağdaşıklık", Eyyüp Coşkun, Sedat Balyemez "kelime bağdaşıklığı" terimlerini kullanmışlardır. Sedat Balyemez çalışmasında kullanmış olduğu "kelime bağdaşıklığı" terimini tercih etmesinin nedeni olarak "metin oluşumunda ve anlamlandırılmasında kelimenin sözlükteki anlamının değil metindeki anlamının önemli olması" açıklamasını yapmıştır. Balyemez, a.g.e., s. 223.

²² Halliday ve Hasan'ın sözcüksel bağdaşıklık tasnifini doğrudan esas alan araştırmacılar (Coşkun, 2005; Dilidüzgün, 2008; Karataş, 2008) bulunmakla beraber farklı tasnifler ele alan araştırmacılar da bulunmaktadır. Balyemez, Halliday ve Hasan'ın tekrar başlığı altında yer verdiği örneklerin bazılarının art gönderim özelliğinin daha ön planda olduğunu belirterek bu tür tekrarları gönderim unsuru olarak saymakta tekrarları kelime, kelime grubu ve yapı tekrarları alt başlıkları ile ele alarak kelime bağdaşıklığını Halliday ve Hasan'dan farklı olarak tasnif etmektedir. Balyemez, a.g.e., s. 224. Gülşen Torusdağ, Halliday ve Hasan'ın tasnifini esas almakla beraber farklı olarak Beaugrande ve Dressler'in "parçalı yineleme" olarak adlandırdığı bölüme de çalışmasında yer vermiştir. Torusdağ, a.g.e., s. 89. Muzaffer Uzun, çalışmasında ise Halliday ve Hasan'ın tasnifine yer vermekle beraber Sandra Stotsky'nin tasnifine yer vererek diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu tasnife göre sözcüksel bağdaşıklık, anlamsal olarak birbiriyle ilişkili kelimeler ve aralarında sistematik bir bağ kurulamayan ve metinde birlikte kullanıma eğilimi olan kelimeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Anlamsal olarak ilişkili kelimeler başlığı içinde ise a. Tekrar, b. Eş anlamlı ve yakın anlamlı kelimeler, c. Zıt anlamlı kelimeler, d. Genel ve özel anlamlı kelimeler kümesi, e. Türetilmiş kelimeler alt başlıkları yer almaktadır. Uzun, a.g.e., s. 55.

²³ "Collocation" terimi Türkçedeki çalışmalarda "eşdizimlilik" (Vardar, 2002; Karataş, 2008), "eşdizimsel örüntüleme" (Yağcıoğlu, 1999; Dilidüzgün, 2008; Torusdağ, 2015), "aynı kavram alanından sözcük kullanımı" (Coşkun, 2005), "çağrışım alanından kelime kullanımı" (Balyemez, 2011) gibi farklı adlandırmalarla karşılık bulmuştur. Balyemez, collocation teriminin Türkçeye eşdizimlilik ifadesi ile çevrilmesinin eşdizimlilikte temel olarak bir kalıplaşmanın söz konusu olduğu için yanlış; aynı kavram alanından kelime kullanımında ön planda olan ilişkinin kelimelerin birbiri ile yakın anlamlı olma durumu ile ilgili olmasından dolayı bu kullanımı ise eksik olarak nitelendirmektedir. Bunun sonucunda aynı çağrışım alanı tabirini kullanan Balyemez bu alanı karşıtlık ilişkisi, alan ilişkisi, aynı kavram alanı içinde olma şeklinde üç gruba ayırmıştır. Balyemez, a.g.e., s. 248.

- a) Aynı Kelimenin Tekrarı (the same word)
- b) Eş veya Yakın Anlamalı Kelimelerin Tekrarı (a synonym or near-synonym)
- c) Kelimenin Üst Anlamlısının Tekrarı (a süper ordinate)
- d) Genel Anlamalı Bir Kelimenin Tekrarı (a general word)

Tekrarların dışında bir diğer sözcüksel bağdaşıklık unsuru olarak görülen “collocation” ise yazarlar tarafından şu şekilde alt başlıklara ayrılmıştır (Halliday ve Hasan, 1976: 285):

- a) Karşıtlık ilişkisi (Opposition): kız ... erkek
- b) Aynı dizinin içinde yer alma (The same ordered series): salı ... çarşamba
- c) Düzenli olmayan kelime ögeleri (Unordered lexical items): bodrum...çatı
- d) Parça-bütün ilişkisi (Part to whole): araba ... fren
- e) Parça-parça ilişkisi (Part to part): ağız ... çene
- f) Genel bir sınıfın içinde yer alma (Members of the same more general class): sandalye ... masa

Halliday ve Hasan'ın tasnifiyle beraber Beaugrande, Dressler'in benzer yaklaşımından da yararlanılabileceğini belirten Uzun, sözcüksel bağdaşıklık konusunu şu başlıklar ile ele almıştır (Uzun, 1995: 64):

- a) Aynı sözcüğün yinelenmesi
- b) Karşıt anlamlı sözcüklerin kullanımı
- c) Aynı kavram alanından sözcüklerin kullanımı
- d) Aynı kökten sözcüklerin kullanımı
- e) Yapı yinelemeleri

Ülkemizde yapılan metin çalışmalarında sözcüksel bağdaşıklık konusunda Halliday ve Hasan'ın çalışması esas alınmakla beraber bazı çalışmalarda tasnifte değişikliğe gidilmiştir. Araştırmacılar genel olarak şu başlıklar altında sözcüksel bağdaşıklığı ele almışlardır (Uzun, 2016: 56).

1.2.5.1. Tekrarlar

Tekrarlar, metin içerisinde yer alan bir sözcüğün metnin devamlılığının sağlanması amacıyla yeniden kullanılmasıdır. Tekrar sayesinde kullanılan kavramın metin içerisinde takibi kolaylaşır, yeni kullanılacak kavramlar için de ortam hazırlanır ve metnin devamlılığı sağlanır. Tekrarlar, metinlerin anlamsal bir bütün olarak oluşturulmasında en önemli unsurlardan birisidir (Otan ve Otan, 2014: 43).

1.2.5.2. Eş-Anlamlı veya Yakın Anlamlı Kelimelerin Kullanılması

Eş anlamlılık, “iki ya da daha çok sayıda gösterenin bir tek gösterilene göndermede bulunmasına denir.” (Kıran ve Kıran, 2013: 298). Dilde bulunan eş anlamlı sözcüklerin çokluğu o dilin zenginliğinin, işlenmişliğinin göstergesidir (Aksan, 2006: 78). Bir metnin bağlamı çerçevesinde kullanılan eş anlamlı veya yakın anlamlı sözcüklerin kullanımı bağdaşıklığın sağlanmasına katkı sağlar.

1.2.5.3. Karşıt Anlamlı Kelimelerin Kullanılması

Karşıt anlamlılık, “anlam açısından birbirinin karşıtı olan sözcüklerin oluşturduğu ilişkiye verilen addır.” (Kıran ve Kıran, 2013: 301). Güzel, çirkin; iyi, kötü; doğru, yanlış; var, yok; sıcak, soğuk gibi karşıt anlamlı kelimelerin aynı mesaj etrafında metinlerde bir arada kullanılması bağdaşıklık unsuru olarak gösterilebilmektedir.

1.2.5.4. Aynı Kökten Türetilmiş Kelimelerin Kullanılması

Türkçe'nin kelime üretme yollarından birisi olarak kullanılan “türetme” isim veya fiillere getirilen yapım ekleri ile gerçekleştirilir. Aynı kökten türetilmiş kelimelerin metin içerisinde bir arada bulunması metnin bütünlüğü ve sürekliliğinin sağlanmasında etkilidir (Uzun, 2016: 57).

1.2.5.5. Aynı Kavram Alanına Ait Kelimelerin Kullanılması

Bir kelime ancak ilişkili olduğu diğer kelimelerle bir arada bulunduğunda değer kazanır. Kelimelerin birbirleriyle çeşitli anlam ilişkileri içerisinde bulunduğu alan "kavram alanı" olarak tanımlanmaktadır. Aksan'a göre bu anlam ilişkileri kelimelerin birbiriyle eş anlamlı, yakın anlamlı olma durumlarıyla yakından ilgilidir. Türkçe içerisinde düşünüldüğünde "gayret etmek, çabalamak, uğraşmak, azmetmek" birbirleriyle eş ya da yakın anlamlı durum içeren kelimeler olarak gösterilebilmekte dolayısıyla aynı kavram alanına ait kelimeler olarak düşünülebilmektedir. Aksan için kavram alanının asıl önemli olduğu nokta ise kavram alanı içerisinde yer alan kavramların değerlerinin ortaya koyulması değil, zihnin nasıl işlediği, dil sistemi içerisindeki öğelerin konuşma, okuma, yazma sırasında nasıl seçildikleridir (Aksan, 1989: 254).

Belli bir kavram alanındaki sözcüklerin anlam ilişkilerinin oluşturduğu bütünlük olarak tanımlanan “kavram alanı” terimini ortaya çıkaran Alman dilci Johst Trier olmuştur. Bu terime karşılık olarak “dil alanı”, “dilsel alan”, “sözlüksel alan”, “sözcük alanı” gibi terimlerde

kullanılmaktadır.²⁴ Bu kurama göre kavramlardan birinde beliren değişikliğin, onunla bağıntılı sözcük anlamlarında da görüleceği öne sürölmektedir (İmer ve diğ., 2011: 171). Bu duruma örnek olarak Trier 13.yy da Alman dilinde bilgi sözcüğüne karşılık gelen ve zamanla değişime uğrayan *Wisheit* (bilgelik), *Kunst* (sanat) ve *List* (ustalık) sözcüklerini vermiştir. Değişimin yalnızca bir sözcükle sınırlı kalmadığı üç sözcüğün de anlamının, sözcüklerin oluşturduğu yapının ve onun yansıttığı dünya görüşünün temelden yenilenmesiyle oluştuğunu ortaya koymuştur. Böylece sözcükler, bir kavram alanını kaplayan bir "dösel alan" oluşturur ve bir dünya görüşünü dile getirirler. Sözcükler bu dünya görüşünü ortaya çıkarmamıza yardımcı olurlar (Guiraud, 1999: 91).

²⁴ Trier'in Almanca "begriffsfeld" kavramını "dil alanı" olarak kullanan Hüseyin Sesli bu alanı, dilin yapısı içerisinde bir mana alanı olarak yer alan kısım olarak tanımlamıştır. Adlandırma üzerinden ele alınacak olunursa biyoloji, fizik, felsefe gibi alanlara göre daha dar anlamda kullanılan bu kavram kelime hazinesi ile yakından ilişkilidir. Kelime hazinesi içerisinde yer alan anlamca yakın olan kelimelerin birbirleri arasında kendilerine özgü mana sınırları bulunur. Bu sayede kelimeler birbirinin yerine kullanılamazlar tersine manaca birbirlerini tamamlarlar. Dil alanı denilen bu alan, eş anlamlı kelimelerin meydana getirdiği mana alanıdır. Hüseyin Sesli, "Dil Alanı Üzerine", **Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları**, 1968, s. 1-2. Guiraud'nun "Anlambilim" adlı eserini Türkçeye çeviren Berke Vardar "kavram alanı" terimine karşılık olarak "dösel alan" terimini kullanmıştır. Pierre Guiraud, **Anlambilim**, (Çev. Berke Vardar), İstanbul: Multilingual, 1999, s. 92. "Kavram alanı" terimi yerine Kıran ve Kıran "sözlüksel alan" terimini kullanmışlardır ve bu terimi "aynı izlek ya da kavram etrafında öbekelebilen sözcükler bütününe oluşturduğu yapısal düzen" olarak açıklamışlardır. Kıran ve Kıran, a.g.e., s. 303. Doğan Günay'da "sözlüksel alan" terimini kullanmış ve bu terimi, "aynı kavramı ilgilendiren bir metnin sözcüklerini gruplandırır" şeklinde tanımlamıştır. Örnek olarak "okul" sözcüğünün sözlüksel alanı olarak sınıf, ders, öğretmen, tebeşir, sınav sözcüklerini verir. Günay, a.g.e., s. 74. Doğan Aksan, çalışmalarında "kavram alanı" terimini tercih etmekle beraber bu alan için "dil alanı" ve dilin söz varlığını ilgilendirmesi bakımından "sözcük alanı" terimininde kullanıldığından bahsetmektedir. Doğan Aksan, **Anlambilim**, Ankara: Engin Yayınevi, 2006, s. 42.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AHMET HAMDİ TANPINAR VE “MAHUR BESTE” ROMANINDA BAĞDAŞIKLIK UNSURLARI

2.1. Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar, 23 Haziran 1901 tarihinde İstanbul'da Şehzadebaşı'nda dünyaya gelmiştir. Babası Türkiye'nin çeşitli vilayetlerinde kadılık görevini yapmış Hüseyin Fikri Efendi, annesi Nesime Bahriye Hanım'dır.

Lise tahsilini Antalya'da tamamlayan Ahmet Hamdi, 1918 yılı Ağustos'unda yükseköğrenim için İstanbul'a gitmiş, 1919 yılında hocası Yahya Kemal ile tanıştığı Edebiyat Fakültesinde öğrenci olmuştur. Yahya Kemal ile tanışması onun edebî ve fikir hayatını derinden etkilemiştir. Yahya Kemal Fransız şiirinin yanı sıra Bâkî, Nedîm, Nef'î, Şeyh Galib gibi temsilcileriyle divan şiirini de Tanpınar'a tanıtmış ve sevdirmiştir.

1921 yılında Dergâh mecmuasını çıkarmaya başlayan Yahya Kemal'in dergide yazılarına yer verdiği gençlerden biri de Ahmet Hamdi olmuştur. Tanpınar'ın ilk şiirleri bu mecmuada yayımlanmıştır. Fakülte ve Dergâh mecmuası yıllarında Hasan Ali Yücel, Necmeddin Halil Onan, Nurullah Ataç, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Haşim ve Yakup Kadri gibi birçok isimle tanışmıştır. Şeyhi'nin Hüsrev u Şirin mesnevisi hakkında hazırladığı tezle 1923 yılında Edebiyat Fakültesinden mezun olan Tanpınar; Erzurum, Konya, Ankara ve İstanbul'da hocalık yapmıştır. Bu zaman içerisinde Batı edebiyatına yönelen Ahmet Hamdi, şiirlerini Varlık, Kültür Haftası, Ağaç, Oluş mecmualarında neşretmiştir. Görüş mecmuası ile birlikte Tanpınar'ın yazın hayatında şiirin yanında nesir de başlamıştır. 1936'da “Geçmiş Zaman Elbiseleri” ile hikâyeciliğe giriş yapan Tanpınar, hikâyeleri ile Türk hikâyeciliğinde de önemli bir yere sahip olmuştur.

1939 yılında devrin maarif vekili Hasan Ali Yücel tarafından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı profesörlüğüne tayin olmuştur. Bu görevde iken Tanpınar, Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatı tarihini yazmakla görevlendirilmiştir.

Tanpınar, 1942 seçimlerinde Maraş milletvekili seçilerek Fakültenin ayrılmış ve kısa bir dönem siyasetle meşgul olmuştur. Hikâyelerini “Abdullah Efendi'nin Rüyaları” adı altında toplayarak edebî sahada ilk kitabını neşreden Tanpınar'ın ilk roman denemesi Ülkü mecmuasında

1944 yılında tefrika hâlinde neşrettiği “Mahur Beste” olmuştur. Türk edebiyatında en büyük nesir üstatlarından biri olduğunu gösteren “Beş Şehir” kitabını ise 1945 yılında çıkarmıştır.

Kısa süren siyaset döneminden sonra yeniden Edebiyat Fakültesindeki görevine devam eden Tanpınar, bu dönemde edebiyat ve kültür hayatımızda önemli bir yere sahip olan iki önemli esere imza atmıştır: 1948 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilen “Huzur” romanı ve Edebiyat Fakültesi neşriyatı arasında çıkmış olan “19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi”. “Huzur”, Türk edebiyatı roman tarihinde kendisine hususi bir mevki kazandıran eser olmuştur. Tanpınar hikâye, şiir, roman ile gazete ve edebî mecmualardaki makaleler ile yazı hayatını sürdürmüş ve 1950 yılında üçüncü romanı “Sahnenin Dışındakiler” ve 1954 yılında “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”nü okuyucularıyla buluşturmuştur.

Fakültede derslerine devam ettiği süreçte rahatsızlanmış ve Haseki Hastanesine kaldırılmış olan Tanpınar, 24 Ocak 1962’de kalp krizi sonucu hayata gözlerini yummuştur. Ertesi gün Süleymaniye Camii’nde cenaze namazı kılınmış, üniversitede yapılan merasim ile Rumeli Hisarı’nda Yahya Kemal’in başucundaki mezara gömülmüştür.

2.2. Mahur Beste

Mahur Beste, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ilk romanıdır. Tanpınar’ın 1944 yılında yazmış olduğu mektuplarından birinde Mehmet Kaplan’a “Mahur Beste adlı bir yolculuğa çıktık, Ülkü’de.” şeklinde haber verdiği bu roman yarım kalmış, tamamlanamamıştır. Romanın son bölümünde yazar romanı neden bitiremediğini roman kahramanına hesap verir biçimde itiraf eder (Mutluay, 1975). Romanı bir alıştırma olarak niteleyen Oğuz Demiralp, Mahur Beste’nin Saatleri Ayarlama Enstitüsü’ne bir hazırlık niteliğinde oluşturulduğunu savunmaktadır (Demiralp, 1976: 33).

Tanpınar’ın romanda önem verdiği hususlar “zaman”, “ferdî mizaç” ve “eşya” olarak özetlenebilir. Zaman, Tanpınar için yalnızca insanın dışında çalışan bir mekanizma değil aynı zamanda hayatın kendisidir. Yaşanılan her an zamanın bir parçasıdır. Ferdî mizaç, aynı devirde yaşamış insanlar arasında büyük farklılık olarak kendisini gösterir. Bu bakımdan Behçet Bey, babası İsmail Molla veya kayınpederi Ata Molla birbirlerinden tamamen farklı insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşya kelimesi ise elbise, saat, kitap gibi nesnelere ile beraber mekân, ev, sokak, sanat eserleri gibi şeyleri de içine alacak bir unsurdur. “İnsan, mizaç, zaman ve eşya (veya dünya) denilen üç varlığın sürekli dokuması ile oluşur.” (Kaplan, 1975).

Mahur Beste’de “bütün insanlığı”, “Tanrı’yı” bulduğunu söyleyen Tanpınar; romanda, Behçet Bey’e bir rüya hâli içerisinde, kendi hayatını, etrafındakileri ve bütün devri anlattırır (Önberk, 1986: 201). Anlatının merkezinin tam olarak belli olmamasıyla beraber konu ile

karakterlerin giderek genişlemesi nedeniyle kesin bir bitişe sahip olmaması durumu roman üzerindeki incelemeleri zorlaştırmaktadır. İlk planda öne çıkan karakter Behçet Bey olsa da daha sonra İsmail Molla, Ata Molla ve Sabri Hoca gibi karakterler ile romanın odağı dağılır. Behçet Bey'in hayatında bir şekilde etkisi olan bu karakterler romanda Tanzimat sonrası Osmanlı toplumunu yansıtan üç değer veya üç ayrı fikir olarak ortaya çıkmaktadır (Odunkıran, 2017: 89-91).

Romanın ilk bölümü, “İki Uyku Arasındaki Düşünceler” dir. İlk bölümde romanın başkarakteri olan Behçet Bey'in geçmişi, ailesi ve etrafındakiler anlatılmaya başlanır. Burada İsmail Molla, Atiye Hanım, Cavide, Şerife Hanım gibi karakterlere yer verilir. “Baba ile Oğul” başlıklı ikinci kısım Behçet Bey ve babası İsmail Molla Bey arasındaki ilişkiye ayrılmaktadır. Bu bölümde Behçet Bey'in babası ile arasındaki yaradılış ve karakter farklılığı vurgulanır. Üçüncü bölüm “İki Dünür” de ise İsmail Molla ile Behçet Bey'in kayınpederi Ata Molla'nın hikâyesine yer verilir. İki farklı karaktere ve ayrı fikirlere sahip olan bu kişilerin hayatları Ata Molla'nın kızı Atiye Hanım ile İsmail Molla'nın oğlu Behçet Bey'in saraydan gelen bir emir ile evliliği üzerine bir kez daha kesişir. Bir sonraki bölüm olan “Behçet Bey'in Evlilik Yılları” bu konuya ayrılır. “Garip Bir İhtilâlcî” adı verilen bölüm İsmail Molla'nın ders şeriki ve Ata Molla'nın kızlarının hocası olan Sabri Hoca'nın politika ile beraber aile ilişkilerine yer verilen bölümdür. “Hısım Akraba Arasında” adlı altıncı bölüm Atiye Hanım'ın ablası Ruhsar Hanım, eşi Halit Bey ve kardeşi Refik Bey'e yer verilen bölümdür. Son bölüm olan “Eski Bir Konak” ta ise karakter sayısı artarak Adile Hanım, Bûyidil Hanım, Agop Efendi, Soloski, Nergis Ayşe ve Halit Bey'in babası Nuri Bey'in hikâyeleri romana dâhil edilir.

Tefrikalar hâlinde yayımlanan ve “Mahur Beste Hakkında Behçet Bey'e Mektup” adlı bölüm ile sonuçlandırılmaya çalışılan Mahur Beste romanının kitaplaşması, Tanpınar'ın ölümünden on üç yıl sonra gerçekleşmiştir. 1975 yılında gerçekleşen bu ilk basımdan sonra 2001 yılında Yapı Kredi Yayınları ile de basımı olan roman, bunun dışında günümüze kadar farklı yıllarda Dergâh Yayınları tarafından basılmaya devam etmiştir (Yıldız, 2010: 71). Bu çalışmamızda ise romanın 2019 yılında Dergâh Yayınlarından çıkan 21. basımı esas alınmıştır.

2.3. “Mahur Beste” Romanında Bağdaşıklık Unsurları

2.3.1. Gönderim

Metindeki dilsel birimlerin aynı ya da farklı biçimde metindeki bütünlüğün sağlanması yolunda yeniden kullanılması ile oluşan gönderimler metin içi ve metin dışı olmak üzere ikiye ayrılırlar.

2.3.1.1. Dış Gönderim

Gönderim unsurunun metin dışına yönelik herhangi bir nesne, durum ya da kişiyi karşıladığı durumlarda dış gönderimden söz edilmektedir. Dış gönderimler “Mahur Beste”de çok karşılaşılan bağdaşıklık unsuru değildir.

Aydınlıkta her karşılaştıkları şeyi güler yüzle içlerine alan bu sevimli mevcutların bazen o kadar haşın ve sert bir şekilde kendi üzerlerine kapanışları, **sizi** acayip bir sükût içinde sarıp mummyalayışları vardı ki... (s. 23)

“Siz” şahıs zamirinin gönderimi metin dışındaki bir unsura, metin okuruna yöneliktir. Metin içerisinde yer alan herhangi bir isme gönderimde bulunmadığı için “siz” zamiri bir dış gönderim unsurudur.

Her defasında siz alaycı bir gülümsemeyle bahsi keserken ben “aman durun, **onu** da anlatın” demeğe mecbur kaldım. (s. 154)

“Onu” işaret zamirinin gönderimi metin içerisindeki bir unsura ait değildir. Romanın son bölümünde yazarın Behçet Bey ile yüzleşmesinde yer verilen gönderim unsuru ancak yazar tarafından bilinebilen bir unsurdur.

Dış gönderimlerin metin içerisinde şahıs zamiri, işaret zamiri, işaret sıfatı ve zarf görevli “böyle” sözcüğü ile kullanılan örneklerine rastlanmıştır. İşaret zamiri ile kullanılan dış gönderimler diğer dış gönderim türlerine oranla daha fazla sayıda metinde tespit edilmiştir.

Tablo 1: Dış Gönderim

Dış Gönderim Türü	Dış Gönderim Sıklığı
Şahıs Zamiri ile Dış Gönderim	1
İşaret Zamiri ile Dış Gönderim	15
İşaret Sıfatı ile Dış Gönderim	6
Zarf Görevli “Böyle” Sözcüğü ile Yapılan Dış Gönderim	1

2.3.1.2. İç Gönderim

Gönderim unsurunun metin içerisindeki herhangi bir kişi, durum ya da nesneyi karşıladığı durumlarda iç gönderimden söz edilmektedir. Metin içi gönderimler gönderim unsurunun konumuna bağlı olarak art ve ön gönderim şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

2.3.1.2.1. Art Gönderim

Metinde art gönderim unsurları öncül/bağımsız ve ardıl/bağımlı gönderimler ile beraber kelime veya kelime grupları ile yapılan gönderim başlıkları ile ele alınmıştır.

2.3.1.2.1.1. Öncül / Bağımsız Gönderim Öğeleri

Öncül/bağımsız gönderim öğeleri; şahıs zamirleri, işaret sıfatları, işaret zamirleri ve dönüşlülük zamirlerinden oluşmaktadır.

2.3.1.2.1.1.1. Şahıs Zamiri ile Yapılan Art Gönderimler

Zamirler isimlerin yerine kullanılan dilbilgisel unsurlar olarak metinde bağdaşıklığı sağlayan araçlar olarak kullanılabilir. Metinlerde zamirler kullanılarak ismin tekrarının önüne geçilmekle beraber metnin bütünlüğü ve sürekliliği de sağlanmaktadır. Zamirler içerisinde şahıs zamirleri Mahur Beste’de en fazla karşılaşılan bağdaşıklık unsurlarından biridir.

İçini çekti ve gözlerini açmadan: “Bugün **Cavide** gelecek...” diye mırıldandı. Neden ve niçin **onu** davet etmek ihtiyacını duymuştu? (s. 9)

Belirtme durum eki ile beraber kullanılan 3. teklik şahıs zamiri “onu” ile “Cavide” ismine gönderimde bulunulmuştur. Romanda şahıs zamirleri ile yapılan art gönderimler arasında en çok karşılaşılan art gönderim türü, 3. teklik şahıs zamiri ile yapılan art gönderimlerdir.

İsmail Molla adeta istemiye istemiye söze başladı: “İstiare ile konuşuyorsun, Hoca; güzel ama insanı yanılır. **Bana** kalırsa ortada öyle ne şark var, ne de açıkta kalmış ölüsü var.” (s. 95)

Yönelme durumu eki ile almış 1. teklik şahıs zamiri “bana” parçanın başında yer alan “İsmail Molla” ismine gönderimde bulunulmuştur.

Sabri Hoca tekrar söze başladı: “Hatırlıyor musun, **Molla Bey**? Bir gün **seninle** Beykoz’a gitmiştik. O gece **ben sizde** misafirdim.” (s. 93)

Cümlenin başında geçen “Sabri Hoca” isminin yerine 1. teklik şahıs zamiri “ben”, “Molla Bey” isminin yerine ise 2. teklik şahıs zamiri “sen” ve 2. çokluk şahıs zamiri “siz” kullanılmıştır. Cümlelerde geçen isimlerin yerine şahıs zamirleri kullanılarak gönderimde bulunulmuştur.

İsmail Molla için gençliğinde **bütün kadınlar**, hemen her cinsi güzeldi, ahmaktı. **Karisından** tutun da, bir zaman oğluna Fransızca öğretmek için o kadar dedikoduya rağmen evine aldığı **mürebbiyeye**, Behçet’e Fransızca öğreteceği yerde ondan “fıkıh, feraiz” öğrenmeye kalkan **o Parisli kadına kadar tanıdığı bütün kadınlar onun** için sohbe elverişli olmayan mahluklardı. Sonra, yaşı ilerledikçe, **onlarda** “ilahi hikmet”in acayip bir tecrübesini görmeye başlamış, **onlara** katlanmaktan başka çare olmadığını öğrenmişti. (s. 66)

“İsmail Molla” için kadınların ne anlam taşıdığıının anlatıldığı bu bölümde karısından, evine aldığı mürebbiyeye, oğlu Behçet Bey’in Fransızca öğretmenine kadar tanıdığı “bütün kadınlar” sonraki cümlelerde 3. çokluk şahıs zamiri “onlar” ile karşılanmıştır.

En çetin fıkıh meselesini, hazırladığım bir fetva ile hallettiğim bir günün sonunda, **evimin kapısında yanlış yunluş bir Arapça ile dua eden, abani sarıklı kör dilenciye** gıpta ettim. **Onu** Allah’a daha yakın buldum. (s. 95)

Bu cümlede “evimin kapısında yanlış yunluş bir Arapça ile dua eden, abani sarıklı kör dilenci” kelime grubu yerine bir sonraki cümlede 3. teklik şahıs zamiri “onu” kullanılarak art gönderim yapılmıştır. Romanda şahıs zamirleri kelime gruplarının yerini tutmakta ve dilin ekonomik kullanımına örnek oluşturmaktadır.

Tablo 2: Şahıs Zamirleri ile Yapılan Art Gönderim

Şahıs Zamirleri	Kullanım Sıklığı	Toplam
Ben	Ben	47
	Beni	18
	Bana	24
	Bende	1
	Benden	4
	Benim	18
Sen	Sen	20
	Seni	4
	Sana	5
	Sende	-
	Senden	1
	Senin	11
O	O	61
	Onu	130
	Ona	83
	Onda	7
	Ondan	21
	Onun	127
Biz	Biz	9
	Bizi	4
	Bize	12

Tablo 2 (Devamı)

Şahıs Zamirleri		Kullanım Sıklığı	Toplam
Biz	Bizde	5	48
	Bizden	2	
	Bizim	16	
Siz	Siz	21	78
	Sizi	21	
	Size	8	
	Sizde	3	
	Sizden	7	
	Sizin	18	
Onlar	Onlar	17	56
	Onları	12	
	Onlara	7	
	Onlarda	3	
	Onlardan	3	
	Onların	14	

2.3.1.2.1.1.2. Dönüşlülük Zamiri ile Yapılan Art Gönderimler

Dönüşlülük zamirleri metinde “o” ve “onlar” şahıs zamirlerinin görevlerini üstlenerek gönderim unsuru olarak kullanılabilir. Dönüşlülük zamirleri pekiştirmek, tamlamalarda yer almak, cümlede özneyi tekrarlamak, şahıs zamirleri ile kullanılmakla beraber tıpkı şahıs zamirlerinde olduğu gibi metinlerde tekrarın önüne geçmek amacıyla kullanılır ve art gönderim işlevine sahip olurlar.

Ertesi gün **Sabri Hoca**, şuradan buradan çarçabuk tedarik ettiği Rumeli muhaciri kıyafetiyle kararlaşan saatte Mecidiye Camii önünde arkadaşlarıyla buluştu. **Kendisine** Kırık Kulak lakabını kazandıran kavga gününden beri yatağının altından eksik etmediği saldırmasını salvarına sarkıtmış, eline de kalınca bir değnek almıştı. (s. 79)

“Kendi” Dönüşlülük zamiri bir önceki cümlede geçen “Sabri Hoca” ismine gönderimde bulunmuştur. Dönüşlülük zamiri ismin yerine kullanılarak tekrarın önüne geçilmiştir.

Üç gün sonra **Halit Bey**, **karısı**yla baba evine döndü. Orada Halit’in annesi ile küçük Refik **kendilerini** sabırsızlıkla bekliyorlardı. (s. 113)

Burada “kendileri” dönüşlülük zamiri “Halit Bey” ve “karısı” isimlerine gönderimde bulunmuştur. Dönüşlülük zamiri yerine “onları” şahıs zamiri ya da gönderimde bulunulan unsurlar “Halit Bey” ile “karısı” getirilebilir.

Selim ile **Cavide**’nin aşklarında Talât Bey’in payı nedir?

Onlar birbirlerini tanımadan, sevmeden önce Mahur Beste’yi tanır, severlerdi. Biraz da **kendilerinden** önce doğan bu aşk hikâyesine göre şahsiyetlerini hazırlamışlardı. (s. 157)

İlk cümlede kullanılan “onlar” şahıs zamirinin gönderimde bulunduğu “Selim” ile “Cavide” isimleri devamındaki cümlede “kendileri” dönüşlülük zamiri ile temsil edilmiştir. Parçada “kendi” dönüşlülük zamiri “onlar” şahıs zamirinin yerine kullanılarak gönderim unsuru olarak yer almıştır.

Sabri onları çoktan unutmuştu. Garip, kökünden ayrılmış hayatında zaten üzerlerinde durmamıştı...Fakat şimdi, bu sıcak bahar kokulu memlekette, bu eşraf konağında, **kendisini** tanımayan babası, nerdeyse bir köşede eline iki mecediye sıkıştırmaya kalkacak kadar **kendisine** yukardan, kibirle bakan üvey kardeşinin yanında, onları ilk defa hatırlıyordu. (s. 83)

Bu paragrafta belirtme durum eki alan “kendisini” ve yönelme durum eki alan “kendisine” dönüşlülük zamirlerinin gönderimde bulunduğu isim “Sabri”dir. “Sabri” isminin sonraki cümlede iki farklı yerde tekrarı dönüşlülük zamirlerinin kullanımı ile önlenmiştir.

Romanda yer alan isimlerin aynen tekrarının önlenmesi amacıyla dönüşlülük zamiri art gönderim unsuru olarak kullanılmıştır. Aynı cümle içerisinde özneyi pekiştiren dönüşlülük zamiri örnekleri ise gönderim unsuru olarak değerlendirilmemiştir.

Tablo 3: Dönüşlülük Zamiri ile Yapılan Art Gönderim

Art Gönderim Türü	Dönüşlülük Zamiri ile Yapılan Art Gönderim Sıklığı
Dönüşlülük Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	185

2.3.1.2.1.1.3. İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderimler

İşaret zamirleri ile yapılan art gönderimler metin içerisinde bu, o, bunlar, onlar, böyle, öyle, ora, bura, şura zamirleri ile yapılan gönderimlerden oluşmaktadır.

O, sadece **biriktirdiği altınlarını, mücevherlerini** koyduğu yerde bulamamıştı. **Onları** çalmışlar, götürmüşlerdi... (s. 137)

Nergis Ayşe sade **onları** bulmak, biriktirmek için eziyet çekmemişti. Ayrıca **onları** kaybetmek korkusuyla bütün ömrünce ürpermişti. Her gece, ölüm terleri içinde, yatağından kalkar, sabaha kadar **onları** düşünür, sabahleyin Bedesten’e kadar gidip **onları** yerinde görmeden rahat etmezdi. (s. 138)

Nergis Ayşe için hayatının en önemli varlıkları sayılan, hayatı boyunca biriktirdiği altınları ve mücevherlerine bu parçada işaret zamiri “onlar” kullanılarak gönderimde bulunulmuştur. Sahip olduğu altınların ve mücevherlerin Nergis Ayşe için öneminin vurgulandığı bu bölümde işaret zamirleri art arda kullanılmıştır.

Eve gelir gelmez ya bitmez tükenmez layihalara, fezlekelere kapanır, yahut ciltlerine, saatlerine, eski yazmalarına, minyatürlerine gömülürdü. **Bunlar** onun için kendi kendini mahkûm ettiği bir nevi sürgündü. (s. 62)

Burada işaret zamiri “bunlar” kullanılarak “layihalar”, “fezlekeler”, “ciltler”, “saatler”, “eski yazmalar” ve “minyatürlere” gönderimde bulunulmuştur. Roman başkarakteri Behçet Bey’in meşgul olduğu işler veya yapmaktan hoşlandığı şeylerin tümü böylece bir arada verilmiştir.

Kendisine Kırık Kulak lakabını kazandıran kavga gününden beri **yatağının altından eksik etmediği saldırmasını** şalvarına sarkıtmış, eline de **kalinca bir değnek** almıştı. Fakat mecbur olmadıkça **bunların** hiçbirini kullanmak niyetinde değildi. (s. 79)

“Bunlar” işaret zamiri “kendisine Kırık Kulak lakabını kazandıran kavga gününden beri yatağının altından eksik etmediği saldırması” ile beraber “kalinca bir değnek” yerine kullanılarak gönderim yapılmıştır. Sabri Hoca’nın yanında bulundurduğu aletlerin isimleri ayrı ayrı bir sonraki cümleye taşınmamış, “bunlar” işaret zamiri kullanılarak anlatımda kolaylık sağlanmıştır.

Arnavut Hasan’ın, elinden hileyle aldığı o tepesi çiviyle delinmiş mahmudiye altını, Agop Efendinin ilk ve son sevgilisi, gene eline geçmemiştir. Agop efendi bütün ömrünce bu sevgiliyi binlerce benzeri arasında yorulmadan, bıkmadan aradı. Kendisini altınla temas hâline getirecek her işe girdi, her çeşit ticarete başvurdu, fakat **ona** kavuşamadı. (s. 131)

İlk cümlede geçen “Arnavut Hasan’ın, elinden hileyle aldığı o tepesi çiviyle delinmiş mahmudiye altını, Agop Efendinin ilk ve son sevgilisi” kelime gruplarına bir sonraki cümlede “ona” işaret zamiri ile gönderimde bulunulmuştur.

Bu her medeniyetin fertlere bir miras gibi aşıladığı, içtimai bir insiyak hâlinde babadan oğula süregelen zihniyetti. **Onu** değiştirmek çok güçlü. Hâlbuki **o** olduğu gibi kaldıkça her adımda binbir şekle bürünerek gene karşımıza çıkacaktı. (s. 86)

Burada ikinci ve üçüncü cümlede kullanılan “o” işaret zamirleri “bu her medeniyetin fertlere bir miras gibi aşıladığı, içtimai bir insiyak hâlinde babadan oğula süregelen zihniyet” kelime grubuna gönderimde bulunulmuş, böylece işaret zamirleri kullanılarak ifadelerin uzun uzun tekrarının önüne geçilmiştir.

Yeni tanzim edilmeye başlanılan kara ve deniz orduları için apolet, kılıç kayışı, kordon gibi sırmalı eşya yapmak suretiyle bir servet kazanılacağı fikrini Agop Efendi’ye söyleyen Soloski idi. Gerçekten **bunu** söylemekle o, baba sanatından bahsediyordu. (s. 125)

“Bunu” işaret zamiri Soloski’nin Agop Efendi’ye söylediği “yeni tanzim edilmeye başlanılan kara ve deniz orduları için apolet, kılıç kayışı, kordon gibi sırmalı eşya yapmak suretiyle bir servet kazanılacağı fikrini” kelime grubuna gönderimde bulunulmuştur.

Giresun’dan ayrılacağı gün, o da hocasının zoru ile annesine vedaya gitmişti. Bir avuç sert findıkla, mısır unu ile pekmezden yapılmış helvayı anası “sana yolluk getirdim” diye uzatmış, “aha gitmeye idin, kalaydun **buracıkta**. İstanbul’da ne işin vardı...” diye ağlamıştı. (s. 82, 83)

“Buracıkta” işaret zamirinin art gönderimde bulunduğu kelime “Giresun” dur. Sabri Hoca’nın annesi ve kardeşine vedasına dair ayrıntıların verildiği bölümde eski bilginin yerine kullanılan işaret zamiri ile metnin devamlılığı sağlanmıştır.

Bunu anlatırken Halit Bey karısına: “Bizim eve giren bir daha çıkmaz, diyordu; hele **işe yaramayan takımından** olursa... **Böyleleri** için ölüm de yoktur. (s. 116)

“Böyleleri” işaret zamiri “işe yaramayan takımı” kelime grubuna gönderimde bulunmuştur.

Metinde “şu” ve “şunlar” işaret zamirleri ile bir art gönderim örneği bulunmazken “şura” işaret zamiri ile sadece bir örneğe rastlanmıştır.

Fakat şimdi, kendisini görmeyeli, şuradan buradan güzelliği, serpilşi hakkında bir yığın methiye dinlediği kızı **kendi odasında** ve karısı olarak bulunca, birdenbire aralarında bir türlü aşamayacağını sandığı bir duvar varmış gibi şaşırılmış kalmıştı. (s. 55)
Birdenbire aklına kaçmak geldi. Ah, **şuradan** bir fırlayıversem, kaçsa, yürüye yürüye gitse... (s. 56)

“Şu” işaret zamiri ile gönderimde bulunulan unsur Behçet Bey’in Fatih’teki konakta yer alan “kendi odası”dır.

Tablo 4: İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim

Art Gönderim Türü	Art Gönderim Sıklığı
Bu İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	117
O İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	43
Bunlar İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	33
Onlar İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	30
Böyle İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	13
Öyle İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	4
Bura İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	12
Şura İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	1
Ora İşaret Zamiri ile Yapılan Art Gönderim	23

2.3.1.2.1.1.4. İşaret Sıfatı ile Yapılan Art Gönderimler

İşaret zamirlerinde olduğu gibi işaret sıfatları da metinlerde art gönderim unsuru olarak kullanılabilir. “Bu”, “şu”, “o” işaret sıfatları ile metinde bir kelime veya kelime grubuna gönderimde bulunularak tekrarın önüne geçilir. Gönderimde bulunduğu kelime veya kelime grubu ile kurulan ilişki metnin bütünlüğüne katkı sağlar.

Fakat acaba **Cavide** ile Şerife Hanım birbiriyle geçinebilecekler miydi? Aksi kadın, **bu yeni geleni** kimbilir ne gözle görecektir, ne huysuzluklar edecekti... (s. 9)

“Bu yeni gelen” şeklindeki işaret sıfatı ile kullanılan yapının gönderimde bulunduğu unsur “Cavide” ismidir. Behçet Bey’in yeğeni olan Cavide’nin evine gelmesinin anlatıldığı bu bölümde “aksi kadın” olarak nitelenen hizmetçi Şerife Hanımın yeni gelene karşı tutumunun ne şekilde olacağı aktarılmıştır.

Birdenbire akli evlendiği seneye, biricik aşkına, her ömürde bir kere açan **o bahara** gitti. Fakat Behçet Beyin hayatı **bu cinsten seyahatleri** zorlaştıran bir hayattı. (s. 10)

“Bu cinsten seyahatler” işaret sıfatının içerisinde bulunduğu kelime grubunun gönderimi Behçet Bey’in geçmişe dair hayalleridir. Rüya içerisinde anlatılan romanda Behçet Bey’in geçmişe dair hayalleri seyahat olarak nitelendirilmiştir. Yeni bir ilişkinin bir öncekini hatırlattığı düş ortamında “o” işaret sıfatı ile kullanılan “her ömürde bir kere açan o bahar” kelime grubunun gönderimi ise Behçet Bey’in karısı Atiye Hanım’dır.

Sonra, zavallı adamın ne kabahati vardı? Kitapları yanmadan önce, hemen her gün, kendisine “bu kadar serveti böyle kav gibi binada, bu kibrit kutusunda saklıyorsun; maazallah bir yangın, bir şey oluverir, mahvolursun!” diye nasihat vermişti. O zaman bu sözleri dinlememiş, hatta merhum İbrahim Paşa ailesinin baba ocağı olan o koca konağa “kibrit kutusu”, “kav” gibi hiçbir suretle layık olmayan isimler vermesine gücenmişti. (s. 13)

“Bu” işaret sıfatının içinde bulunduğu “bu sözler” kelime grubunun gönderimde bulunduğu unsur cümlede “zavallı adam” olarak nitelenen Arif Bey’in Behçet Bey’e nasihati olan “bu kadar serveti böyle kav gibi binada, bu kibrit kutusunda saklıyorsun; maazallah bir yangın, bir şey oluverir, mahvolursun!” ifadesidir.

“Şu” işaret sıfatı ile yapılan art gönderimler metinde oldukça az kullanılmıştır. Sadece altı cümlede “şu” işaret sıfatı ile kurulmuş gönderim unsuruna rastlanılmıştır.

Abdülhamit nedir? Senin, benim gibi bir insan. Yalnız bizden biraz başka türlü. Abdülmecit’in oğlu olmayıp da benim oğlum olsaydı hiçte fena adam olmazdı. Biraz vehimli, korkak. Orta hâlli bir marangoz. Titiz, dikkatli, küçük şeylerin üzerinde durmaktan hoşlanan bir adam. Saraydan çıkar **şu adamı**, şöyle orta hâlli bir eve koy: muhakkak her akşam kalemden gelir gelmez soyunup dökünüp mutfığa girecek, yahut da elinde keser, tahtaboş tamir edecektir. (s. 89)

“Şu” işaret sıfatının da yer aldığı “şu adam” kelime grubu ile gönderim yapılan unsur “Abdülhamit” ismidir. Sabri Hoca’nın siyasal yorumunun aktarıldığı bölümde Abdülhamit ve onun devri eleştirilmiştir.

Şimdi Sabri, her köşesine, her anına yabancı olduğu bu baba evinde, annesinin zor zaptettiği göz yaşlarıyla daha başka parlayan bakışlarını hatırlıyordu. Ancak otuz beş yaşlarında görünen bu kadın, **o gün** kendisine ne kadar yorgun, ne kadar yaşlı görünmüştü. (s. 82)

“O gün” kelime grubunun gönderimde bulunduğu unsur Sabri Hoca’nın memleketi Giresun’da annesi ve kardeşinden ayrıldığı gündür. Bu cümlede yer alan işaret sıfatının gönderimi ancak metin bağlamından ortaya çıkarılabilir.

Abdülmeccid’in ölümü üzerine dışarıya çırağ edilmiş saraylılardan olan Necip Paşa’nın karısı Târidil Hanımefendi, bu **1310 seneleri** İstanbul’unun zevk ve moda itibarıyla en meşhur çehrelerinden biriydi. Doğrusu istenirse Necip Paşa’nın evi **o yıllar** içinde alaturka musikinin en iyi tanındığı merkezlerden biriydi. (s. 20)

“O” işaret sıfatının gönderimi “1310 seneleri” kelime grubudur. İşaret sıfatı ile gönderim yapılarak cümleler arası bağlantı sağlanmış, metnin bütünlüğüne katkıda bulunulmuştur.

Sabri Hoca, Suavi vak’asına istemeye istemeye, vak’anın ikinci derecede elebaşlarından birinin ısrarıyla girmişti. İlkın çetin bir münakaşa yapmışlar, Hoca gözlerini sımsıkı kapayarak, avuçlarını aç aça dostuna **böyle bir teşebbüsün** sadece bir delilik olduğunu ispata çalışmış, ona şöyle nasihat etmişti. (s. 78)

“Böyle bir teşebbüsün” işaret sıfatının tamamlayıcı unsur olduğu bu kelime grubunun gönderimi Çırağan Sarayı’nın basılması ile kanlı bir girişim olan Suavi vak’ası’dır. Sabri Hoca’nın son andaki tereddüdü sayesinde kurtulduğu bu olay onun hayatında önemli bir dönüm noktasıdır.

Tablo 5: İşaret Sıfatı ile Yapılan Art Gönderim

Art Gönderim Türü	Art Gönderim Sıklığı
“Bu” İşaret Sıfatı ile Yapılan Art Gönderim	281
“Şu” İşaret Sıfatı ile Yapılan Art Gönderim	5
“O” İşaret Sıfatı ile Yapılan Art Gönderim	38
“Böyle” Sözcüğü ile Yapılan Art Gönderim	15
“Öyle” Sözcüğü ile Yapılan Art Gönderim	1

2.3.1.2.1.2. Ardıl / Bağımlı Gönderim Ögeleri

Ardıl/bağımlı gönderim ögeleri iyelik eki, belirtme durum eki, ilgi eki ve kişi eklerinden oluşmaktadır.

2.3.1.2.1.2.1. İyelik Eki ile Yapılan Art Gönderimler

Bir nesnenin kime veya neye ait olduğunu gösteren ek şeklinde tanımlanan iyelik ekleri metinlerde aynı zamanda gönderim unsuru görevindedir. Gönderim unsuru olarak kullanılan iyelik ekleri ile cümlelerin öznesine ya da zamir kullanımına gerek duyulmadan anlatımda süreklilik sağlanır.

Behçet, tavan arasında gerçekten çalışıyordu. Fakat bu çalışma hiç de Molla Bey’in umduğu gibi değildi; sırtını geniş şehnişinden gelen aydınlığa dönmüş, elleri çiriş ve boya içinde, bir

türlü çeviremediği kocaman bir mengenenin üzerinde, zayıf omuzları yukarıya doğru bir gölge gibi çırpınıp duruyordu. (s. 30)

İlk cümlelerin başında geçen “Behçet” ismine sonraki cümlelerde geçen “sırtı”, “elleri”, “omuzları” kelimelerinde yer alan 3. teklik kişi iyelik ekleri ile gönderim yapılmıştır.

Bu mektuplaşma ilerledikçe, Molla, **oğlunu** daha yakından tanımaya başladı. Hiç te zekâsız değildi; sadece orta idi. Garip denecek kadar kuvvetli bir hafızası, alâkaları, küçük fakat ihtimamlı bir dikkati vardı. (s. 33)

“Hafızası”, “alakaları”, “dikkati” kelimelerinde yer alan 3. teklik kişi iyelik eklerinin gönderimi “İsmail Molla’nın oğlu” kelime grubunadır.

Ancak otuz beş yaşlarında görünen bu kadın, o gün kendisine ne kadar yorgun, ne kadar yaşlı görünmüştü. Yüzünde kalın çizgiler vardı. Saçları kirli, perişandı. Parmaklarının uçları iştentok tok olmuştu. (s. 82)

“Yüzü”, “saçları”, “parmakları” kelimelerinde var olan iyelik eklerinin gönderimi “ancak otuz beş yaşlarında görünen bu kadın” kelime grubunadır.

Tek tek al; ne **Abdülhamit** babasına ne **Aziz** kardeşine benzer; birisi vehimli, hilekâr, fakat sebat sahibi, çalışkan; öbürü zalim ve deli, müsrif ve iradesiz... “Yani bütün hanedan... hayır, hayır, hanedandan bahsetmiyorum. Her insan gibi onlar da birbirinden çok ayrı mahluklar. Devirleri de birbirinden çok ayrı. Hamleleri ayrı, ufukları ayrı.” (s. 90)

Sabri Hoca ile İsmail Molla Bey arasındaki siyasal içerikli bu diyalogda “devirleri”, “hamleleri”, “ufukları” kelimelerinde yer alan iyelik ekleri ile “Abdülhamit” ve “Abdülaziz” isimlerine gönderimde bulunulmuştur.

Halit Bey daha o akşamdan istediği gibi yaşamaya başladı. Yemeğe oturmadan önce beyaz geceliğini giydi; başına tırşe bir takye geçirdi. Çıplak ayaklarında terlik, kolları dirseklerine kadar sıvalı, köşe minderine oturdu; gazetelerini açtı, bir dizini altına kıvırdı, öbür ayağını sallaya sallaya bir yığın “Allah Allah, olur şey değil... Vah vah, yazık oldu adama...” larla günün olup bitenini okumaya başladı. (s. 115)

“Geceliği”, “başı”, “ayakları”, “kolları”, “dirsekleri”, “gazeteleri”, “dizi”, “ayağı” kelimelerindeki iyelik eklerinin gönderim ilişkisi ile bağlı olduğu unsur “Halit Bey” kelime grubudur.

Tablo 6: İyelik Eki ile Yapılan Art Gönderim

Art Gönderim Türü	İyelik Eki ile Yapılan Art Gönderim Sıklığı
İyelik Eki ile Yapılan Art Gönderim	428

2.3.1.2.1.2.2. Belirtme Durum Eki ile Yapılan Art Gönderimler

Belirtme durum ekleri fiilin etkisi altında kalan ismin içinde bulunduğu durumu gösteren ekler olarak diğer bağımlı ekler gibi gönderim unsuru olarak kullanılabilirlerdir.

Selamlık kapısının tokmağını arkadaşının tarif ettiği gibi üst üste üç defa vurdu. Gür bıyıklı, sert bakışlı, kemeri bir yığın tabanca bıçakla devlet kalesi gibi heybetli görünen Arnavut kapıyı açtı. (s. 135)

“Kapıyı” kelimesindeki belirtme durum eki ile “selamlık kapısı” kelime grubuna gönderimde bulunulmuştur.

O gecenin sabahında küçük Agop **Mahmudiyesini** artırmağa kalkmış, kapı yoldaşı Arnavut Hasan’a bunun çaresini sormuştu. Hasan, büyük bir saflıkla: “Sen bana ver ben onu arttırırım” diye parayı elinden almıştı. (s. 127)

“Parayı” kelimesindeki belirtme durum eki ile “Mahmudiye” kelimesi arasında gönderim söz konusudur.

Tablo 7: Belirtme Durum Eki ile Yapılan Art Gönderim

Art Gönderim Türü	Belirtme Durum Eki ile Yapılan Art Gönderim Sıklığı
Belirtme Durum Eki ile Yapılan Art Gönderim	128

2.3.1.2.1.2.3. Kişi Ekleri ile Yapılan Art Gönderimler

Kişi ekleri metinlerde gönderim unsuru olarak kullanılabilirlerdir. Şahıs ekleri fiilin kim tarafından gerçekleştirildiğini haber veren birer fiil çekim ekidir. Şahıs eklerinin ilişkili olduğu isim unsuru metin bağlamından anlaşılır ve böylece her durumda tekrar edilmez.

Molla Bey, damadından çok memnundu. Sabah akşam onu satranç tahtasının başına oturtuyor, uzun uzun oynuyorlardı. (s. 112)

“Oynuyorlardı” yüklemdeki 3. çokluk kişi ekinin gönderimi “Molla Bey” ve “damadı” kelimelerinedir.

Sabri Hoca toparlandı: Şarka düşman değilim. **Bulsam** onunla kanaat ederim. (s. 92)

“Bulsam”, “kanaat ederim” çekimli fiillerinde yer alan 1. teklik kişi eki ile “Sabri Hoca” ismi arasında bir gönderim ilişkisi söz konusudur.

Bu, hafif esmer, uzun boylu, Türkçesi kıt, uzun etekli elbisesinin, altın taklidi başlığının altında kaybolmuş hissini veren bir kızcağızdı. Nuri Bey'e çok şirin gelen tatlı bir gülümsemesi vardı. Hafif saz, birkaç kadeh rakı ile gece yarısını buldular. (s. 136)

“Buldular” çekimli fiilinde yer alan 3. çokluk kişi eki, “Nuri Bey” kelimesi ve “hafif esmer, uzun boylu, Türkçesi kıt, uzun etekli elbisesinin, altın taklidi başlığının altında kaybolmuş hissini veren bir kızcağız” kelime grubu arasında bir gönderim ilişkisi vardır.

Sabri Hoca, İstanbul'da yeni cemiyetin faaliyeti, gayeleri, propaganda şekilleri hakkında onlar uzun uzun izahlar verdi. Çok zeki, çok çalışkan insanlar. Hemen hepsiyle konuştum. İman ettikleri şeye kendilerini tam vermiş görünüyorlar. (s. 88)

Burada “konuştum” kelimesindeki 1. teklik kişi ekinin gönderimi “Sabri Hoca” ismine ve “görünüyorlar” kelimesindeki 1. çokluk kişi ekinin gönderimi ise “yeni cemiyet” kelime grubunadır.

Sabri Hoca tekrar söze başladı: Hatırlıyor musun, **Molla Bey**? Bir gün seninle Beykoz'a gitmiştik. O gece ben sizde misafirdim. Gece yangın olmuş, teyzenin evi yanmıştı. Ne oldular, görelim, diye sabahleyin erkenden yola çıkmıştık. (s. 93)

“Çıkmıştık” ve “gitmiştik” kelimelerinde yer alan 1. çokluk kişi ekinin gönderimi “Sabri Hoca” ve “Molla Bey” isimlerinedir.

Bazen oyunun farkında olan **Ata Molla**, bu ilk mızrap darbesine kulak asmamak ister, o zaman **İsmail Molla**, onu Suphi Beyefendi'nin şahsî meziyetleri, Saray'daki itibarı, yahut yüz ve vücut güzelliği hakkında birkaç cümleyle yola sokardı: Dün gördüm, o ne ruhanî yüz, efendim; o ne vakur duruş... Şöyle bir yanına yaklaştınız mı, mücessem fazilet olduğunu anlarsınız... (s. 47)

“Gördüm” yüklemdeki 1. teklik kişi ekinin gönderimde bulunduğu isim “İsmail Molla”, “anlarsınız” yüklemdeki 2. çokluk kişi ekinin gönderimde bulunduğu isim “Ata Molla”dır.

İtfaiye, tulumbacılar, fakir halk dumanı tüten kirişlerin, kararmış tuğlaların, demir parçalarının, su birikintilerinin ortasında dolaşiyor, bir şeyler kurtarmaya çalışıyordu. Küçük, değersiz bir yığın şey buluyorlardı: musluk lülesi, erimemiş kurşun boru parçası, eğrilmiş karyola demiri, yarısı yanmış tahta parçası, hulasa yanan konakla, kül olan hayatla hiçbir alakası olmayan bir yığın şey... (s. 94)

Burada “buluyorlardı” yüklemde yer alan 1. çokluk kişi ekinin gönderimi “İtfaiye”, “tulumbacılar” ve “fakir halk” kelimelerine yöneliktir.

Tablo 8: Kişi Ekleri ile Yapılan Art Gönderim

Art Gönderim Türü	Kişi Ekleri ile Yapılan Art Gönderim Sıklığı
Kişi Ekleri ile Yapılan Art Gönderim	1448

2.3.1.2.1.3. Kelime veya Kelime Grupları ile Yapılan Art Gönderimler

Kelime ve kelime grupları anlatıcının metinle ilgili tasarrufunu daha farklı kelimelerle aktarmasına imkân veren bir gönderim unsuru olarak kullanılabilir.

Balyemez'e göre kelime veya kelime grupları ile yapılan art gönderimler, metinde gönderimde bulunan unsurların çeşitlerine göre farklı isimlendirmelerle çalışmalarda yer alabilir. (Balyemez, 2011: 83). Bu yönde Mahur Beste ile ilgili bu çalışmada metnin kişilerine kelime veya kelime grubu ile yapılan art gönderim, metinde geçen nesne ve durumlara kelime veya kelime grubu ile yapılan art gönderim, metinde geçen yer adlarına kelime veya kelime grubu ile yapılan art gönderim başlıklarına yer verilmiştir.

2.3.1.2.1.3.1. Metnin Kişilerine Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim

Zamirler ya da sıfatlar dışında metinde yer alan kişilerin isimlerinin aynen tekrarının önüne geçmek adına kullanılabilen bir diğer gönderim unsuru kelime ve kelime gruplarıdır. Zamirler ve sıfatlarla beraber daha geniş ifade imkânına sahip olan kelime grupları kullanılarak kişilerin fiziksel veya ruhsal durumları ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilebilir.

İsmail Molla, cinsinin asilliğinden en aşağı gurur duyan bir hayvan insiyakıyla, **boyu kendisinden en aşağı kırk santim küçük olan bu cılız omuzlu, sakat çocuğu** bir türlü beğenmiyor, onda kendi levent, atılgan, uçarı, çapkın ve gerçekten efendi hayatının hiçbir tarafının devam etmeyeceğini anlıyordu. (s. 29)

“Boyu kendisinden en aşağı kırk santim küçük olan bu cılız omuzlu, sakat çocuk” kelime grubunun gönderimde bulunduğu kişi İsmail Molla'nın oğlu, roman başkarakteri Behçet Bey'dir. Baba ile oğul arasındaki mizaç farkının anlatıldığı bölümde kelime grubu kullanılarak Behçet Bey'in fiziksel görünüşü ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Ata Molla'nın aleyhindeki sözünü herkes gibi İsmail Molla da iki üç gün sonra duydu. Molla Bey kendisini bu kadar açık şekilde ve beceriksizce lekelemek isteyen bu tehlikeli dostla bütün münasebetini kesti. (s. 50)

“Kendisini bu kadar açık şekilde ve beceriksizce lekelemek isteyen bu tehlikeli dost” kelime grubunun gönderimde bulunduğu kişi Ata Molla'dır.

Fakat günler geçiyor, bütün bu hülyalar gerçekleşmiyor, **Mısır muharebesinin gürültüsü içinde kendini kaybeden Padişah**, bir türlü **bu iki ikbal meraklısı çocuğun dört gözle** bekledikleri haberi göndermiyordu. (s. 118)

Bu cümlede “Mısır muharebesinin gürültüsü içinde kendini kaybeden Padişah” kelime grubunun gönderimi Sultan Mahmut, “bu iki ikbal meraklısı çocuk” kelime grubu ile ifade edilen, gönderimde bulunulan kişiler ise Buyûdil ve Adile’dir.

İsmail Molla olmasaydı Atiye’nin hayatı, **çalışkan bir örümceğe benzeyen bu koca** ile gerçekten dayanılmaz bir şey olurdu. (s. 63)

“Çalışkan bir örümceğe benzeyen bu koca” kelime grubunun gönderimde bulunduğu kişi Behçet Bey’dir. Metinde iki yerde Behçet Bey; babası İsmail Molla ve karısı Atiye Hanım tarafından örümceğe benzetilmektedir.

Karısı olmadan, doğrudan doğruya karşısına çıksaydı belki yine ona koşar, ellerini tutar, yüzüne utanmadan bakar, “Maşallah **Atiye**, ne kadar büyümüşsün...” gibi bir şeyler söyler, güler, konuşurdu. Fakat şimdi, kendisini görmeyeli, **şuradan buradan güzelliği, serpilişi hakkında bir yığın methiye dinlediği kızı** kendi odasında ve karısı olarak bulunca, birdenbire aralarında bir türlü aşamayacağını sandığı bir duvar varmış gibi şaşırılmış kalmıştı. (s. 55)

“Şuradan buradan güzelliği, serpilişi hakkında bir yığın methiye dinlediği kızı” kelime grubu ile gönderimde bulunulan kişi “Atiye”dir. Metinde yer alan kişiler içerisinde Atiye Hanım kelime veya kelime grubu kullanılarak en çok gönderimde bulunulan kişidir.²⁵

2.3.1.2.1.3.2. Metinde Geçen Nesne ve Durumlara Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim

Mahur Beste’de geçen nesne ve birtakım durumların farklı kelimelerle tekrarı bir bağdaşıklık unsurudur. Buna göre kelime ve kelime grupları ile yapılan art gönderimlerle metne ait eski bilgiler tekrar edildiği gibi sunulan yeni bilgilerle de metnin akıcılığına katkı sağlanır.

Hakikat şu ki Behçet Bey **aynaları** hem sever, hem onlardan korkardı. **Aydınlıkta her karşılaştıkları şeyi güler yüzle içlerine alan bu sevimli mevcutların** bazen o kadar haşin ve sert bir şekilde kendi üzerlerine kapanışları, sizi acayip bir sükût içinde sarıp mumyalayışları vardı ki... (s. 23)

“Aydınlıkta her karşılaştıkları şeyi güler yüzle içlerine alan bu sevimli mevcutlar” kelime grubu ile gönderimde bulunulan nesne “aynalar”dır. Eşyanın metindeki kişiler kadar önemli olduğu romanda *aynalar*, kelime veya kelime grubu ile yapılan art gönderimlerin en fazla kullanıldığı nesnelere dir.

²⁵ Kelime veya kelime grupları ile gönderimde bulunulan kişiler arasında en çok gönderimde bulunulan kişinin Atiye oluşu yazarın Behçet Bey’e izahı şeklindeki romanın son bölümündeki mektubunda geçen “Atiye’nin üzerinde sizden fazla durmama kızılıyorsunuz.” cümlesini de destekler niteliktedir. Ahmet Hamdi Tanpınar, **Mahur Beste**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 156.

Yangın seyrini estetik bir örf gibi benimseyen, her sınıftan yığınlarca insan vardı. **Zenginlerin alelacele hazırlattıkları arabalarıyla, ihtiyarların sırtlarında ağır kürkleriyle, tiryakilerin içinde küçük ispirto lambası ve kahve takımları bulunan sepetleriyle, hatta ufak tefek kahvaltı nevaleleriyle gittikleri bu aevli eğlenceye** Halit Bey de dumanlı olmayan bir kafayla gitmek itiyadında idi. (s. 108)

“Zenginlerin alelacele hazırlattıkları arabalarıyla, ihtiyarların sırtlarında ağır kürkleriyle, tiryakilerin içinde küçük ispirto lambası ve kahve takımları bulunan sepetleriyle, hatta ufak tefek kahvaltı nevaleleriyle gittikleri bu aevli eğlence” kelime grubunun gönderimde bulunduğu unsur “yangın”dır. Yangın, romanın birçok bölümünde yer alan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.1.2.1.3.3. Metinde Geçen Yer Adlarına, Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim

Metinde geçen *Mekke, İstanbul, Adana* gibi yer adları kelime veya kelime grubu ile yapılan gönderimler ile tekrar edilmiştir.

Fakat şimdi, **bu sıcak bahar kokulu memlekette**, bu eşraf konağında, kendisini tanımayan babası, nerdeyse bir köşede eline iki meci diye sıkıştırmaya kalkacak kadar kendisine yukardan, kibirle bakan üvey kardeşinin yanında, onları ilk defa hatırlıyordu. (s. 83)

“Bu sıcak bahar kokulu memleket” kelime grubunun gönderimde bulunduğu unsur Sabri Hoca'nın Suavi vak'ası'ndan sonra İstanbul'dan kaçıp gittiği, babasının memleketi “Adana”dır.

Tablo 9: Metnin Kişilerine Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Behçet Bey	1.İhtiyar ve biçare bir şey 2.Bu ihtiyar bekar 3.(Atiye'nin) Ömrünü kıran biçare 4. İhtiyar adam 5.On dokuz yaşındaki bu genç adam 6.Yaratılıştan zavallı doğan oğul 7. Ömründe bir kere, o da Adana'ya kadar, bin türlü telaş ve üzüntü içinde, şöyle bir gidip gelen bu adam 8.(İsmail Molla'nın) bütün ümitlerini bir zaman üzerinde topladığı biricik oğul 9.(İsmail Molla) boyu kendisinden en aşağı kırk santim küçük olan bu cılız omuzlu, sakat çocuk 10.Genç adam 11.Bu her şeyi bilen ve anlayan fakat yaratılışın kendisini hapsettiği çemberden çıkamayan zavallı 12.(İsmail Molla'nın) Bu hiçbir huyu kendisine benzemeyen yadigar 13.Bu girişken, mütevazı, her hâliyle göz içine bakan mahluk 14.Çapraşık bir irsiyetin gururuna indirdiği ve bir tokada benzeyen bir acayip evlad 15.Habis

Tablo 9: (Devamı)

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Behçet Bey	16.(Atiye'nin) "mahzâ bir âtufet-i şâhâne" olarak kendisine verilen koca 17.Yeni damat 18.Hiçbir işe yaramaz bir adam 19. Bu ne garip adam 20.Ata Molla'nın kızıyla evlendirdiğimiz adam genç aza mülazimi 21.Bir türlü seveceğini kestiremediği bu acayip adam 22.En haklı olduğu yerde bile ağzını açar açmaz herkesin "sen sus, böyle şeylere karışma!" der gibi baktığı bir adam 23.Çalışkan bir örümceğe benzeyen bu koca
İsmail Molla	1.Yattığı yerden hâla uslanmayan bu adam 2.(Behçet'in) bir nevi yarım tanrı gibi baktığı bu güzel, cömert, zeki ve zaafsız baba 3.Bütün ömrünce kendine hayran yaşamış olan bu adam 4.Bütün ömrünce nefesine karşı hürmetten başka hiçbir içtimai imanı olmayan bir adam 5.(Şefika Hanımın) bütün ömrünce korktuğu ve delice sevdiği adam 6.(Ata Molla'nın) o kadar can alıcı yerinden ısırmaya çalıştığı dostu 7.(Ata Molla'nın) Şeytan sessizliğiyle yıllardır rahatını kaçıran bu adam 8.İhtiyar kazasker 9.Sona ermekte olan bir zevk, sefahat ve debdebe devrinin en güzel ve iyi taraflarıyla yetişmiş olan bu adam 10.Kaynata 11.İhtiyar adam 12. Tecrübeli bir ihtiyar 13. Bu eski dost
Behçet Bey ve İsmail Molla	Baba ile oğul
Behçet Bey ve Ata Molla	Biri hiddetten, öbürü şaşkınlıktan harap bu iki biçare
Ata Molla	1.(Behçet'in) Baba dostu 2.İhtiyar adam 3.Bu acayip adam 4.Kendi zaafalarını ömrü boyunca bir ser çiçeği gibi yetiştiren bu adam 5.Bu kadar kuvvetli ve tehlikeli bir mahluk 6.(İsmail Molla'nın) Kendisini bu kadar açık şekilde ve beceriksizce lekelemek isteyen bu tehlikeli dost 7.Merhum kayınbaba 8.(İsmail Molla'nın) eski arkadaşı ve dünürü 9.Büyük adam, Hareketli adam
Hüseyin	1.(Ata Molla'nın) sıkılmadan, istediği gibi kızıp bağırabildiği, yenileceğini anladığı zaman yanından kovduğu bu adam 2.Bu haddini bilmez uşak
Ata Molla ve Hüseyin	Efendi ve uşak
Suphi Beyefendi	Sıska Arap'ın biri

Tablo 9: (Devamı)

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Atiye Hanım	1.(Behçet'in) Biricik aşkı, her ömürde bir kere açan o bahar 2.(Behçet'in) Ömrünün biricik tecrübesi 3.Merhum refikası 4.Ölü 5.Genç kadın 6.Gelin hanım 7.(Ata Molla'nın) çok sevdiği küçük kıızı 8.Henüz kabuğunda olan bu güzellik 9.(İsmail Molla'nın) O kadar sevdiği bu güzel mahluk 10.Bu kadar güzel ve işveli kadın 11.(Ata Molla'nın) Küçük kıızı 12.(Ata Molla'nın) Dördüncü kıızı 13.Genç kıız 14.Ata Molla'nın kıızı 15. (Behçet'in) Kendisinden birkaç yaş küçük olan bu kıız çocuğu 16.Şuradan buradan güzelliği, serpilişi hakkında bir yığın methiye dinlediği kıızı 17.Gelin 18.Yeni gelin 19. Hakikaten güzel, hiç görmediği şekilde güzel bir şey 20.Yeisten, ümitsizlikten sızmış gibi uyuyan bu kadın 21.Kaderin kendisiyle birleştirdiği bu güzel kadın 22.Bu narin ve talihsiz mahluk 23.(İsmail Molla'nın) kıızı gibi sevdiği gelini 24.Genç gelin 25.Bütün ömrünce kendisiyle birlikte yaşayacağı insan 26.(Refik'in) Küçük dostu 27.Babasının sevgisinden gelen bir şımarıklığı bir saltanat hakkı gibi saçmaya alışmış haşarı kıız çocuğu
Behçet Bey ve Atiye Hanım	1.Yeni evliler 2.Birbirlerini anlamak için yaratılmadıkları muhakkak olan bu karı koca
Şerife Hanım	1.(Cavide'nin)Kim olduğunu bilmediği bir hizmetçi 2.Aksi Kadın 3.Mel'un 4.Emektar hizmetçi 5.Asık yüzlü, dedikoducu kadın
Cavide	1.Genç bir kadın 2.Zavallı yavrucak 3.(Behçet'in) Ablasının torunu 4.Bu yeni gelen 5.Bu genç ve güzel kadın 6.Kıız 7.Bugünün kadını 8.Bu hoppa kadın 9.Kızcağız
Arif Bey	1.Zavallı adam 2.Kafasına koyduğu şeyi diline tesbih edenlerden 3.Bu taş yürekli adam

Tablo 9: (Devamı)

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Antikacı Hüseyin Efendi	Herif
Sabire Hanım	Aksi kadın
Sadullah Bey	O Hayırsız adam
Şefika Hanım	1.(İsmail Molla'nın) Bilinmeyen bir hastalıktan ölüm döşeğine yatmış karısı 2.Eğri bir bıçağın kını gibi onun bütün hususiliklerini almış olan bu kırk yıllık dost
Abdülhamit	1.Hünkâr 2.“Ulema” sınıfını fetvahane kedisi hâline getiren ve sarayında tek başına memleketi idare eden bu hükümdar 3.Kibirli hükümdar 4.Bu tehlikeli dost 5.Efendimiz 6.Bu tek adam 7.Orta hâlli bir marangoz 8.Titiz, dikkatli, küçük şeylerin üzerinde durmaktan hoşlanan bir adam
Sabri Hoca	1.Garip bir adam 2.Çocuk 3.Bu gönüllü yardımcı 4.Oğlan 5.Genç Softa 6.Bu bir ayağı dışarda, biri içerde, kafası gündelik politikanın dedikodusuyla dolu adam 7.Hoca 8.Bu açık sözlü, durgun softa 9.Ders şeriki 10.“Ma bediyar-i ferenk bisyar asar-ı teceddüd dideem” yahut “Memalik-i mahrusa-i şahane mahrum-u terakki est” gibi cümleler öğreten o acayip adam
Ahmet	1.Sarı, cılız yüzünde mavi gözleri garip bir neşe ile daima gülen bir çocuk 2.(Sabri Hoca'nın) Erkek kardeşi
Refik Bey	1.Kendisinden on yaş küçük çocukla bir çocuk gibi oynamaktan zevk duyan genç adam 2.Genç adam 3.Bu küçük çocuk
Halit Bey	1.Çocuk 2.Bu istidatlı damat 3.Damat 4.O Uyku tulumu herif
Ruhsar Hanım	1.Ata Molla Beyefendi'nin büyük kızı 2.Böylesi bir camusa kocam demekten utanmayan kızı
Halit Bey ve Ruhsar Hanım	Karı koca
Kalfa	Şöyle böyle seksenlik bir kadın
Saniye Hanım	Geçkin yaşından umulmayacak kadar dinç, aklı başında bir kadın
Saniye Hanım ve Adile Hanım	Sütnineler
Sıdika Hanım	Büyüdidil'in kızı

Tablo 9: (Devamı)

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Nuri Bey	1.Bu haşarı damat 2.Beyefendi 3.Üsküdar’da, Karacaahmed’e bakan küçük, ahşap bir evde, anasının “zavallı oğlum diyarı gurbette yalnız kalmasın” diye gönderdiği sütninesi Saniye Hanım’la tek başına oturan bir bekar 4.Bu acayip adam 5.Bu geniş kalpli adam 6.Kafasını dinlendirmesini seven bir adam 7.Bey 8.Misafir 9.Hayatını kurtardığı adam 10.Dost 11.İsmail Paşa’nın yeğeni 12.Süpürgeciler kahyasının müstakbel damadı 13.Oğlumuz 14.(Ali’nin) efendisi
Kuşçu İsmail Efendi	1.Aşağı yukarı yetmiş seksen yaşlarında, uzun boylu, atlet yapılı bir adam 2.İhtiyar adam
Agop Efendi	1.(İsmail Paşa’nın) Dairesine sığınmış bir yetim 2.Uşak 3.Hasan’ın tekmeleri altından kendisini kurtardığı gün ayaklarına kapanan çocuk
İsmail Paşa	1.Paşa hazretleri 2.Tecrübeli Paşa
Soloski (Reşit Bey)	1.Yalnız ayakları toprakta yaşayan bu hayal adamı 2.Adamcağız 3.Bu acayip adam 4.Deli Frenk
Agop ve Soloski	Bu iki ihtiras
Adile Hanım	1.Kendi nezareti altında yetiştirdiği, terbiyesine dikkat ettiği bu cariye 2.Sıkı bir saray terbiyesi almış herhangi bir kadın 3.İyi ahlaklı, dedikodudan hoşlanmaz, titiz, evine düşkün kadın 4.Bu yeni gelen 5.Bu acar misafir 6.Bu sığıntı kadın
Süleyman Bey	1.O zamana kadar ömrünü kendisine gerçekten hoş gelen bir gelişigüzel içinde, her akşam bir meyhanede dem çekerek, rastgeldiği ile iyi kötü aklından geçen her şeyi olduğu gibi söyleyerek rahat, mesut yaşamış olan bu kırkbeşlik bekar 2.Zavallı adam
Büyüdidil Hanımefendi	1.(Esmâ Sultanın) sırf kendi nezareti altında yetiştirdiği, terbiyesine dikkat ettiği bu cariye 2.Genç cariye 3.Gözde 4.Genç kız 5.Eski kapı yoldaşı

Tablo 9: (Devamı)

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Büyüdidil Hanımefendi	6.İkide bir, kendi aleminde iyi kötü yaşayan genç kadın 7.(Adile Hanım) Rahmetli, Rahmetlik ahret kardeşim
Büyüdidil ve Adile	1.Bu iki kız 2.Bu iki ikbal meraklısı çocuk
Sultan Mahmut	Mısır muharebesinin içinde kendini kaybeden Padişah
Esmâ Sultan	Valide Sultan
Nergis Ayşe	1.Temiz, işini bilir, ihtiyatlı bir kadın 2.Ev sahibi

Tablo 10: Metinde Geçen Nesne ve Durumlara Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Art Gönderim

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Ayna	1.Saf ve cilalı billur 2.Bu parıltı 3.Bu ürpertici boşluk 4.Bu sade kendisi olmakla kalan ve yekpare uykusunu ne bir ağaç ve yosun, ne de bir kuş kanadı veya el kadar bir gök, hülâsa hiçbir arıza ile bozulmayan zaman parçası 5.Mücerret ve gayri şahsî bir göz gibi genişleyen bu su 6.Etrafındaki çerçevenin girift süslerine kadar her şeyi derinliğine yutan, hepsinin üzerine buzdan kilidini vuran bu donmuş zaman 7.Artık tehlikeli davetini görmemek için gözlerini sımsıkı yumduğu bu derinlik 8. Aydınlıkta her karşılaştıkları şeyi güler yüzle içlerine alan bu sevimli mevcutlar 9. Mahiyeti bilinmeyen bir altın parıltısı 10.Bu boşluk
Saat (Saat sesleri)	1.Bu acayip konserin sazları 2.Bu küçük, acayip şeytanlar 3.Başlarının üzerinde küçük, boş vazolarla, küçük ve ölçülü adımlarla bu küçük mevcutlar 4.Bu şekiller ve renkler
Eşya	Eski, güzel, renkli ve kıymetli şeyler
Avize	Bu acı hatıra
Yangın	1.(İstanbul halkının) servetlerini, saadetlerini kemiren bu afet 2.Zenginlerin alelacele hazırlattıkları arabalarıyla, ihtiyarların sırtlarında ağır kürkleriyle, tiryakilerin içinde küçük ispiroto lambası ve kahve takımları bulunan sepetleriyle, hatta ufak tefek kahvaltı nevaleleriyle gittikleri bu alevli eğlence 3.İstanbul'un beşte birini birkaç saat içinde kül eden, binlerce insanı yersiz yurtsuz, gecelik kıyafetiyle sokak ortasında bırakan, her otuz yılda bir şehrin manzarasını değiştiren, eski devirlerde hemen arkasından kanlı ihtilaller getiren o büyük afet
Para	Tanrının insan oğullarına bahşettiği bu tılsımlı maden
Mahmudiye altını	(Agop'un) ömrünün biricik hayali

Tablo 10: (Devamı)

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Elmas iğne	Güzel bir çocuğun gönlünü almadan başka bir şey olmayan bu iltifat
Suavi vak'ası	Bir mucize gibi gelen bu kurtuluş
Adalet	Bu büyük makine

Tablo 11: Metinde Geçen Yer Adlarına Kelime veya Kelime Grubuyla Yapılan Art Gönderim

Gönderimde Bulunulan Unsur	Gönderimde Bulunan Unsur
Mekke	1.Yabancı bir toprak 2.Bu kadar mukaddes bir yer
Adana	Bu sıcak bahar kokulu memleket
Tavan arası	1.Bu çatı odası 2.(İsmail Molla'nın) oğlunun Boğaz gecesini renk, ışık ve cümbüşüne sırtını çevirerek çalıştığı oda
İbrahim Paşa Konağı	1.Eski konak 2.Bu kav gibi ev
Behçet Bey'in odası	Hayatını hatıralarıyla beraber topladığı oda
İstanbul	İçten içe kaynaşan hayatıyla, durmadan çarpışan ihtiraslarıyla kin ve sevgileriyle, birdenbire coşan nefretleriyle, kaynayan sular gibi içten dönen ve derinleşen dolaplarıyla, daima kızdırılmış bir kaplan gibi atılmaya, parçalamaya hazır ocaklarıyla, tekkeleriyle, esnafıyla, o kadar parça parça, dağınık görüldüğü hâlde istediği gün, sokakta, çarşıda, meydana birdenbire birleşen, acayip ve korkunç bir mahlûk gibi halka halka büyüyen, genişleyen, okyanuslar gibi homurdanan, önüne çıkan her şeyi yakıp yıkan, devirip altüst eden, kadını erkeğini tamamlayan halkıyla her türlü canlılığın üstünde canlı şehir.

2.3.1.2.2. Ön Gönderim

Metindeki gönderim unsurunun gönderimde bulunulan unsurdan önce kullanılmasıyla oluşan ön gönderim bu bakımdan art gönderimin simetrisi olarak görülmektedir. Ön gönderimler metin türlerine bağlı olarak farklı amaçlarla kullanılabilir.

2.3.1.2.2.1. Şahıs Zamiri ile Yapılan Ön Gönderimler

Bununla beraber, **bu yalnızlık saatlerini başka türlü tefsir edenler** de vardı. **Onlara** göre Molla Bey, bundan yirmi sene evvel Târidil Hanımefendi ile aralarında başlayan ve dedikodu yüzünden iki komşu yalının arasında bütün münasebetlerin kesilmesiyle biten bir muaşakayı henüz tamamiyle unutmamıştı. Evet, **genç hizmetçileri, uzak yakın bir yığın kadın akraba,** Molla Beyi hâlâ bu romanın kahramanı olarak görmekten hoşlanırlardı. (21)

“Onlar” şahıs zamirinin gönderimde bulunduğu kişiler sonraki cümlede ifade edilen “genç hizmetçiler, uzak yakın bir yığın kadın akraba”lardır. Burada aynı zamanda kelime grubu ile

yapılan ön gönderimde söz konusudur. “Bu yalnızlık saatlerini başka türlü tefsir edenler” kelime grubunun gönderimi şahıs zamirinin gönderimi ile ortaktır.

Kim bilir, belki bu hoppa kadın, evin içinde her şeye itiraz edecekti. “**Onlarda** didişmek aile mirasıdır...” Bu düşünce ile aklına Cavide’nin dedesi, yani eniştesi Arif Bey geldi. (s. 12)

“Onlar” şahıs zamirinin gönderimde bulunduğu kişiler cümlenin devamında yer alan “Cavide” ve Cavide’nin dedesi olan “Arif Bey”dir.

2.3.1.2.2.2. İşaret Zamiri ile Yapılan Ön Gönderimler

Soğuk su, konuşan insan onu biraz kendine getirmişti. “Ne oldu, **burası** neresi?” Diye sordu. (s. 140)

Ali, civardaki tulumbacı koğuşlarından birindendi. Arkadaşlarıyla yangını söndürmeye gelmişti. Nergis Ayşe’nin evinde onu taşlıkta üzerine çöken yarı alevli enkaz arasından tesadüfle kurtarmıştı. Onu civardaki **küçük bir camiin avlusuna** sürükleye sürükleye getirmişti. (s. 141)

“Bura” işaret zamirinin gönderimde bulunduğu yer, metnin devamında anlaşılan “küçük bir camiin avlusu”dur.

Onun için bu besteler başlar başlamaz, her tarafta ses kesilir, komşu evlerden, pencerelerden başlar uzanır, denizde gezinenler varsa **orada**, hemen **pencerenin önünde** dururlar ve Boğaz gecesinin geniş, pırlıtlı sükûtu, Bayatının, Mahurun sıcak busesi ile kucaklaşırdı. (s. 21)

Örnekte görüldüğü gibi “ora” işaret zamiri kendisinden sonra kullanılan “pencerenin önü” kelime grubuna gönderimde bulunmuştur.

2.3.1.2.2.3. İşaret Sıfatı ile Yapılan Ön Gönderimler

Roman içerisinde işaret sıfatı ile yapılan ön gönderimler iki yerde karşımıza çıkmaktadır.

Fena olan şey, bütün bunlar olup biterken, Fatih Camii’nde birdenbire kaybettiği merhum babasını bir cuma kalabalığı arasında ararken, yahut Şerife Hanım’ın geçen gün kendisine İstanbul’dan aldığı o pantufların içinden bitmez tükenmez bir yığın kedi yavrusunu teker teker tıpkı bir hokkabazın cebinden veya şapkasından bir yığın eşyayı çıkarması gibi, çekip çıkarırken hep **o hissi**, bundan böyle istediği gibi yaşayamayacağı, hayatının ahenginin bozulmuş olduğu hissini kendisinde hazır bulması, nefsine karşı büyük bir hata ve ihmalde bulunanların duydukları o keskin azabı- Behçet Beyefendi bu duygudan bütün ömrünce kurtulamamıştırdı. (s. 8)

Örnekte yer alan işaret sıfatı ile oluşturulmuş kelime grubu “o hissi” virgülden sonra yer alan “bundan böyle istediği gibi yaşayamayacağı, hayatının ahenginin bozulmuş olduğu hissini” kelime grubuna gönderimde bulunmuştur.

Birdenbire içinden **o eski kin**, ta Atiye hanımla evlendiği günden başlayan ve kırk beş sene, toprağın altındaki maden yangınları gibi sessiz sedasız, bazı küçük fırlayışların dışında hiçbir iz göstermeden çoğalan, biriken büyük kin tekrar coştı. (s. 10)

Bu örnekte de “o eski kin” kelime grubu “ta Atiye hanımla evlendiği günden başlayan ve kırk beş sene, toprağın altındaki maden yangınları gibi sessiz sedasız, bazı küçük fırlayışların dışında hiçbir iz göstermeden çoğalan, biriken büyük kin” kelime grubuna gönderimde bulunmuştur.

2.3.1.2.2.4. Kelime veya Kelime Grubu ile Yapılan Ön Gönderimler

O sene babası, **hünkârın** ani bir kararıyla Mekke kadılığı verilerek, İstanbul’dan uzaklaştırıldı. (s. 27)

Adamlarından birinin himmetiyle işittiği bu söze **Abdülhamit** son derecede kızmış ve ertesi gün, Mabeyn vasıtasıyla “İsmail Molla Beyefendi, anlaşılıyor ki bizim hareketlerimizi tasvip etmiyorlar; bari kendilerini Mekke-i Mükerrerme kadısı yapalım. Bu vesileyle hem Hacc-ı Şerifi eda etmiş olurlar, hem de duamızla meşgul olurlar.” emrini vermişti. (s. 28)

“Hünkâr” kelimesi ile gönderimde bulunulan kişinin aslında “Abdülhamit” olduğu ilerleyen satırlarda anlaşılmaktadır.

Tam bu sırada, birdenbire yanı başından korkak bir ses yükseldi: “Elinizdeki taşı sağa sürün! Molla Bey öfkeyle geriye döndü: **yeni uşağı**, elinde içilmiş kahve fincanlarını topladığı tepsi olduğu hâlde, ayakta, arkasında sabırsızlıktan ter ter tepiniyordu. İster istemez bu nasihatı tuttu. Beş dakika sonra partiyi kazanmıştı. Artık Molla Bey’in evdeki hayatı kat’ilemişti. Sabah akşam uşağıyla bitmez tükenmez satranç partileri yapacaktı. **Hüseyin**’in tuhaf bir oyunu vardı. (s. 53)

“Yeni uşak” kelime grubu ile gönderimde bulunulan kişi sonraki cümlede yer alan “Hüseyin”dir.

Sabri Hoca, politikanın yuttuğu adamlardandı. 1285’te İstanbul’a gelmiş, medreseye girmiş, çok parlak geçen birkaç yıldan sonra parasızlık, biraz da politika aşkı yüzünden tahsili yarıda kalmış, **devrin hususiliğini veren hadiseler** içine doludizgin atılmıştı. (s. 73)

“Devrin hususiliğini veren hadiseler” kelime grubu ile ifade edilen Sabri Hoca’nın istemeyerek dâhil olduğu ve bir anlık tereddüdü sayesinde kurtulduğu “Suavi Vak’ası” başta olmak üzere çeşitli siyasal olaylardır. Kelime grubunun gönderimde bulunduğu bu unsurlar ancak metnin devamında verilen bilgiler ile anlaşılabilir. (s. 73)

O gün **ablasi** onu kapıdan “Refik geldi, biliyor musun. Bir ay oluyor.” haberiyle karşılamıştı. Sonra misafirlerle oturmuşlar, başka şeylerden söz açmışlardı. Hatta Atiye “Refik Bey nasıl?” sualini sormaya bile fırsat bulamamıştı. Ancak herkes çekilip gittikten sonra, **Ruhsar Hanım** kardeşini “gel sana bir şey göstereyim” diye içeriki odaya çekmiş, orada iki pencere arasında asılmış **sulu boya bir kadın resmini** göstermişti. Atiye garip bir hisle birdenbire sarsılmıştı. Bu **kendi resmi** idi. (s. 102)

Burada “ablası” kelimesi ile gönderimde bulunulan kişi “Ruhsar Hanım”dır. Ön gönderimin ilişkisi ile birbirine bağlanan unsurlar metnin bütünlüğüne hizmet etmiştir.

Ön gönderimler içerisinde en çok tercih edilen kelime veya kelime grupları ile yapılan gönderimlerdir. Tanpınar’ın uzun cümleyi kurmayı seven üslubu doğrultusunda ön gönderimler içerisinde dahi kelime veya kelime gruplarının kullanımı öne çıkmaktadır.

Tablo 12: Ön Gönderim

Ön Gönderim Türü	Ön Gönderim Sıklığı
Şahıs Zamiri ile Yapılan Ön Gönderim	2
İşaret Zamiri ile Yapılan Ön Gönderim	13
İşaret Sıfatı ile Yapılan Ön Gönderim	3
Kelime veya Kelime Grupları ile Yapılan Ön Gönderim	17

2.3.2. Eksilti

Cümlede yer alan bir ögenin düşürülmesiyle oluşan eksilteler, özünde dilde en az çaba yasına bağlı bağdaşıklık unsurlarıdır. Yazarın metninde eksiltiye gereksinim duymasında gereksiz tekrarlardan kaçınma, estetik kaygılar gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Metinde gerçekleştirilen eksiltide önemli olarak görülen nokta ise yapılan eksilti sonucunda metnin anlam kaybına uğramamasıdır.

2.3.2.1. Cümle Ögelerine Dayalı Eksilti

Cümlelerin ögelerinden özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı ve yüklemde meydana gelen eksiltelerden oluşmaktadır.

2.3.2.1.1. Özne Eksiltisi

Özne unsurunun ortak olduğu cümlelerde ögenin tekrarının önüne geçilmek istenmesi, cümlede yer alan çekimli fiilde yer alan şahıs ekinin aynı zamanda özne unsurunu veriyor olması özne eksiltisini metinlerde sıkça karşılaşılan eksilti biçimi yapar.

Halit Bey daha o akşamdan istediği gibi yaşamaya başladı. Yemeğe oturmadan önce beyaz geceliğini giydi; başına tırşe bir takye geçirdi. Çıplak ayaklarında terlik, kolları dirseklerine kadar sıvalı, köşe minderine oturdu; gazetelerini açtı, bir dizi altına kıvırdı, öbür ayağını sallaya sallaya bir yığın “Allah Allah, olur şey değil... Vah vah, yazık oldu adama...” larla günün olup bitenini okumaya başladı. (s. 115)

Bu parçada “Halit Bey” ismi diğer cümlelerin de öznesidir. Parça boyunca verilen cümlelerin öznesi konumundaki “Halit Bey” ismi tekrar tekrar yazılmamış, eksiltiyle daha güçlü bir anlatıma

ulaşmıştır. Özne eksiltisinde öncelikli koşul öznenin eksiltilmeden önce metinde en az bir kere yer almasıdır.

Nuri Bey, para hırsıyla yaşayan insanlardan değildi. İşi iş için seviyordu. Bir de aldanmış olmaktan nefret ederdi. Onun için hesabında son derece titizdi. (s. 126)

Burada özne ilk cümlede yer almış, devamındaki cümlelerde ise eksiltilmiştir. Özne metin bağlamı içerisinde zihnen tamamlanabildiğinden düşürülmüştür. Cümlelerde yer alan yüklerde bulunan şahıs ekleri üzerinden düşürülen özne tespit edilebilmiştir.

Genç kadın çalmaz, söylemez, fakat musikiyi severdi. (s.64)

Bu sıralı cümlede müşterek “genç kadın” öznesi yazar tarafından tekrardan kaçınmak için düşürülmüş böylece gereksiz tekrarlar ortaya çıkabilecek anlatım kusurunun da önüne geçilmiştir.

2.3.2.1.2. Nesne Eksiltisi

Yüklem geçişli olduğu cümlelerde nesne zorunlu öge olarak cümlelerde yer almaktadır. Ancak art arda gelen cümlelerde ortak unsur olarak kullanılan nesne düşürülür ve okuyucu metin bağlamından hareketle söz dizimsel boşluğu tamamlar.

Babası merhum İsmail Molla Beyefendi, yine duvarda, baş ucunda asılı duran Hamdullah yazması **Kur’an-ı Kerim’i** alıp göstermeye kalkışmış, bin zahmetle ve biraz da Şerife Hanımın yardımıyla elinden ancak alabilmişti. Bereket versin ki **[Kur’an-ı Kerim’i]** alabilmişti. (s. 8)

İlk cümlede yer verilen nesne olan “Kur’an-ı Kerim” daha sonra gelen cümlelerde düşürülmüş, tekrarına gerek duyulmamıştır.

Bahçedeki büyük pavyona taşındıkları günden beri bu **saati** merak etmişti. Fakat aksi kadın, baba yâdigâridir, yerinden kaldıramam diye bir türlü ona **[saati]** yakından göstermeye razı olmamıştı. (s. 24)

Behçet Bey’in saate ve saat tamirine olan merakının anlatıldığı bölümden alınan bu parçada “saat” nesnesi ilk cümlede yer alırken devam eden cümlede eksiltilmiştir.

O gece sabaha kadar uyumamış, **bu tek altını** çoğaltmaya çalışmış, **[bu tek altını]** soğukta buz kesmiş parmaklarıyla durmadan saymış, **[bu tek altını]** saydıkça unutmuş, unuttukça yeniden başlamış, sonra hayal zihinden göze geçmiş, ilkin ahırdaki bütün yemlikleri, bütün ahırını, nihayet selamlık dairesinin bir köşesinden başka bir tarafını görmediği koca konağı onlarla doldurmuş, yeni doğmuş bahar güneşi gibi sapsarı bir servet dünyasında sabahı etmişti... (s. 127)

İlk cümlede zorunlu unsur olarak yer verilen “tek altın” nesnesi art arda gelen cümlelerde ortak unsur olarak kullanılmış ve yazar tarafından sonraki cümlelerde düşürülerek en az çaba yasası ve daha güçlü bir anlatım gereği eksiltildi bir anlatım tercih edilmiştir.

Onlar birbirlerini tanımadan, sevmeden önce Mahur Beste’yi tanır, [**Mahur Beste’yi**] severlerdi. (s. 157)

“Mahur Beste” nesne konumunda ilk cümlede ortak unsur olarak yüzey yapıda yer almış, ikinci cümlede eksiltiştir. Yazar gereksiz tekrarın önüne geçmek adına cümlede eksiltiyeye gitmiştir.

2.3.2.1.3. Yer Tamlayıcısı Eksiltisi

Cümlenin öğelerinden yer tamlayıcısı zorunlu unsur olarak cümlede yer alabilir. Birbiri ardına sıralanan cümlelerde ortak unsur olarak yer aldığı anda ise bu öğe anlatıcı tarafından eksiltilebilir.

Uzakta Haliç’e giden bir vapur acı acı öttü. [**Uzakta**] Bir köpek havladı. Birkaç köpek, daha uzaklarda ona cevap verdi. (s. 59)

Örnekte ilk cümlede zorunlu unsur olarak bulunan “uzakta” yer tamlayıcısı bir sonraki cümlede yer verilmemiş, düşürülmüştür.

İki genç kız oradan kendisini karşılayarak **odasına** götürdüler. Biraz sonra Nergis Ayşe, toparlak vücuduyla yuvarlanırlar gibi [**odaya**] geldi, “hoşgeldiniz efendim” diyerek yerden etekledi. (s. 136)

Burada cümlenin başında geçen “odasına” yer tamlayıcısı takip eden cümlede ortak unsur olarak yer aldığı için eksiltiştir, okuyucunun bağlamdan hareketle düşürülen unsuru tamamlaması beklenmiştir.

Hatırlı misafirler geldiği zaman **eve** başka kimse alınmaz, kapının önünde fısıltılardan sonra, [**eve**] gelenler geri çevrilirdi. (s. 135)

“Eve” yer tamlayıcısı cümlenin başında yer almış devamında eksiltiştir gereksiz tekrarın önüne geçilmiştir.

2.3.2.1.4. Zarf Tamlayıcısı Eksiltisi

Özellikle sıralı ve bağlı cümlelerde zarf tamlayıcısı cümlede ortak unsur olarak yer aldığı anda düşürülebilmektedir.

O zamana kadar ömrünü kendisine gerçekten hoş gelen bir gelişigüzel içinde, her akşam bir meyhanede dem çekerek, rastgeldiği ile iyi kötü aklından geçen her şeyi olduğu gibi söyleyerek rahat, mesut yaşamış olan bu kırkbeşlik bekar, karısının iradesiyle etrafında gittikçe daralan ve sonunda boğazına geçirilmiş bir kement hâlini alan çember içinde **her gün biraz daha** bun alıyor, zayıflıyor, neşesini, sıhhatini kaybediyordu. (s. 120)

Cümlede yer alan “her gün biraz daha” zarf tamlayıcısı ilk cümlede yer almış sonraki cümlelerde tekrar edilmeyerek eksilti gerçekleştirilmiştir.

Fakat, **kuduz bir hayvan gibi, gene** çırpıyor, saldırıyor. (s. 138)

Cümlede yer alan “kuduz bir hayvan gibi, gene” zarf tamlayıcıları ikinci cümlede tekrar edilmemiş, düşürülmüştür. Eksiltelen unsurların yeniden yüzey yapıda yer almasıyla ortaya çıkarılacak cümle, “Fakat, kuduz bir hayvan gibi, gene çırpıyor, kuduz bir hayvan gibi gene saldırıyor” şeklinde olacaktır.

2.3.2.1.5. Yüklem Eksiltisi

Yüklem bir cümlenin asli unsurudur. Sıralı cümlelerde ortak unsur olarak yer alan yüklem de etkili bir anlatımın gereği eksiltilebilir.

Benimle o tarzda konuştuğunuz ki ister istemez bir yığın sual sormak zorunda kaldım. Kısacası siz Şehrazat, ben Bağdat Halifesi **oldum**. (s. 154)

“Oldum” yüklemi sayesinde bir önceki cümlenin yüklemi tahmin edilebilmekte, “Ben” öznesinin yüklemi, eksiltelen cümledeki “siz” öznesinin varlığı nedeniyle okur tarafından “oldunuz” şeklinde tamamlanabilmektedir. Böylelikle cümle “kısacası siz Şehrazat oldunuz, ben Bağdat Halifesi oldum” biçiminde okuyucunun zihninde oluşacaktır.

Kapalı bir kutuya benzeyen bir hayatınız vardı. O kutuyu ben sizin için **açtım**. Belki yalnız sizin için... (s. 151)

İkinci cümlede yer verilen “açtım” yüklemi kendinden sonraki cümlede yeniden yazılmamıştır. Estetik haz uyandırmak için eksiltinin kullanıldığı ikinci cümlede metin okuru tarafından kolaylıkla tamamlanabilen yüklem ile metinde süreklilik sağlanmaktadır.

Cümlenin asli unsuru olan yüklem bazı durumlarda eksiltilmektedir. Ancak metin okuru metnin bağlamından hareketle eksiltelen yüklemi tamamlayabilmekte ve metnin sürekliliği sağlanmaktadır.

İncelenen metin “Mahur Beste”de cümlenin ögelerinde meydana gelen eksiltelerde en çok özne eksiltisi tespit edilmiştir. Özne eksiltisinden sonra en çok yüklem eksiltisi meydana gelirken en az rastlanılan cümlenin ögelerine dayalı eksilti türü zarf tümleci eksiltisi olmuştur.

Tablo 13: Cümle Ögelerine Dayalı Eksilti

Eksilti Türü	Eksilti Sıklığı
Özne Eksiltisi	1448
Nesne Eksiltisi	86
Yer Tamlayıcısı Eksiltisi	32
Zarf Tümleci Eksiltisi	10
Yüklem Eksiltisi	111

2.3.2.2. Ek Eksiltisi

Cümlenin ögelerinde gerçekleşen kelime, kelime grubu düzeyindeki eksiltelerle beraber kip ekleri, şahıs ekleri, soru ekleri, bildirme ekleri, hâl ve çokluk ekleri gibi eklerin de eksiltilmesi söz konusudur. Sıralı ve bağlı cümlelerde bu ekler gereksiz tekrarın önüne geçmek, anlatımı akıcı hâle getirmek için eksiltilebilmektedir.

Hayır, Behçet Bey ne bir sanat meraklısı [-**idi**], ne de koleksiyoncu **idi**. (s. 18)

“Koleksiyoncu” ismini cümlede yüklem yapan “-i-” ek fiili ve ona getirilen “-di” bilinen geçmiş zaman eki aynı zamanda “meraklısı” ismi için de kullanılmıştır. Ortak olarak kullanılan ek fiil ve eki eksiltilmiş ama metin bağlamında okuyucu tarafından tamamlanabilmiştir.

Hiç kimseyi mesut etmeyen, daha çok yıkıcı bir kadere benzeyen bu aşk hikâyesinin anlatılmaması için Behçet araya bir yığın laf karıştırmış[**ti**], aynı makamdan başka besteleri hatırlamış[**ti**], babasına Şûra-yı Devlet dedikodusu etmiş[**ti**], fakat onun aldırmaıyıp hikâyeye devam ettiğini görünce somurtup kalmıştı. (s.68)

Son cümlede “kalmıştı” yüklemdeki “-tı” kip eki parça boyunca diğer yüklemlerde yer almamış, düşürülmüştür. Kip ekinin eksiltilmesi akıcı bir anlatımın sağlanmasında etkili olmuştur.

Gerçi Adile burada da rahat durmuyor[**du**], hizmetçilere terbiye dersi veriyor [**du**], aşçıyı azarlıyor [**du**], merdivenlerden tırabzanın tozunu parmaklarıyla yoklamadan inmiyor[**du**], sofalardan perdeleri düzeltmeden geçmiyor[**du**], her adım attığı yerde bir kabahat, eksik yapılmış bir şey buluyor[**du**], en masum unutkanlıkları bile kaşlarını çatarak, dudaklarını bükerek, sessiz sedasız, gittikçe ikizli bir burğu hâlini alan ve insanın iliklerine kadar işleyen bakışıyla cezalandırıyor**du**. (s. 121)

“Cezalandırıyor**du**” fiilinde bulunan “-du” bilinen geçmiş zaman kip eki diğer cümlelerin yüklemelerinin de ekidir. Müsterek olan bu unsur tekrar edilmemiş, daha güçlü bir anlatıma ulaşılmıştır.

Ben bunu başında fark ettiğim için hikâyenizi hatırat şeklinde yazmanızı önlemiştim. İyi ki böyle olmuş. Çünkü ikide bir müdahale edecek [siniz], işleri karıştıracaksınız. (s. 151)

“Karıştıracaksınız” yüklemindeki 2. çokluk kişi eki “-sınız” kendisinden önceki yüklem olan “müdahale edecek” yüklemine getirilmemiş, okuyucu tarafından tamamlanabilmiştir.

Tablo 14: Ek Eksiltisi

Eksilti Türü	Eksilti Sıklığı
Ek Eksiltisi	315

2.3.2.3. Tamlamalarla ilgili Eksilti

Türkçede var olan isim tamlamalarında kimi zaman tamlayan, kimi zaman da tamlananın derin yapıda bırakılmasıyla eksilti gerçekleştirilmektedir. “Tamlanan tamlayanı ister.” kuralından hareketle isim tamlamalarında derin yapıda bırakılan unsurlar metin okuru tarafından kolaylıkla yüzey yapıya taşınarak iletişim sağlanır.

2.3.2.3.1. Tamlayan Eksiltisi

Gelininden hiçbir şeyi esirgemiyor, hatta [gelininin] bazı arzularını garip bir sezikle önlediği bile oluyordu. (s. 63)

Bu cümlede bulunan “bazı arzularını” kelime grubunun tamlayanı “gelininin” ismi düşürülmüştür.

Yangın ilk önce Cibali’de başlamış, fakat az zamanda bir kolu Fatih’e doğru genişlerken, bir kolu da rüzgarın yardımıyla Laleli’ye sıçramıştı. (s. 136)

“Bir kolu” tamlananının tamlayanı ilk cümlede geçen “yangın” ismidir. Okur tarafından yüzey yapıya taşınan unsurla beraber tamlamalar ikinci ve üçüncü cümlelerde “Yangının bir kolu”, “yangının bir kolu da” şeklinde tamamlanabilmektedir.

Uysallığı, sefalete dayanması, çekingenliği, vatan hasretiyle ikide bir gözünün yaşla dolması meziyetleri arasındaydı. (s. 125)

Bazı çalışmalarda (onun) uysallığı, (onun) çekingenliği, (onun) vatan hasretiyle, (onun) gözü... örneklerinde olduğu gibi tamlayan eksiltisinden söz edilmiş olmakla beraber bu tür örnekler bu çalışmada eksilti olarak değerlendirilmemiştir. Şahıs zamirinin anlamsal olarak tamamlayıcı bir unsur olarak iyelik gruplarında yer alması dışında iyelik ekli bir isim unsurunun

varlığı nedeniyle şahıs zamirinin cümlede yer alması beklenmez. Bu cümlede de “onun” şahıs zamirinin düşürülmüş olması iyelik ekli isim unsurlarının varlığı nedeniyle düşünülemez.²⁶

Tablo 15: Tamlayan Eksiltisi

Eksilti Türü	Eksilti Sıklığı
İsim Tamlamalarında Tamlayan Eksiltisi	337
İyelik Gruplarında Birinci Unsurun Eksiltilmesi (Benim)	36
İyelik Gruplarında Birinci Unsurun Eksiltilmesi (Senin)	7
İyelik Gruplarında Birinci Unsurun Eksiltilmesi (Bizim)	19
İyelik Gruplarında Birinci Unsurun Eksiltilmesi (Sizin)	29

2.3.2.3.2. Tamlanan Eksiltisi

En haklı olduğu yerde bile ağzını açar açmaz herkesin “Sen sus, böyle şeylere karışma!” der gibi baktığı için rütbenin [manası], nişanın [manası], hayatta muvaffakiyetin bir manası olabilir miydi? (s.60)

Bu cümlede sıralanan isim tamlamalarının tamlanan unsuru okur tarafından cümlede sonunda yer verilen “hayatta muvaffakiyetin bir manası” isim tamlamasının tamlananı ile ortaktır. Bu sebeple tamlanan unsuru tekrar edilmeyip okuyucunun bağlamdan hareketle tamamlaması beklenmiştir.

Bu Müslümanlık'ta Tekirdağ karpuzunun [hisseleri], Manisa kavununun [hisseleri], Amasya kayısının [hisseleri], Hacıbekir lokumunun [hisseleri], İtrî bestesinin [hisseleri], Kandilli yazmasının [hisseleri], Bursa dokumasının hisseleri vardır. (s. 96)

Tamlananın ortak unsur olarak kullanıldığı art arda gelen tamlamalarda tekrardan kaçınmak için eksilti gerçekleştirilebilir. Bu nedenle parça boyunca ortak olarak kullanılan “hisseleri” tamlananı sadece cümlede sonunda yer alan tamlamada yer alırken diğer tamlamalarda eksiltiştir.

Metinde tamlamalarla ilgili eksiltelerde tamlayan eksiltisi, tamlanan eksiltisine oranla çok daha fazla karşılaşılan eksilti türü olmuştur.

Tablo 16: Tamlanan Eksiltisi

Eksilti Türü	Eksilti Sıklığı
Tamlanan Eksiltisi	32

²⁶ Uzun çalışmasında literatürde çoğu zaman eksilti olarak nitelendirilen iyelik öbeği örneklerinin aslında eksilti sayılmayacağına şahıs zamiri ile oluşan iyelik öbeklerinde şahıs zamirlerinin bağlam gereği karşıtlık, pekiştirme ve anlam bulanıklığının önüne geçmek gibi farklı işlevler ile metinlerde değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Muzaffer Uzun, “İyelik Öbeklerinde Tamlayan Eksiltisi Sorunu”, *International Journal of Language Academy*, 6(1), 2018, s. 104-111.

2.3.3. Değiştirim

Türkçe metinlerde nadir olarak karşılaşılan bağdaşıklık unsurlarından olan değiştirim Mahur Beste romanında da örneklerine oldukça az rastlanılmış bağdaşıklık biçimidir. Metinde “öyle” ve “böyle” kelimeleri değiştirim unsuru olarak kullanılmıştır.

2.3.3.1. İsmeye Dayalı Değiştirim

İsmeye dayalı değiştirim metinde sadece bir yerde “böyle” kelimesi ile oluşturulan örneği mevcuttur.

Nergis Ayşe'nin işi, **barutla ateşi bir elde taşımaktı**; kendisi de bunun **böyle** olduğunu bildirdi. (s.133)

Bu cümlede yer alan “böyle” kelimesi “barutla ateşi bir elde taşımak” kelime grubu yerine kullanılmış, bir değiştirim unsuru olarak metinde yer almıştır.

2.3.3.2. Fiile Dayalı Değiştirim

Metinde fiile dayalı değiştirim örneğine rastlanmamıştır.

2.3.3.3. Cümleye Dayalı Değiştirim

Metinde “öyle” ve “böyle” kelimeleri ile oluşturulan cümleye dayalı değiştirim örnekleri şu şekildedir:

Ondan beri hemen her gece, rüyasında bu Kur'an'ın etrafında Behçet Beyefendi'nin babasına karşı ancak uyanarak muzaffer çıktığı bir mücadele olurdu. Fakat bu gece **öyle** olmamış; (s.8)

Metinden alınan bu parçada yer alan “öyle” değiştirim ögesi kendisinden önce ifade edilen cümlelerin tümünü içerisine alacak şekilde kullanılmıştır. Okuyucunun burada kullanılan “öyle” ögesiyle neyin anlatıldığını belirleyebilmesi için bilginin daha önce verilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde değiştirim unsuru “öyle” hem anlam içeriğini, hem de buna bağlı olarak dilbilgisel işlevini karşılayabilir.

Sabah zikrini benimle beraber ettiler... Ben devran ederken hep **öyle** yaparlar. (s.148)

Burada “sabah zikrini benimle beraber ederler” yerine devamındaki cümlede “öyle yaparlar” ifadesi kullanılarak değiştirim gerçekleştirilmiştir.

Siz bana kıskançlıklarımızla küçüklük duygularımızla bir fikrisabit gibi yapıştınız. Atiye **böyle** olmadı. (s.156)

Bu örnekte de kendisinden önce kullanılan cümle “böyle” değiştirim ögesi kullanılarak okuyucu bir önceki cümleye yönlendirilmiştir. Cümlede yer alan “böyle” değiştirim ögesi “Atiye bana kıskançlıklarıyla küçüklük duygularıyla bir fikrisabit gibi yapışmadı” yerine kullanılmıştır.

Değiştirim örnekleri metinde nadir olarak karşılaşılan bağdaşıklık unsurlarıdır. Metinde karşılaşılan değiştirim örnekleri çoğunlukla cümleye dayalı değiştirimlerdir.

Tablo 17: Değiştirim

Değiştirim Türü	Değiştirim Sıklığı
İsme Dayalı Değiştirim	1
Fiile Dayalı Değiştirim	-
Cümleye Dayalı Değiştirim	7

2.3.4. Bağlaçlar

Metin içerisindeki farklı birimleri birbirine bağlayarak bağdaşıklığın oluşumunda etkili olan bağlaçlar, çeşitli işlevleri ile verilmek istenenin okuyucu tarafından anlaşılmasını da kolaylaştırmaktadır.

2.3.4.1. Ekleme İşlevi ile Kullanılan Bağlaçlar

Ekleme işlevi ile metinde yer alan bağlaçlar şunlardır: *ne... ne de, hem, hem de, hem... hem de, ile, ve, üstelik, bu arada, bununla beraber.*

Ölümüne sebepte bu idi. **Ne** doktorların kendisine birbiri ardınca saydıkları bir yığın hastalık adı, **ne de** haftalarca evvel bahsettikleri tehlike onu bu düşünceden vazgeçirtmemişti. (s. 15)
Mülkiye’de öğrendiklerini gerile gerile insanın yüzüne şöyle bir fırlatışı vardı ki tahammül edilmezdi. **Üstelik** satrançtan da anlamıyordu. (s. 50)
Molla Bey onun bu hâlini **hem** sever, **hem de** marazi denebilecek bir hassaslığın neticelerinden korkardı. (s. 64)

2.3.4.2. Ayırma İşlevi ile Kullanılan Bağlaçlar

Ayırma işlevi ile metinde kullanılan bağlaçlar şunlardır: *veya, bari, yahut, ya... yahut, yahut... yahut da, kâh... kâh, yoksa.*

Herkes kendi tecrübesini kendi başına yapar ve beraberinde götürür. Allah’a çok şükür ki bu böyledir, **yoksa** insanlar birbirinin tecrübesinden faydalanacak olsalardı, yeryüzünde insan hayatı çoktan biterdi. (s. 101)
Eve gelir gelmez **ya** bitmez tükenmez layihalara, fezlekelere kapanır, **yahut** ciltlerine, saatlerine, eski yazmalarına, minyatürlerine gömülürdü. (s. 62)

Onlar, yorgun ve yarı uykulu dimağında uyandırdıkları garip hayallerle biteviye etrafında dolaşıyorlardı. **Kâh** altın sarısı renklere bürünmüş rakkaseler gibi önünden geçiyorlar, onu gülerek selamlıyorlar, **kâh** kol kola vermiş, sıkı saflarla, bilinmeyen bir hedefe doğru bir Roma taburu gibi geniş ve tesanütlü yürüyorlardı. (s. 26)

2.3.4.3. Karşıtlık İşlevi ile Kullanılan Bağlaçlar

Ama, fakat, hâlbuki, rağmen, buna rağmen, buna karşı, buna karşılık, buna mukabil, yalnız bağlaçları metinde karşıtlık işlevi ile yer alan bağlaç örnekleridir.

Bahçedeki büyük pavyona taşındıkları günden beri bu saati merak etmişti. **Fakat** aksi kadın, baba yâdigâridir, yerinden kaldıramam diye bir türlü ona yakından göstermeye razı olmamıştı. (s. 24)

Gerçi bu yüzden yapılan işler, Saraçhane’de çalışan ve sanatlarını baba mirası olarak öğrenmiş erkek işçilerinki kadar nefis, dayanıklı olmuyordu. Olmuyordu **ama**, iş de çabuk görülyordu. (s. 125)

Onu yeniden kurmak için çok başka yollara gitmek, çok derinden değişmek, her şeyi olduğu gibi bırakıp yeniden işe başlamak lazımdı. **Hâlbuki** bu kolay değildi. (s. 88)

2.3.4.4. Zaman İşlevi ile Kullanılan Bağlaçlar

Zaman işlevi ile metinde yer alan bağlaçlar şu şekildedir: *evvela, sonunda, önce, sonra, ondan sonra, neden sonra, bundan sonra, bundan böyle, derken, evvel, nihayet, bir yandan, tam bu sırada, o sıralarda, şimdi, son bir defa, son zamanlarda, bu arada, o zaman, o zamana kadar, artık.*

Evvelâ şu Mülkiye’de okuduğun, ikide bir tekrarladığın yaveleri bir unut. **Sonra** bu temennaları, bu nezaketi, bu el ovuşturmalarını bırak, ikide bir başını keçi gibi sallama. (s. 52)

Genç kızın padişaha haremde peşkir tuttuğu geceden iki ay sonra kömür çarpması yüzünden hastalanması ta eski saraya kadar yayılan bir mesele olmuştu. **Bundan böyle** kendi sarayında Büyüdidil’in rahat bırakılmayacağı şüphesizdi. (s. 119)

Bu havadisi okuduğu günden itibaren Molla Bey çılgına dönmüştü. Günlerce doğru dürüst ne yemiş, ne içmiş, ne de uyku uyumuştı. **Nihayet** haftasını bulmadan ölmüştü. (s. 54)

2.3.4.5. Koşul İşlevi ile Kullanılan Bağlaçlar

Farz edelim, mademki, hiç olmazsa, bari, hiç değilse, eğer metinde koşul işlevi ile kullanılan bağlaçlardır.

Ben sözümü bitirdim: “Ramazan **eğer** halkın hayatına ait, **eğer** müslümanlık halkın ise, bırakın istediği gibi onu geçirsin, ona kendi istediği şekli versin. Yok sizin ise, siz kendinizi bu memleketin dışında bir şey sayıyorsanız, ramazanınızı da, bayramınızı da alın, gidin” dedim. (s. 97)

İyi ama, sade bununla iş çıkmaz, **farz edelim** bu adam ortadan yok oldu, onu devirdik, saltanatı bıraktı, yahut öldü; o zaman ne yapacaklar? (s. 89)

Zikirlerini, ayinlerini yeter derecede olgun bulmuyordu. **Hiç değilse** Mevlevilik olsa idi. (s. 143)

2.3.4.6. Açıklama İşlevi ile Kullanılan Bağlaçlar

Kısacası, gerçekte, bir bakıma, daha doğrusu, hani, vakıa, anlaşılın, zaten, demek, yani, hatta, mesela, besbelli, nitekim, ki, hele, bereket versin, en sonunda, hakikatte, hâlbuki, meğer, şurası da muhakkak ki, şüphesiz, sanki, gerçi, çünkü, elbette, doğrusu, doğrusu istenirse, hülasa bağlaçları metinde açıklama işlevi ile kullanılan bağlaçlardır.

Erimiş mum damlaları soğuk suya değer değmez garip şekillerle birden bire açılıp dönüyorlar; acayip, menevişli, kendisine mahsus ışığı, gölgesi olan yapraklar, çiçekler, mücevherler, **hülasa** tesadüfün ve Refik'in becerikli elleriyle yardım ettiği görülmemiş şekiller meydana çıkıyordu. (s. 104)

Beste bitince bu hâl de biter, genç kadın olduğu yerde, adeta musikide erimiş gibi kalırdı. **Hakikatte** bu erimek kendini bulmak, asıl saadeti yakalamaktı. (s. 64)

İster istemez ona köşke gelmesini teklif etmişti. **Hatta** bununla da kalmamış, “ev senindir, elbette senindir, muhakkak ki sizin de evinizdir” diye üst üste bir yığın ısrarda bulunmuştu. (s. 9)

2.3.4.7. Sebep - Sonuç İlişkisi ile Kullanılan Bağlaçlar

Böylelikle, o zaman, fakat mademki, bu itibarla, çünkü, öyle ya, onun için, bunun için, ki, mademki, tabii, bunun üzerine, dolayısıyla, ister istemez, bu yüzden bağlaçları metinde sebep-sonuç ilişkisi ile kullanılmış bağlaçlardır.

İsmail Molla Bey ile Necip Paşa, yıllardan beri birbirine dargın olan iki komşu idiler. **Bu itibarla** yalıya hiç girmemiş, oradan kendisini her tesadüfünde hürmetle selâmlayan bir harem ağası ile bir iki uşaktan başka hiç kimseyi tanımamıştı. (s. 19)

Çetrefil vakıf meseleleri bu davaları Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif şehir ve kasabalarına kolaylıkla taşıdı. **Böylelikle** Halit Bey'in şahsi adalet haritası gittikçe genişledi, gölgesi birkaç ülkeyi birden istila eden bir ağaç gibi büyüdü. (s. 109)

Hayatınız o kadar başarısızdı, o kadar basit şeylerde beceriksizdiniz ki, **dolayısıyla** sebep olduğunuz çirkin bir iş bile size bir başarı gibi gelebilirdi. (s. 156)

2.3.5. Sözcüksel Bağdaşıklık

Gönderim, eksilti, değiştirim ve bağlaçlar ile birlikte metnin bütünlüğü ve sürekliliğinin sağlanması yolunda sözlüksel anlamda katkı veren bir bağdaşıklık unsuru olan sözcüksel bağdaşıklık “Mahur Beste” romanında bağdaşıklığın sağlanmasında önemli etkidir. Tekrarlar ile beraber aynı çağrışımları alanına ait kelimeler sözcüksel bağdaşıklığın tesisinde kullanılan başlıklardır.

2.3.5.1. Tekrarlar

Sözcüksel bağdaşıklığın sağlanmasında metinde tekrar eden unsurların varlığı metnin bağdaşıklığının tesisinde önemlidir. Metni meydana getiren birimler arasındaki bağın oluşumunda kullanılan bazı kelimeler tekrarları ile metinde öne çıkmaktadır.

Metinde sıkça karşımıza çıkan, tekrar eden kelimelerin hepsi bağdaşıklık unsuru değildir. Burada esas alınan ölçüt tekrar eden kelimelerin metnin bütünlüğüne doğrudan hizmet etmesidir. Metin boyunca tekrarı ile bağdaşıklık sağlanmasında etkili olan kelimeler şunlardır: **zaman, geçmiş zaman, saat, mazi, konak, yalı, saray, yangın, para, mizaç, musiki, hayal, rüya, uyku, hatıra, talih, tesadüf.**

2.3.5.2. Aynı Çağrışım Alanına Ait Kelimelerin Kullanılması

Çağrışım yoluyla aralarında biçimsel veya anlamsal bağlar kurulabilen sözcüklerin oluşturduğu bütün, çağrışım alanı olarak adlandırılır (Vardar, 2002: 58). Her sözcük adlar ve anlamlar arasında veya her ikisi arasındaki ilişkilere dayanan “bir çağrışım ağı” etrafında kuşatılmıştır (Ullmann, 1978: 360). Bu bakımdan metin içerisinde birbiri ile ilişki içerisinde kullanılan her kelime bir bağdaşıklık unsuru olarak değer görür. Böylece eş veya yakın anlamlı, karşıt anlamlı, aynı bilgi alanına ait kelimeler bir çağrışım alanının üyesi olduklarında bağdaşıklık unsuru olarak değerlendirilirler (Uzun, 2016: 120).

2.3.5.2.1. Eş veya Yakın Anlamlı Kelimelerin Kullanılması

Mahur Beste romanında eş veya yakın anlamlı kelimeler şunlardır:

Hayal, hülya, rüya, tahayyül, serap; yalı, saray, konak, köşk; talih, kader, ikbal, nasip, mukadderat, tesadüf; mizaç, yaradılış, tabiat, şahsiyet, insiyak; kuvvetli, kudretli.

Bu kelimelerin aynı kökten türeyen “hayal”, “hülya”, “rüya”, “tahayyül” gibi kelimeler olması yanında “serap” gibi eş anlamlı alıntı kelimeler oldukları görülmüştür.

2.3.5.2.2. Karşıt Anlamlı Kelimelerin Kullanılması

Anlatımın güçlendirilmesi hususunda metinde aynı bağlam etrafında bir kelimenin karşıt anlamı olan bir başka kelime ile kullanılması sözcüksel bağdaşıklık unsuru olarak görülmektedir.

Alaturka, alafranga; şark, garb; yerli, ecnebi; mazi, istikbal; zayıf, kuvvetli metinde yer alan karşıt anlam içeren kelimelerdir.

2.3.5.2.3. Aynı Kökten Türetilmiş Kelimelerin Kullanılması

Aynı kökten türetilmiş kelimelerin metin içerisinde bir arada bulunması metnin bütünlüğünün sağlanmasında etkilidir. **Saat, saatçi; cilt, ciltçi, ciltli, ciltlik; antika, antikacı; ihtilâl, ihtilâlcî; talih, talihsizlik; nasip, nasipsiz; uyku, uykulu, uykusuz, uykusuzluk; rüya, rüyalı.**

2.3.5.2.4. Aynı Bilgi Alanına Ait Kelimelerin Kullanılması

Aralarındaki çağrışım ilişkisi ile aynı bilgi alanı etrafında kümelenen kelimeler, metin bağlamında bir bağdaşıklık unsuru olarak ortaya çıkıp metnin bütünlüğüne katkı sağlar (Uzun, 2016: 121).

Hâlâ **müzayedeler** oluyor, geniş ve çıplak, her tarafını dolduran **eşyaya** rağmen çıplak **salonlarda**, **çiy ve yüksek tellâl sesleri**, etraflarındaki faciaya kayıtsız, elleri arasından geçen şeylerin hakiki değerinden habersiz, telaşlı ve mütehakkim bir eda ile durmadan **zengin koleksiyon parçalarını** birbiri ardınca sayıyor, Bohemya billuru, Sevr porseleni, Çin kâsesi, İran halısı, Hind veya Bizans oyması fildişi, Empire üslubu konsol, Aziz devri yazı takımı, Tebriz cildi, Herat minyatürü, Diyarbakır ve Bursa kumaşı, İstanbul yazması, Edirne kesmesi elden ele dolaşıyor, sonunda ya **bir müze salonunda**, yahut şahsi bir **koleksiyonda**, zaman dışında kalmış yekpare uyuklarını uyumak için sahip değiştireyordu. (s. 16)

Metinden alınan bu örnekte “müzayedede” ile ilgili kelimeler (eşya, koleksiyon, müze...) bir arada kullanılarak cümleler birbirine bağlanmış, aynı bilgi alanından kelimelerin bir arada bulunması metnin bağdaşıklığına katkı sunmuştur. Koyu renkle belirtilen sözcüklerin aynı kelimeyle ilişkili birimler olduğu anlaşılmaktadır. Bu sözcüklerin ilişkili olduğu bilgi alanı “müzayedeler” dir. Roman başkarakterinin eski şeylere (eşyalara) duyduğu hayranlık özelinde “müzayedede” bilgi alanına ait kelimelerin metinde yer alması tesadüf değildir.

Tekrarlar, eş-yakın anlamlı kelimeler, karşıt anlamlı kelimelerin kullanılması ile beraber metnin bağlamı çerçevesinde aynı bilgi alanından kelimelerin kullanılması metnin bir bütün olarak algılanmasında ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle aşağıda yer verilen aynı bilgi alanına ait kelimeler “Mahur Beste” romanının bağdaşık bir yapı sergilemesinde etkili olmuştur.

Zaman, geçmiş zaman, geniş zaman, yaşanmış zaman, değişen zaman, ayna, antika eşya, saat, saat sesleri, zemberek.

Hayal, rüya, hülya, muhayyele, tahayyül etmek, uyku, hatıra.

Musiki, ahenk, saz, tanbur, mızrap, ney, saz geceleri, ahbap meclisleri, şarkı, beste, beste okumak, semailer, ağır semailer, fonograf, keman, keman gıcirtısı, alafranga keman, keman dersleri, piyano dersleri, dümtek, türkü dinleme, işret, musiki notası, fasıla, musikîşinas, nefes bestelemek, Ferahfeza, Bayati, Mahur, Zekai Efendi, Bach, konser, orkestra şefi, Mahur Beste.

Talih, kader, mukadderat, sevk-i kaza, tesadüf, ikbal, nasip, talihsizlik.

Kadın, genç ve güzel kadın, bugünün kadını, aksi kadın, kadın inadı, kadın sesi, kadın teni, cariyeye, gelin, kadın gibi bakmak, kadın tecrübesi, saray terbiyesi almış kadın, sığıntı kadın, Atiye, Şerife Hanım, Cavide, Şefika Hanım, Adile Hanım, Nergis Ayşe.

Politika, siyaset, Suavi vak'ası, Çırağan Sarayı, Babıâli, Abdülaziz, toplu hareket, ihtilal, hâl, Jön Türkler, Şark, Garb, Kanun-ı Esasi, Meşrutiyet, hürriyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti, istibdat, mesail-i mühimme-i dahiliye, buhran-ı mali, Hersek meselesi, payitaht, imparatorluk, medeniyet.

Metin bütünlüğünün sağlanması yolunda aynı bilgi alanına ait kelimeler metnin farklı bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır.

2.3.5.2.3.1. Zaman

Değişen zaman, geçmiş zaman, yaşanmış zaman, bizim olan zaman, sahip olduğumuz zaman, alaturka ve alafranga zaman, geniş zaman, zaman zinciri, gençlik zamanı, bir düşüncenin, bir ihsasın, bir hatıranın zamanı, zaman parçası, saat, ayna, zaman kapısı, fırarî zaman, hâlsiz zaman, bölünmezlerin bölünmezi, çekirdek hâlinde bir zaman.

Behçet Bey üzerinde *mazinin, yaşanmış zamanın* izlerini taşıyan *eski eşyaları* ile dolu odasında vaktini geçirir. Odasında, *rüya hâli* içerisinde eskiden Necip Paşa'ya ait olduğu bilinen *aynası* ile beraber geçmiş zamanı hatırlar. Necip Paşa yalısı ve bu yalının getirdiği *hayaller* zihninde canlanır. Ancak Behçet Bey *geçmiş zamandan* hoşlanmaz. *Aynası* vasıtasıyla sürüklendiği *geçmiş zamanın* yerine tamir ettiği *saatleri* ile beraber *yaşadığı zamanı* tercih eder.

Aynalar, istedikleri zaman, dört bir yana salıverdikleri bu sessizlikle taksim kabul etmiş bir zamanın timsali idiler. Hâlbuki Behçet Bey, daha çok bizim olan zamanı, beraberimizde getirdiğimiz ve yine beraberimizde götürdüğümüz, her zerresine ayrı mâna ve şekiller, ayrı çehreler vererek sahip olduğumuz zamanı, kendi eliyle tamir ettiği, temizleyip ayarladığı bir yığın saatin, kâh telâşla kâh büyük bir sabır ve dikkatle teker teker, küçük küçük, hiç yorulmadan, yanılmadan, şaşmadan saydıkları, nabızlarımızın munis kardeşi olan zamanı severdi. (s. 24)

Çoğu zaman *maziye, geçmiş zamana* dönüş şimdiki zamanın getirdiği mutsuzluktan bir kaçış, sığınılacak bir liman olarak görülür. Ata Molla için de *geçmiş zaman* böyledir. Ata Molla Bey yaratılıştan kötü, kıskanç, arkadan dolap çeviren, birilerini kötümeyi alışkanlık hâline getiren biridir. Bu *mizacı* ona dedelerinden mirastır. Dedeleri *devlet hazinesine sülük gibi yapışmış* ve ancak birbirlerine yerini bırakmak şartı ile görevden ayrılan bir aileye mensup, geçmişin sayılı zenginlerindedir. Ata Molla'nın sürekli kazanma hırsı onu *Abdülhamit* devrine karşı memnuniyetsizliğe sevk eder. Çünkü bu dönem girdiği teşebbüsler ihsanlar yerine rütbe ve nişanlarla ödüllendirilir. Bu durum Ata Molla'yı yaşadığı devre düşmanlık besleyen bir ruh hâline

sokar. Yaşadığı dönemin memnuniyetsizliği ile *geçmiş zamana* özlem duyar. *Mazi* hasreti ile eski İstanbul'u ve dönemin koşullarını hatırlar.

Bunun tam tersi oldu: devrine olan düşmanlığı onu ileriye değil, geriye götürdü ve acayip bir mazi hasretine attı. Kafası, tersine işleyen bir saat gibi, geçmiş zamanı yaşamağa başladı. Son zamanlarda kendisinde başlayan tarih merakı da buradan geliyordu. Peçevi'de, Naima'da, Raşit'te, Silâhtar'da okuduğu eski İstanbul'u özlemeğe başladı. "Ulema" sınıfının bütün devlete hâkim olduğu, şehrin manzarasını bir tek sözle değiştirdiği, hükümdarları tahttan indirdiği, vezir başları aldığı zamanları düşündükçe yaşadığı hayat kendisine gülünç ve mânasız geliyor, kafadaki vahşi hayvanın av kokusu alarak dolaştığı ormanı hatırlaması gibi, o da kendi pençelerinin bütün kuvvetini denemek imkânını verecek zamanı düşünüyordu. (s. 44)

Behçet Bey'in eşyada aradığı şey *aynalarda* bulunur. Behçet Bey'in *sevmek* ile *korkmak* arasında karışık duygular beslediği bu eşyalar ayrı bir önemdedir. *Aynalar* geçmiş zamanlar ve insanlarıyla buluşma aracıdır.

Parıltı, ürpertici boşluk, hiçbir arıza ile bozulmayan zaman parçası, donmuş zaman, derinlik, boşluk, aydınlıkta her karşılaştıkları şeyi güler yüzle içlerine alan sevimli mevcutlar, istedikleri zaman, dört bir yana salıverdikleri sessizlikle taksim kabul etmiş bir zamanın timsali, durgun ve katı aydınlık, mücerret ve gayri şahsi bir göz gibi genişleyen su, saf ve cilalı billur.

Geçmiş zamanların kapısını aralayan *aynalar* ile Behçet Bey; babası İsmail Molla Bey, karısı Atiye Hanım, annesi Şefika Hanım gibi hayatında yer almış insanları hatırlar. Gençliğine dair anılarında ehemmiyeti olan Necip Paşa'yı, karısı Tarıdil Hanımefendi'yi ve güzel cariyelerini de yeni aldığı *ayna* vasıtasıyla hatırlar. *Muhayyilesinde* bu anıların canlanması için *aynanın* eskiden Necip Paşa'ya ait olduğunu bilmek yeterlidir. Çünkü Behçet Bey için insan hayatına dâhil olan *eşya* artık *eşya* olmaktan çıkar, *insanileşirdi*. *Eşyanın* eski olması değil, insan hayatından izler taşıyor olması önemlidir.

Bu yeni aynanın epeyce evvel Necip Paşa veresinden alındığını Behçet Bey'e antikacı Hüseyin Efendi söylemişti. Bu kadarını bilmek bile ihtiyar adamın bu aynanın etrafında bütün bir hayal dünyasını toplamasına yeterdi. Çünkü çocukluğunun ve ilk gençliğinin büyük bir kısmını her yaz Boğaz'da geçiren Behçet Bey'in hayatına bu yalı garip bir şekilde karışmıştı. (s. 18)

Behçet Bey'de *geçmiş zamanın*, *mazinin* hatırlanmasına vesile olan *ayna* benzer etkiyi Atiye üzerinde de gösterir. Atiye'nin Refik ile yaşadığı çocukluk anıları bu kez kendi portresi ile canlansa da *aynasının* da aynı fonksiyonu taşıdığı anlaşılır.

Atiye, kendi çehresinin karşısında, tıpkı aynasının karşısında geçmiş zamanını hatırlar gibi, bunları düşünüyordu. Aradan on beş yıl geçmişti. Bu portre ona bu on beş yılın içinden geliyordu. (s. 105)

Cilt, kitapların dış etkenlere karşı korunması, *zamanın* izlerinin mümkün mertebe azaltılması için yapılan işlemlerden biridir. *Zaman* kavramı ile ilişkin *cilt* ve *ciltçilik* ile ilgili kelimeler Behçet

Bey üzerinden metinde yer bulur. İyi ciltlenen kitaplar *zamana* meydan okurcasına bir anda *gençleşen, güzel giyinmiş kadınlara* benzetilir. Kimden veya nereden merak saldığı bilinmeyen cilt işi Behçet Bey için bir tutkudur. Bunun için Behçet Bey babasının dikkatlerinden kaçarak *tavan* arasında kurmuş olduğu *atölyede; mengene, tutkal tabakları, soğuk kalıplar, meşin hevenkler* ile ağır *çiriş kokusu* içerisinde zamanını geçirir. Molla Bey'in gizli atölyeyi fark etmesi ise yaşlı adamın hayatının en büyük hüznlerinden biri olur.

Bu çatı odası, duvar boyunca uzanan bir masa ile çeşit çeşit aletlerle, çiriş ve tutkal çanaklarıyla, şurada burada asılı renk renk bez, ebrulî kağıt, meşin hevenkleriyle hakiki bir çiltçi dükkânına benzemişti. Hülâsa, anne şefkatiyle emektar hizmetçi becerikliliği sayesinde, kendisi hiç farkına varmadan, burada tam bir atölye kurulmuştu. Molla Bey, oğlunu bütün gün tepesinde kaynayan yaz güneşinin bir külhana çevirdiği bu odada, bayıltıcı çiriş kokusu içinde, bütün biçare kaderiyle görmemiş olsaydı, evine haberi olmadan giren bu değişikliğe kızar, bütün bu mengeneleri, bu çiriş ve tutkal tabaklarını, soğuk kalıpları, olduğu gibi, hemen o dakikada denize attırır, günlerce hareme uğramazdı. (s. 31)

Behçet Bey'in küçük meraklarından biri de *saatler* ve *saat tamiridir*. *Ayna, kitap, cilt, antika eşya* ile dolu odasında bir yığın *saatte* bulunur. Eşyaları arasında *saat tıkırtısı* eşliğinde uyur. Sevdiği işte ustalaşan Behçet Bey her türlü *saatin tamirinden* anlar, çok beğendiği bir *saatin* tamirini fırsat olarak değerlendirir. Sesleri ile *saatleri* birbirinden ayırt edebilecek bir maharete sahip olur.

Saat sesleri, saat tıkırtısı, kol saati, cep saati, guguklu saat, masa saati, bir yığın saat, saat tamir etmek, tersine işleyen bir saat, zemberek, acayip konserin sazları, ömrün ağacı, küçük, acayip şeytanlar, küçük mevcutlar, yıllarca kurulmamış bir saat.

Behçet Bey'in eşyaya yüklediği anlam *saatler* üstünde de kendisini gösterir. Eşyayı sahip olduğu kişilerden bağımsız düşünemez. Tamir için odasında bulunan Hüseyin Efendi, Nuri Bey ve Sabire Hanım'ın saatlerinden onlarla beraber bahseder. Babasının cep saatinden ailesinin *yüz yirmi yıllık ömrünü* kaydeden bir *saat* olarak söz eder. Yeğeni Cavide'nin *saatini* ise genç kadının geçirmiş olduğu kötü *zamanlar*, yaşadığı *talihsiz yıllar* ile beraber hatırlar.

Behçet Bey, bu dikkatleriyle odasında birdenbire büyüyen çıtırtı ormanında Cavide'nin kol saatinin sesini aradı. Bu, temiz elmaslı, küçük bir altın saatti. Genç kadın bu saati alalı on sene olmuştu. On sene kendisi için az, çok az bir zamandı, fakat Cavide için gerçekten mühim bir şeydi. On sene... Zavallı kız, bu on sene içinde neler çekmişti... Üst üste babasını, annesini kaybetmiş, o hayırsız adamla evlenmiş, çekmediği azap kalmamıştı. (s. 25)

2.3.5.2.3.2. Musiki

Alaturka musiki, musiki öğretmek, musiki dinlemek, musiki notası, nağme, musikişinas, ahenk, tanbur, mızrap, ney, saz, saz geceleri, şarkı, beste, beste okumak, semailer, ağır semailer,

fonograf, keman, keman gıcirtısı, alafranga keman, dümtek, türkü dinleme, işret, fasıla, nefes bestelemek, Ferahfeza, Bayati, Mahur, Zekai Efendi, Bach, Mahur Beste.

Romanda konaklar zevk, eğlence ve *musiki* ile anılır. Necip Paşa'nın evi *alaturka musikin*in en iyi tanındığı yerlerden birisi olarak gösterilir. Bu konakta *saz* ve *musikin*in eksik olduğu gece hiç yoktur. İsmail Molla güzel sesi ile insanları peşinden sürükleyen bir *musikişinas* olarak tanınır. *Ferahfaza* ve *Bayati makamlarından* hoşlandığı bilgisine yer verilir. Musiki onun için insanı ölümden kurtaran hayata bağlayan en önemli şey olarak gösterilir. İsmail Molla'nın *musiki* merakı onu *sazın*, eğlencenin eksik olmadığı Necip Paşa konağına yakın bir yere kameriye yaptırmaya bile vesile olur. Konakta *musikiye* verilen ara Molla Bey'in evinde aynı *makamdan besteleri* söylemesiyle kaldığı yerden devam eder.

Muhakkak olan, Molla Bey'in vakit ilerledikçe yavaştan bu musikiye refakate başlaması ve komşu evde saz biter bitmez, çekildiği odasından, belki de davetsiz olarak iştirak ettiği bu ziyafete teşekkür için ağır ve dik sesiyle bir veya iki beste okuması idi. (s. 21)

İsmail Molla *örümceğe benzeyen bir koca*, sürgüne dönüşen evlilik hayatında perişan hâldeki gelinini elinden geldiğince mutlu etmeye çalışır. *Mizaç* olarak birbirine yakın bulduğu Atiye için yazlık köşk satın alır, saz geceleri tertip eder. Kışları, her Perşembe *Yenikapı Mevlevihanesi*'ne götürür. Genç kadının *musikiye* ilgisi başkadır. Atiye çalmaz, söylemez ancak *musikiyi* sever. *Musiki* onu bu dünyadan alıp başka âlemlere taşır. Kendini *talihin* kollarına bırakır. *Beste* bitince bu hâllerde biter, erimiş gibi kalır. Gelininin bu hâllerinin farkında olan Molla Bey endişe duysa da *ömrünün biricik saadet* anlarından onu mahrum etmeyi hiçbir zaman düşünmez.

Genç kadın çalmaz, söylemez, fakat musikiyi severdi. Musiki dinlerken, kendini bütün talihi idare eden bir meleğe bırakır gibi bir hâli vardı. Molla Bey onun bu hâlini hem sever, hem de marazi denebilecek bir hassaslığın neticelerinden korkardı. (s. 64)

Mahur Beste romanında Türk musikisi ile ilgili kelimelerin yanında Batı müziği ile ilgili kelimelere de yer verilir. Türk musikisini ön plana çıkartan İsmail Molla ile beraber Soloski, Batı müziği ile karşımıza çıkar. Soloski yıllar öncesinden ailesiyle Türkiye'ye hicret etmiş, bir süre *Mızıkacı Hümayun*'da çalışmış, geçimini *keman ve piyano dersleri* ile sağlayan bir göçmendir. Yaşadığı dramatik olaydan sonra yeniden hayata döndürülmesi için Agop Efendi'nin Nuri Bey'e bulduğu çözüm evlenme iken Soloski'nin bulduğu çözüm *kemandır*. Çünkü Soloski, Nuri Bey'in içerisinde uyur hâlde bulunan mistik kıvılcımın *keman* ile uyanacağına inanmaktadır. Bu nedenle Soloski'ye göre hidayet evlenmede değil, *sanat ve musikidedir*.

Mevleviliği ona bütün tarıklardan üstün gösteren şey, musikiye verdiği yer ile semanın hususiyeti idi. Fakat o Nuri Bey için bunu da lüzumlu görmüyordu. Ona göre, keman Allah'a giden yolların en kısasıydı. Her türlü kutsiliğin, ermişliğin bir tek kapısı vardı: Bu, ta yedi yaşından beri delicesine sevdiği Bach idi. Evet, Nuri Bey'in içinde uyanan mistik kıvılcımı

genişletmek, parlatmak, hakiki bir ocak hâline getirmek için keman öğrenmesi yeterdi. Bunu kendisi, Soloski üzerine alıyordu. (s. 143)

2.3.5.2.3.3. Hayal

Hayal, hülya, rüya, hayal dünyası, garip hayaller, zevkli hayaller, saadet hülyaları, saadet hülyalarının kapısı, gençlik hülyaları, hülya kurmak, hayalden kurtulmak, acayip hülya işçiliği, hayal adamı, ömrün biricik hayali, ikbal hülyaları, rüyalı, rüyaya benzemek, rüya görmek, rüyaya benzemek, sıkıntılı bir rüya, uyku, uyku uyumak, tatlı uyku, ölüm uykuları, büyük uyku, rahat uyku, yekpare uyku, ağır ve düşünceli uyku, uyku tanrısı, uykusuz geceler, hayal ile düşünen adam.

Behçet Bey yaşadığı hayattan uzakta *rüya* ve *hayaller* içerisindedir. *Rüyalar*; içinde bulunduğu zamanın dışında, Behçet Bey'in gerçek hayattan kaçış yerleridir. Sürekli rüya ve hayaller içerisinde bulunan Behçet Bey ile beraber bu kelimeler metinde yer bulur. Romanın ilk bölümü de rüya ve hayaller içerisinde *iki uyku arasındakilerin* anlatımıdır.

Fakat bu gece öyle olmamış; Behçet Bey, ağır ve düşünceli uykunun kendisini hapsedtiği zindanda, bir “final”i olmasına alıştığı bu rüyaya rağmen, saatlerce kalmış ve gemi azıya almış bir muhayyilenin bütün acaplıklarını tecrübe etmişti. (s. 8)

Behçet Bey gerçek hayatta değil *hayaller* içerisinde yaşamaktadır. Sürekli *geçmiş zamana* dair *hayaller* içerisinde olan Behçet Bey'de hayalin *kendi lugatinde* ismi bile vardır. “*Darülmihen*” onun *geçmiş zamanları* hatırladığında, *maziye* çıktığı yolculuklarda, kendisini teselli için bulduğu kelimedir.

“Darülmihen...” diye mırıldandı. Bu, Behçet Beyin her şeye rağmen sınıksız bağlı olduğu, bir sarmaşığın dallarına, çengellerine benzeyen bin türlü alaka ile, her zerresine kenetlendiği hayalin kendi lugatindeki karşılığı idi. (s. 10)

Eşyalar, Behçet Bey'in ömründe güzel zamanlar geçirdiği, meşgul olmakla mutlu olduğu yegâne şeylerdir. Behçet Bey *eski, güzel, renkli ve kıymetli şeylerden* hoşlanır, *antikacı dükkanları, müzayede yerleri, kişisel koleksiyonları* gezmekle vaktini geçirir. Türlü eşya arasında bulunmaktan hoşnut olan Behçet Bey'in eşyalardan istediği *hayallerine* çerçeve olmaları, onu yaşadığı hayattan uzaklaştırmalarıdır.

Onun bütün bu eşyadan istediği şey, hülyasına bir çerçeve olmaları, ona bir firar kapısı açmalarıydı. (s. 18)

Sabri Hoca *Suavi vak'asından* sonra İstanbul'da birkaç yerde gizlenir, daha sonra Anadolu'da seyahate çıkar. Gözlerden kaçmak için *Adana*'ya, kendisini yıllar önce terk etmiş babasının evine kimliğini gizleyerek gider. Misafir olarak kaldığı köşkte zengin babasının karşısında fakirlik içerisindeki *geçmişini* ve annesini *hayal eder*. Üvey annesinin cariyelerine dağıttığı mücevherlerle

annesinin tek ziynet eşyası altın küpeyi hatırlar. Annesinin ve ortanca kardeşinin *hayali* ile babasının şatafat içerisindeki hayatını mukayese eder. *Hayaller* ile içinde hiç bilmediği yeni duygular uyanır, hayata bakış açısı değişir.

Bugün kendisini bu kadar kuvvetle ziyaret için bu hayaller nerede gizlenmişlerdi? Neden bu eve gelinceye kadar onlardan habersiz yaşamıştı? Nasıl olmuşta onları o zamana kadar görememiş, üzerlerinde hiç düşünmemişti? Fakat şimdi bu hayallerin böyle birdenbire hafızasından fıskırmasıyla yalnız etrafını değil, belki bütün hayatını başka bir ışık altında görüyordu. (s. 83)

Refik sadece *hayal* ederek Atiye'nin portresini yapabilmıştır. Refik yıllarca Atiye'den ayrı kalarak yurt dışında yaşamasına rağmen onu unutmamış, onu düşünerek, üstünde *hayaller* kurarak kendisini resmetmiştir. Kendi resmini gören Atiye garip bir hisle sarsılmış kendisini *aynadaymış*, bir *rüyadaymış* gibi hissetmiştir. Portre ile beraber Atiye'nin de Refik ile oyunlar oynadığı, saadet içindeki çocukluk *hayalleri* zihninde canlanmıştır.

Tekrar portreye baktı: Refik onu sade çizgi çizgi hatırlamamış, kendisinden kalan çocuk hayalini adeta içinde çok nazlı, çok güzel bir şeyi büyütür gibi büyütmüştü. Onu düşünmüş, onun üstünde hülya kurmuştu. Başka türlü olsaydı bu kadar basit surette kendisi olan bir şeyin karşısında böyle şaşırmazdı. (s. 103)

2.3.5.2.3.4. Talih

Mahur Beste'de kahramanlar yaşadıkları talihsizlikler ile romana konu edilir. Talih her zaman onların karşısına çıkar ve peşini bırakmaz. Talih ile ilgili kelimelerle metnin birçok bölümünde karşılaşılır.

Kader, talih kurbanı, talihe isyan, talihin hakikati, kaderin sillesi, sevk-i kaza, talih şuuru, talihin mahkûmu, talihe katlanmış, talih idare eden melek, karanlık bir talih, kötü talih, talihsizlik, yıkıcı bir kader, yetimliğin kaderi, kader kurbanı, kapalı odada solmuş çiçek talih, talih yarım bırakmak, her türlü saadet ve felaket düşüncesinin üstünde bir talih.

İsmail Molla hiçbir zaman kendisi gibi olamayacak, *yaradılıştan zavallı doğan* evladı Behçet'i benimsemekte güçlük çeker. Oğlunun mahçup ve biçare oluşundan karısını ve dadısını suçlu bulur. Behçet Bey ise *baba sevgisini bir nevi din gibi sayan* biri olarak kendisini küçük gören babasının gözüne girme çabası içerisinde. Babasının dikkatlerinden kaçarak tavan arasında gizlice kurduğu cilt atölyesinin fark edilmesiyle baba ile oğul arasında duygu değişimleri yaşanır. Baba, oğul kendi *talihlerinin* farkına varır, kendi *talihlerine* boyun eğerek onu kabullenirler.

Bu baba ile oğul, her birinin içinde başka şekilde çalışan bir talihin üzerinden ilk kucaklaşmalarıydı. İkisinin de gözlerinden bir perde sıyrılmış, ikisi de kendi varlıklarının derinliklerinde bu talihin hakikatine uyanmışlar, hiçbir kelime sarf etmeden, onu olduğu gibi kabul ettiklerini birbirlerine söylemişlerdi. (s. 31)

Her genç kız da olduğu gibi Atiye'nin de hayatındaki en büyük *hayal* evliliğidir. Daha çocukken kurduğu evlilik hayalleri Behçet Bey ile evliliği üzerine yıkılır. *Hayallerinin* önünde kör talihi vardır ve Atiye *talihin kurbanıdır*. Atiye yıllarca *sabır* ve *teslimiyet* gösterdiği *talihine* karşı ancak ölümünde tepkisini gösterebilmiştir.

Nihayet onu söyledikten, ömrünü kıran bu biçarenin yüzüne karşı gülerek talihine olan isyanını haykırdıktan sonra, hiçbir saadet hülyasının rahat ve huzurunu bozmayacağı büyük uykuya dalmıştı. (s. 16)

Behçet Bey *her şeyin üstünde kalan talihin şuuruna* ancak Atiye Hanımın kahkahası üzerine ermiştir. Gençliğinde, çalışma hayatında, her yerde alay edilmeye alışan, annesi ve dadısı dışında hiç kimsenin beğenmediği Behçet Bey bir süre sonra aldırış etmemeyi öğrenmiştir. Ancak saadet hülyalarının kapısının kapanmasına vesile olan *uğursuz kahkaha* ile *talih* bir kez daha kendini göstermiş, karısı Atiye ile *aynı talihin mahkûmu* olduğunun farkına varmıştır.

Behçet, yüzüne karşı bu kadar haşin bir şekilde güldüğü karısına güvenmemişti; onun acısı daha derindi: O bu gülüşle talihinin şuuruna ermişti. Alay edilmeğe, beğenilmemeye çoktan alışmıştı. Annesiyle dadısından başka hiç kimse, hatta o kadar sevdiği babası bile, onu beğenmemişti. Her gittiği yerde aynı şey değil miydi? (s. 60)

Talih insanların karşısına türlü şekillerde çıkar. Sabri Hoca'nın karşısına ise unutulmak olarak çıkar. *Unutulmak talihi* doğuşuyla başlar annesinden, babasından, *Suavi Vak'ası'nı gören mahkeme heyetine, şahitlere, Abdülhamit'in jurnalcilerine* kadar devam eder. Herkes onu unuttur.

Onun talihi unutulmak, fark edilmemektir. Sanki masallardaki o sihirli külâh cinsinden, görünmemenin sırrına sahiptir. Onu herkes fırsat düşükçe günde birkaç defa unutturdu. (s. 75)

2.3.5.2.3.5. Kadın

Mahur Beste'de kadın kahramanlar ve onlarla ilişkili kelimeler önemli bir yer tutar.

Genç ve güzel kadın, bugünün kadını, aksi kadın, kadın inadı, kadın sesi, kadın teni, eski ve ezeli kadın, cariye, gelin, kadın gibi bakmak, kadın tecrübesi, saray terbiyesi almış kadın, sığıntı kadın, Atiye, Şerife Hanım, Cavide, Şefika Hanım, Adile Hanım, Nergis Ayşe.

Cavide'nin evine geliyor olması Behçet Bey'in hislerinde, duygularında değişime neden olur. Çünkü gelecek olan *genç ve güzel bir kadındır*. Bu kelimeler artık yaşlı olan Behçet Bey'in alışık olmadığı, ona uzak şeylerdir. Utangaç, çekingen kişiliği nedeniyle Behçet Bey kadınlardan hep uzak durmuştur. Cavide ile *ömrünün biricik kadın tecrübesi* Atiye hatırlanır. Kadının içinde uyandırdığı hisler, kadının taşıdığı anlam Atiye üzerinden ortaya konulur.

Bununla beraber, sadece bu “genç ve güzel kadın” kelimeleri onu korkutuyordu. Genç kadın, sonra bugünün kadını, yıllardır yabancı olduğu bir şeydi. Behçet Bey için genç kadın hüviyeti ömrünün biricik tecrübesiyle birkaç kelimedede hülâsa edilebilirdi; yumuşak bir ten, cazip bir koku, yalan yahut hayal kadar güzel bir ses, bir yığın süs ve hepsinin arkasında bir o kadar fantezi bir inat... (s. 12)

Behçet Bey Atiye'nin ölümüne *kadın inadının* sebebiyet verdiğine inanır. Cavide ile hayatında yaşanacak değişime karşı koymanın boşa çaba olacağını farkındadır. Çünkü kadın inadıyla baş etmenin ne kadar zor bir şey olduğunu *merhum zevcesi* Atiye Hanım ile tecrübe etmiştir.

Bununla beraber, bir kadın inadıyla mücadele etmek o kadar güç bir şeydi ki... İşte sevgili refikası Atiye hanımefendi sırf bu inat yüzünden o genç yaşında ölmemiş miydi? Bunu ancak bir kadın yapabiliirdi? Behçet Bey, Atiye Hanımın kendisiyle yaşamaktan bir türlü hoşlanmadığını, kocasından hatta nefret ettiğini iyice biliyordu. Ölümüne sebepte bu idi. (s. 15)

O dönemde hovardalığı ve çapkınlığı meziyet olarak gören İsmail Molla'nın hayatından birçok kadın gelip geçmiştir. *Kadınlar* onun için *güzel* olmakla beraber *ahmak*, *sohbete elverişli olmayan mahlûklar* olarak görülür. Gençliğinden yaşlılığına kadar ki hayatının birçok devrinde kadınlar birçok defa manasını değiştirir. Bu kadar *kadın tecrübesine* rağmen gelini Atiye Hanım sayesinde kadın hakkındaki görüşleri bir kez daha değişir.

İsmail Molla için gençliğinde bütün kadınlar, hemen her cinsi güzeldi, ahmaktı. Karısından tutun da, bir zaman oğluna Fransızca öğretmek için o kadar dedikoduya rağmen evine aldığı mürebbiyeye, Behçet'e Fransızca öğreteceği yerde ondan “fıkıh, feraiz” öğrenmeye kalkan o Parisli kadına kadar tanıdığı bütün kadınlar onun için sohbet elverişli olmayan mahlûklardı. Sonra, yaşı ilerledikçe, onlarda “ilahi hikmet”in acayip bir tecrübesini görmeye başlamış, onlara katlanmaktan başka çare olmadığını öğrenmişti. Şimdi ise ağır bir romatizmanın kendisini zaman zaman çivilediği köşe minderinde, kadın denen mahluk onun için üçüncü defa manasını değiştiriyordu. (s. 66)

Behçet Bey'in yeğeni olan Cavide annesini, babasını kaybetmiş hayırsız bir adamla evlenmiş, Atiye gibi genç yaşında *talihsizlikler* yaşamış bir kadındır. Kocasının ölümü ile yalnız yaşamaya mahkûm edilen Cavide için Behçet Bey evinin kapılarını açar. Evine davet ettiği Cavide, Behçet Bey'in hayatında yaşayacağı değişimlerin habercisidir. *Genç ve güzel bir kadının* evine gelmesi kendi kabuğuna çekilmiş bir adam için çok şey ifade eder. Behçet Bey, Cavide'nin gelişyle yıllardır içerisinde bulunduğu *yalnızlıktan* kurtulacaktır. *Akıllı ve neşeli bir kadın* ile yaşadığı evi, hayatı tümünden değiştirecektir.

Cavide akıllı, neşeli bir kadındı. Etrafındaki yalnızlık bu genç ve güzel kadının vücudu ile değişecek, evin içinde yepyeni ve sade şiiirden bir hava esecekti. (s. 11)

Behçet Bey ve babası İsmail Molla arasındaki mizaç farklılığının ortaya konulduğu satırlarda *kadın* kelimesi de yer alır. Çapkın bir adam olan İsmail Molla için kitaplarda kadına benzer.

Kitaplar, okunduktan sonra bir köşeye atılacak şeylerdir. Ancak Behçet Bey için kitaplar iyi ciltlenince gençleşen, *güzel giyinmiş bir kadından* farksızdır.

Büyük bir okuyucu olan Molla Bey için kitap da kadın gibi bir şeydi; yani okunduktan sonra başından atılırdı. Yalnız, biri diğeri gibi rahatsız edici olmadığı için, -kitap unutulmaya razıdır, fakat kadın razı olmaz- bir köşede kendi kendine durmasında bir mahzur yoktu. Ev genişti; okunmuş kitap bir servetti. Hâlbuki Behçet öyle değildi: kitabı okumaktan ziyade, onunla meşgul olmasını sevdi. (s. 30)

Şerife Hanım yıllarca Behçet Bey'in hizmetçiliğini yapmış somurtkan, huysuz, dedikoducu bir kadındır. *Bütün hayatını lokma lokma zaptetmiş* bu kadın Behçet Bey'in hayatında vazgeçemeyeceği bir konumdadır. Evin hanımı olarak konağa gelecek Cavide ile anlaşamayıp evden gönderilmesi düşüncesini bile kurmaya cesaret edemeyen Behçet Bey için Şerife Hanım bir hizmetçiden daha fazlasıdır. Kendi odasında yapmaktan hoşnut olduğu şeylerle meşgul olabileceği, huzurlu bir ortam yaratan bu kadının kiracılar ve kiracıların sorunları ile ilgilenmesi bile hayatındaki zarureti ortaya koymaya yeterlidir.

Şimdi Şerife Hanımı olduğu gibi, yani hayatının biricik zarureti olarak görüyordu. Bu asık yüzlü, dedikoducu kadın, onun için her şeydi: sıcak çayın üzerinde tüttüğü kahvaltı tepsisi, muntazam yemek sofrası, sıcak ve temiz yatak, yumuşak terlik ve her türlü kaygıdan uzak, kendi işlerine kalan geniş, huzurlu saatlerdi. Onun sade kiracılarla boğuşması yeterdi. (s. 11)

Adile Hanım, Halit Bey'in konağında bir süt nine olarak karşımıza çıkar. Otoriter, her şeye karışan titiz yapısı onu etrafındakiler için çekilmez bir kadın yapar. Gençliğinde *Büyüdidil Hanımefendi* ile beraber haremde bulunmuş, *Esma Sultan'ın yetiştirmelerinden* olan Adile Hanım bu dönemde arzu ettiği mevkilere getirilmemiş, kurduğu *hülyaları* boşa çıkmış bir kadındır. Evlendirilerek saraydan uzaklaştırılan Adile Hanım'ın istediği yerlere gelememesi onu prensiplerinden alıkoymaz, saray terbiyesi alması, titiz yapısı onu evliliğinde de söz sahibi yapar. Hayatı boyunca rahat, mesut yaşamış Süleyman Bey'in Adile Hanım ile olan evliliği ise bir kabusa dönüşür. Neşesini, sağlığını kaybeden zavallı adamın bu kadından kurtuluş çaresi ise ölüm olur.

“Rahat döşeginde kendi elceğizimle uzattım. Yüzü memnuniyetinden çocuk gibi gülümsüyordu. Benden razı olarak öldü.” Diye anlattığı bu ölüm, gerçekte zavallı adamın bu iyi ahlaklı, dedikodudan hoşlanmaz, titiz, evine düşkün kadından kaçabileceği tek kapıydı. (s. 120)

Sabri Hoca'nın annesi olan Gülsün Hanım tipik bir Anadolu kadını olarak karşımıza çıkar. Kendisini terk eden kocası yüzünden ikinci kez evlenen Gülsün Hanım eski eşinden olan *ihanetin canlı hatırası* olarak gördüğü Sabri'yi uzun süre ihmal etmiştir. Anne şefkatinden muzdarip olarak büyüyen Sabri Hoca ise annesini sevmemiş, memleketinden ayrıldıktan sonra annesi ile iletişimini koparmıştır. Yıllar sonra annesini hatırlaması, eski anılarının canlanması ise babasının evinde kaldığı günlerde gerçekleşmiştir. Babasının konağında bir uşağın ağzından dinlediği zenginlik içerisindeki merhum üvey annesinin durumu, fakirlik içerisindeki annesini hatırlaması için yeterli

olmuştur. Babasının konağında annesine karşı hissettiği duyguları değişen Sabri Hoca'nın annesi ile vedalaştığı günkü görüntüsü ayrıntılı bir şekilde zihninde canlanır.

Ancak otuz beş yaşlarında görünen bu kadın, o gün kendisine ne kadar yorgun, ne kadar yaşlı görünmüştü. Yüzünde kalın çizgiler vardı. Saçları kirli, perişandı. Parmaklarının uçları işten tok tok olmuştu. Onu ayağında yamalı bir şalvar, ayakları nasır içinde, bir köşesine değirmenden sırtında getirdiği bir çuval mısır unu dayalı taşlıkta olduğu gibi görüyor, ister istemez yedi yıl önce bu evde çoluk çocuk arasında, bu dimdik, gururlu ihtiyarın kolları arasında ölen kadının hayatıyla kendi hayatını kıyaslıyordu. (s. 82)

Nergis Ayşe o dönem İstanbul'unun sefahat yerlerinden birini işleten bir kadındır. Aynı işi yapan *Langa Fatma*'nın yanında yetişmiş, çetin geçen hayat mücadelesi sonucunda önemli bir servet edinmiştir. Bata çıka bu işte ustalaşmış kadının hayatındaki en önemli şey de bu süreçte biriktirmiş olduğu mücevherleri olmuştur. Nergis Ayşe'nin işlettiği yer ise ilk bakışta bulunduğu mahallenin diğer evlerinden ayırt edilemeyen, külhanbeyleri ile nüfuzlu adamların himayesi altında korunaklı bir yer olarak tasvir edilmektedir. İşini bilir, her daim temkinli bir kadın olan Nergis Ayşe, Nuri Bey'in hayatında yaşayacağı dönüşümün bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nergis Ayşe, Tanzimat'ın gevşemiş örfünün yavaş yavaş İstanbul şehri içinde yaşamasına göz yumduğu sefahat yerlerinden birini işletiyordu. O yıllarda Edirnekapı'da bir mahalle kadar geniş bir konakta aynı ticareti yapan *Langa Fatma*'nın yetiştirmelerindendi. Onun elinden yakayı kurtardıktan sonra bir müddet şurada burada sürtmüş, sonra Laleli'de genişçe bir ev tutarak gizliden gizliye işe başlamıştı. Karısının aşırı kıskançlığı yüzünden evinde göz açamayan, hatta yıllarca genç bir cariye yüzü görmeden yaşayan bir damat paşa tarafından korunduğu söylenirdi. Temiz, işini bilir, ihtiyatlı bir kadındı. (s. 132)

2.3.5.2.3.6. Politika

Politika ile uğraşmak, politikaya girmek, politikayı bırakmak, politika aşkı, politikanın yuttuğu adam, siyaset, Suavi vak'ası, Çırağan Sarayı, Babîâli, Abdülaziz, toplu hareket, ihtilal, hâl, Jön Türkler, şark, garb, Kanun-ı Esasi, Meşrutiyet, hürriyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti, istibdat, istibdat düşmanlığı, mesail-i mühimme-i dahiliye, buhran-ı mali, Hersek meselesi, payitaht, imparatorluk, medeniyet.

Politika ve politik konular ile ilgili kelimeler Ata Molla, İsmail Molla ve daha çok Sabri Hoca üzerinden romana konu edilir. Sabri Hoca devrin hususiliğini belirleyen olaylar ile romanda yer alır. *Politikanın yuttuğu adamlardan* biri olan Sabri Hoca zor geçen çocukluk yıllarından sonra medrese yıllarında politikaya merak salmış, bu yüzden tahsilini bile yarıda bırakmıştır. Politika aşkı ile dönemin *hür düşünceli adamları* ile dostluk etmiş, devrin önemli toplu hareketlerine dâhil olmuştur. *Suavi Vak'ası*'ndan *talebe hareketine* kadar katılmadığı vaka yoktur. Sarf ettiği sözler yüzünden *Abdülhamit'in jurnalcilerinin* gözü üzerindedir. *Jön Türkler* ile münasebet içerisinde, *İttihat ve Terakki Cemiyetinin* faaliyetlerini de yakından takip eden biri olarak Sabri Hoca, devrin politik gelişmeleri ile iç içe romanda yer alır.

Sabri Hoca, politikanın yuttuğu adamlardandı. 1285'te İstanbul'a gelmiş, medreseye girmiş, çok parlak geçen birkaç yıldan sonra parasızlık, biraz da politika aşkı yüzünden tahsili yarıda kalmış, devrin hususiliğini veren hadiseler içine doluduzgin atılmıştı. (s. 73)

Sabri Hoca ile İsmail Molla arasında geçen konuşmada *İstibdat* yönetimi, *hürriyet*, *medeniyet* ve doğu-batı meselelerine yer verilir, ülkenin içinde bulunan durumu ortaya konulur. Behçet Bey'in söz aralarında dâhil olduğu bu tartışmada doğu-batı meselesi öne çıkan konulardan birisidir. Karşılıklı konuşma içerisinde geçen bölümde Molla'nın *şark düşmanlığı* ithamı ise Sabri Hoca'yı celallendiren sözler olur. Yurt dışında da bulunan Sabri Hoca *garbı* iyi bilir, ancak *şarktan* gelen biri olarak suçlamayı kabul etmez. Onun sözlerindeki maksat imparatorluğun parçalanmasından duyduğu endişeyi ve hâlihazırda şark dünyasının içinde bulunduğu durumu dile getirmektir.

Sonra birden, sadece bu düşüncenin itişiyile eski arkadaşına döndü: “Hoca, neden şarka bu kadar düşmansın?” dedi. “Hep şark dersin...” Sabri Hoca toparlandı: “Şarka düşman değilim. Bulsam onunla kanaat ederim. Ben şarklıyım. Bak hâlime: benim nerem garplı? Arasan üzerimde bir karış ecnebi kumaşı bulamazsın. Meslerim bile yerli. Yüzüme bak: neresi Frenk? Fakat yüzüme iyi bak ve şarkı gör. Şarkı, bizim şarkımızı bulsam bu yüzde mi olurum? Benim yüzüm, senin yüzün, babalarımızın yüzü. Yani hayatları tam olmayanların yüzü...” (s. 92)

Atiye aile mirası olan *politikaya* başka anlamlar yükler. Politika, biçare bir koca ile bağ kurmaya çalışan kadının tek çözüm yoludur. Çünkü sevmediği biri ile evlilik yapan kadınlar da olduğu gibi kocasına, ailesine bağlanmak için yapılan çocuk yapma girişimi onda işe yaramamıştır. Atiye için aşkın yerini politika ile beraber kocasına duyacağı hayranlık dolduracaktır. Bu nedenle Atiye, Behçet Bey'in *saat tamir etmek*, *kitap ciltlemek* gibi işlerini küçük görür ve onun mutlaka *politikaya* girmesi gerektiğine karar verir.

Hayat ona çok başka aydınlıklar getirmişti. Artık bu küçük sulara yaşayamazdı. Bir çocuğu olsa iş belki başkalaşır. Fakat Allah vermemişti. O hâlde çocuksuz hayatlarına göre yaşayacaklardı. Behçet'in muhakkak politikaya girmesi lazımdı. Her yandan Abdülhamit aleyhine çalışanları işitiyordu. Behçet onlara katılmalıydı. (s. 72)

Dönem üzerinde etkili olan politik meseleler etrafında çoğu zaman siyasi münakaşalara girilir, devrin eleştirisi yapılır. *Sultan Mahmut*, *Abdülmecit*, *Abdülaziz* devirlerinden söz edilse de devrin eleştirisi *Abdülhamit* üzerinden yürütülür. Abdülhamit dönemi ile ilgili kelimeler ön plana çıkartılır. *Jön Türkler*, *İttihat ve Terakki Cemiyeti* gibi devir içinde faaliyet gösteren unsurlar ile beraber *istibdat*, *Meşrutiyet*, *Kanun-ı Esasî*, *İkdam* gibi kelimelere de yer verilir. Abdülhamit yönetimine karşı yöneltilen eleştiriler içinde padişahın kişisel hobileri, karakter özellikleri de ele alınır. Abdülhamit'in kabiliyetleri arasında öne çıkan *marangozluk* ile beraber dikkatli mizacı, *vehimli* oluşu bilgisine romanda yer verilir.²⁷

²⁷ Sultan Abdülhamit, marangozluk ve demircilik işleri ile vaktini geçiren, şüpheli, vehimli bir mizaca sahiptir. Ayrıca anne ve babasını veremden kaybetmesi onu temkinli yaşamaya sevk etmiştir. Cevdet Küçük, “II. Abdülhamit”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1, İstanbul, 1988, s.223.

Abdülhamit nedir? Senin, benim gibi bir insan. Yalnız bizden biraz başka türlü. Abdülmecit'in oğlu olmayıp da benim oğlum olsaydı hiçte fena adam olmazdı. Biraz vehimli, korkak. Orta hâlli bir marangoz. Titiz, dikkatli, küçük şeylerin üzerinde durmaktan hoşlanan bir adam. Saraydan çıkar şu adamı, şöyle orta hâlli bir eve koy: muhakkak her akşam kalemden gelir gelmez soyunup dökünüp mutfağa girecek, yahut da elinde keser, tahtaboş tamir edecekti. Terliklerini, takyesini giymiş bir Abdülhamit Bey... Rütbesine göre Beyefendi, yahut saadetlü Abdülhamit Paşa hazretleri. Sabahleyin İkdâm gazetesini penceresinin önünde okuyor. Evden çıkarken mutfağın ateşine dikkat etmesini, çocuklarını sokağa salıvermemesini karısına sıkı sıkı tenbih ediyor. Eve dönünce bir fırsatını bulup teker teker bütün ev halkından günün olup bitenini soruyor. Yatarken sokak kapısını kendi eliyle kapatıyor, karyolasının altına bakmadan yatağına girmiyor. (s. 89)

Romanda dönemin birçok siyasi olayına yer verilmiş, adından söz edilmiştir. Siyasi hadiseler çoğunlukla Sabri Hoca ile birlikte aktarılmıştır. Birçok olaydan söz edilse de Sabri Hoca'nın hayatında önemli değişimlere neden olan Suavi vak'ası ön plana çıkartılmıştır. İnadı yüzünden iştirak ettiği, son andaki tereddüdü ile sıyrıldığı bu olay sonrasında yaşananlarla Sabri Hoca'nın hayatı üzerinde etkili olmuştur. Sabri Hoca üzerinden ele alınan bu olayda V. Murad, *Bağdatlı Süleyman*, İngilizler gibi olay ile ilgili kelimelere de yer verilmiştir.²⁸

Çırağan Sarayı'na karadan saldıran kalabalık, "serdap" kısmını geçip de, kırdıkları kapı, pencerelerden asıl saraya girmeye başlayınca, Sabri Hoca, birdenbire kendisine tehlikeli bir tuzak gibi görünen sarayın içine girmemiş, bir köşeye çekilerek etrafı gözetlemeyi tercih etmişti. (s. 80)

²⁸ Suavi Vak'ası veya Çırağan Vak'ası adıyla anılan bu olay, özünde akli dengesi bozuk olan V. Murad'ın II. Abdülhamit'in yerine tahta geçirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiş, sonunda başarısız olan bir girişimdir. Olayın failleri arasında Bağdatlı Süleyman'da yer almıştır. Cevdet Küçük, "Çırağan Vak'ası", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8, İstanbul, 1993, s. 306-309. Roman içerisinde akli dengesinin bozuk olmasından ötürü V. Murad'ın adı yerine "deli" ismi kullanılmış, Bağdatlı Süleyman'da Sabri Hoca'nın bu olaya katılmasına vesile olan kişi olarak karşımıza çıkartılmıştır. Tanpınar, a.g.e., s.78.

SONUÇ

Bu çalışmada Tanpınar'ın yazın hayatının ilk denemesi olarak görülen Mahur Beste romanı, metin dil bilimi çalışmaları çerçevesinde değerlendirilmiş, metnin bir bütün olarak ortaya çıkmasını tesis eden bağdaşıklık unsurları eserde tespit edilmiştir.

Metin içi gönderime oranla daha az karşılaşılan dış gönderim unsurları metinde şahıs zamirleri, işaret zamirleri ve işaret sıfatları ile yapılan gönderimlerden oluşmaktadır. İşaret zamirleri ile yapılan dış gönderimler diğer dış gönderim unsurlarından daha fazla sayıda metinde yer almaktadır.

Metin içi gönderim unsurları art ve ön gönderim olmak üzere iki şekildedir. Art gönderimler; öncül/bağımsız gönderim ögeleri, ardıl/bağımlı gönderim ögeleri ve kelime veya kelime grupları ile yapılan art gönderim başlıkları altında incelenmiştir. Öncül/bağımsız gönderim ögeleri içerisinde zamirler ile yapılan art gönderimler diğer art gönderim unsurlarından daha çok çıkmıştır. Zamirler ile yapılan art gönderimler içerisinde metinlerde en sık karşılaşılan gönderim biçimleri olarak şahıs zamirleri bu romanda da en çok karşılaşılan gönderim unsurları olmuştur.

İsimlerin aynen tekrarının önüne geçmek adına kullanılan dönüşlülük zamiri "kendi", metinde art gönderim unsuru olarak kullanılmıştır. 185 kere gönderim unsuru olarak karşılaşılan dönüşlülük zamiri romanda en az tercih edilen art gönderim biçimleridir.

"Bu", "bunlar", "o", "onlar", "öyle", "böyle", "ora", "bura" ve "şura" kelimeleri metinde art gönderim unsuru olarak kullanılan işaret zamirleridir. "Bu" işaret zamiri 117 kerelik kullanımı ile öne çıkmaktadır. "Şu" ve "şunlar" işaret zamirinin art gönderim işlevi ile kullanılan herhangi bir örneğine rastlanmamıştır.

Şahıs zamirlerinden sonra en çok karşılaşılan öncül/bağımsız art gönderim unsurları ise işaret sıfatlarıdır. İşaret sıfatları içerisinde 281 kere kullanılan "bu" işaret sıfatı art gönderim unsuru olarak en çok karşılaşılan işaret sıfatıdır.

Metinde ardıl/bağımsız gönderim ögeleri; iyelik, belirtme durum ve kişi ekleri başlıkları altında tespit edilmiştir. İyelik ekleri ile yapılan 428 art gönderim örneği tespit edilirken belirtme durum eki ile gerçekleştirilen art gönderimlerin sayısı 128 olmuştur. Türkçenin özne eksiltlen bir dil

olması nedeniyle kişi ekleri ekler arasında en çok karşılaşılan gönderim biçimleridir. Romanda da ekler arasında en yaygın kullanılan gönderim unsurları kişi ekleridir.

Metinde kelime veya kelime grupları ile yapılan art gönderimler; metnin kişilerine, metinde geçen nesne ve durumlara ve metinde geçen yer adlarına kelime ve kelime grupları ile yapılan art gönderim başlıklarından oluşmaktadır. Metinde yer alan kişilerin isimlerinin tekrarının önüne geçmek için kullanılan kelime veya kelime gruplarının art gönderimleri yazar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Metinde bu amaçla gerçekleştirilen art gönderimlerin en fazla gönderimde bulunduğu kişiler romanın başkarakteri Behçet Bey (23) ile beraber İsmail Molla (13), Ata Molla (9), Atiye (27), Sabri Hoca (10) ve Nuri Bey (14) dir. Tanpınar'ın eserlerinde önem verdiği hususlar içerisinde yer alan ve sıklıkla karşımıza çıkan eşyalar romanda kelime veya kelime grubu kullanımı ile art gönderimde bulunulan unsurlar arasında yer almıştır. Kelime veya kelime grubu ile en fazla gönderimde bulunulan eşyalarda ise ayna (10) ön plana çıkmaktadır. “İstanbul”, “Adana”, “Mekke” gibi yer adları da kelime veya kelime grubu ile art gönderimde bulunulan diğer unsurlardır.

Art gönderimlere oranla daha az karşılaşılan gönderim biçimleri olarak ön gönderimler metinde şahıs zamirleri, işaret zamirleri, işaret sıfatları ve kelime veya kelime grubu ile yapılan gönderimler başlıkları ile tespit edilmiştir. Ön gönderimler içerisinde kelime veya kelime gruplarının gönderimi 17 kere kullanılarak zamir ya da sıfatlar ile yapılan ön gönderimlerden daha çok çıkmıştır. Metinlerde art gönderimlere oranla daha az karşılaşılan ön gönderimlerde kelime gruplarının kullanımı dikkat çekici düzeydedir.

Ekonomik bir dil kullanımında dil kullanıcısı tarafından çokça tercih edilen bağdaşıklık unsuru olan eksilteler metinde sıklıkla kullanılmıştır. Gereksiz tekrardan kaçınarak metne estetik bir görünüm vermek amacıyla kullanılan eksilteler, başta cümlenin ögelerinde olmak üzere diğer metin birimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Cümlenin ögelerinde yer alan eksiltelerde en çok eksiltelen öge özne olmuştur. Nesne eksiltisi 86, yer tamlayıcısı eksiltisi 32, yüklem eksiltisi 111 kez gerçekleşmiştir. Zarf tümleci eksiltisi 10 kez gerçekleşerek en az karşılaşılan eksilti örneği olmuştur.

Kip eki, kişi eki, hâl ve çokluk ekleri gibi eklerin eksiltilmesi metin içerisinde 315 kez gerçekleşmiştir.

Metinde bulunan tamlamalarda gerçekleşen eksiltelerde tamlayan unsurunun tamlanan unsuruna oranla eksiltilmesi oldukça çoktur. Tamlayan unsurunun eksiltilmesi 428 kez, tamlanan unsurunun eksiltilmesi ise sadece 32 kez tespit edilmiştir.

“Eksilti” veya “gönderim” gibi alternatif bağdaşıklık unsurlarının varlığı nedeniyle metinlerde ender rastlanılan bağdaşıklık unsurları değiştirimlerdir. Bu doğrultuda metinde “öyle” ve “böyle” kelimeleri ile gerçekleştirilen değiştirim örneklerine birkaç cümlede rastlanılmıştır. Değiştirilen unsura bağlı olarak isme dayalı, fiile dayalı ve cümleye dayalı olmak üzere üç başlıkta incelenen değiştirim örnekleri arasında metinde en fazla karşılaşılan değiştirim türü ise cümleye dayalı değiştirim olmuştur. Metinde “böyle” kelimesi ile isme dayalı bir örnek bulunurken fiile dayalı değiştirim örneğine ise rastlanmamıştır.

Metinlerde dilbilgisel ve anlamsal bağların oluşumunda etkili olan bağlaçlar çeşitli işlevleri ile çalışmada yer bulmuştur. Metinde bağdaşıklık unsuru olarak değerlendirilen bağlaçlar ekleme, ayırma, karşıtlık, zaman, koşul, açıklama, sebep-sonuç gibi işlevleri ile sınıflandırılmıştır. Açıklama ve zaman işlevi ile kullanılan bağlaçlar diğer bağlaçlardan daha çok karşılaşılan bağlaçlar olmuştur.

Mahur Beste romanında gönderim, eksilti, değiştirim ve bağlaçlar ile beraber metnin bütünlüğü ve sürekliliğinin sağlanması etkili olan bir diğer unsur, sözcüksel bağdaşıklık unsurları, “tekrar” ve “aynı çağrışım alanına ait kelimeler” başlığı altında incelenmiştir. Aynı çağrışım alanındaki kelimeler; eş veya yakın anlamlı kelime kullanımı, karşıt anlamlı kelime kullanımı, aynı kökten türetilmiş kelimelerin kullanımı ve aynı bilgi alanına ait kelimelerin kullanımı başlıkları altında ele alınmıştır.

Bağdaşıklığın sağlanmasında tekrar eden kelimeler bakımından metin içerisinde özellikle “zaman” ve zaman ile ilgili kelimelerin tekrarı ön plana çıkmaktadır. Zaman (49), geçmiş zaman (5), mazi (8), ayna (20), saat (42), musiki (25), hayal (18), rüya (19), uyku (28), hatıra (20), talih (33), tesadüf (21) gibi kelimeler tekrarları ile metnin bütünlüğü ve sürekliliğinin sağlanmasında etkili olan kelimelerdir.

Eş veya yakın, karşıt anlamlı, aynı kökten ve aynı bilgi alanından kelimelerin meydana getirdiğı, metnin bütünlüğü ve sürekliliğine katkıda bulunan kelime kadrosu “zaman”, “rüya”, “hayal”, “talih” ve “musiki” kavramları ve bu kavramlarla ilişkili kelimelerden oluşmakta ve Mahur Beste romanına bağdaşık bir görünüm kazandırmaktadır.

Metin oluşumunda bağdaşıklık unsurlarından yararlanan yazarın diğer eserleri de böyle bir çalışma ile incelenebilir, yazarın üslubu doğrultusunda metin dil bilimsel boyutta yeni fikirler edinilebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akbayır, Sıddık (2013), **Cümle ve Metin Bilgisi**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Akçataş, Ahmet (2001), **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, Doğan (1989), “Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”, **TDAYB**, 253-262.
- _____ (1995), **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Rekmay Basımevi, Ankara.
- _____ (2006), **Anlambilim**, Engin Yayınevi, Ankara.
- Aksan, Mustafa ve Aksan, Yeşim (1991), “Metin Kavramı ve Tanımları”, **Dilbilim Araştırmaları**, Hitit Yayınevi, Ankara, 90-104.
- Aktulum, Kubilay (2000), **Metinlerarası İlişkiler**, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Aydın, Hasane (2012), “Dilde Sıfır Birim Ve Sıfır Biçimbirimin Kullanımı”, **Turkish Studies**, 7(2), 169-181.
- Balcı, Hülya A. (2006), “Metin Dilbilim Açısından Bir Çözümleme”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21(2), 191-204.
- _____ (2018), **Metindilbilimin ABC’si**, Say Yayınları, İstanbul.
- Balyemez, Sedat (2011), **Dede Korkut Hikâyelerinin Metin Dil Bilimsel Yapısı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, Eyyüp (2005), **İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi - Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çakır, Umay (2007), **Türkiye Türkçesinde Kalıplaşmış Eksilteli Yapılar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Tazegül (2006), **Peyami Safa’nın “Yalnızız” Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demiralp, Oğuz (1976), “Mahur Beste’nin Bitmemişliği”, **Soyut**, (89), 31-36.

- Dilidüzgün, Şukran (2008), **Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdağı, Selma (2008), **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Yaban" Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, Muharrem (2012), **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Guiraud, Pierre (1999), **Anlambilim**, (Çev. Berke Vardar), Multilingual, İstanbul.
- Gümüşatam, Gürkan (2013), "Eksiltim ve Türkçede Eksiltim Türleri", **Turkish Studies**, 8(1), 1539-1552.
- Günay, V. Doğan (2017), **Metin Bilgisi**, Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood ve Hasan, Ruqaiya (1976), **Cohesion in English**, Longman Group UK Limited, Londra.
- Huber, Emel (2013), **Dilbilime Giriş**, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- İmer, Kamile vd. (2011), **Dilbilim Sözlüğü**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- İşsever, Selçuk (1995), **Türkçe Metinlerdeki Bağlantı Ögelerinin Metindilbilim ve Kullanımbilim Açısından Görevleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalsın, Şirvan (2016), "Bağdaşıklık ve Kutadgu Bilig'de Sözcük Bağdaşıklığı", **Folklor Edebiyat Dergisi**, 22 (88), 131-146.
- Karataş, Yusuf (2008), **Metin İncelemesinde Söylembilim Yöntemi "Binbir Gece Masalları Üzerinde Bir Uygulama**, Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi - Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaplan, Mehmet (1975), "Mahur Beste Hakkında Birkaç Söz", **Mahur Beste**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kıran, Ayşe Eziler ve Kıran, Zeynel (2013), **Dilbilime Giriş**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2009), **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Küçük, Cevdet (1988), "II. Abdülhamit", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 1 (216-224), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1993), "Çırağan Vak'ası", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 8 (306-309), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Mutluay, Rauf (26.06.1975), Mahur Beste, **Cumhuriyet Gazetesi**.

- Novruzova, Nurida S. K. (2012), "Farklı Ekollerde Metin, Söylem ve Hipermetin Kavramları", **İdil Sanat ve Dil Dergisi**, İdil sanat ve dil dergisi, 1(5), 350-360.
- Odunkıran, Cemile (2017), "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Metinlerinin İdeolojik Arka Planı: Mahur Beste'nin Parabasis İşlevi", **Edebiyat Eleştirisi Dergisi**, (8), 82-102.
- Onursal, İrem (2003), "Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık", Prof. Dr. Ayşe (Eziler) Kıran, Doç. Dr. Ece Korkut, Dr. Suna Ağıldere (Haz.), **Günümüz Dilbilim Çalışmaları içinde** (121-132), Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Oralış, Meral ve Ozil, Şeyda (1992), "Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Önerisi", **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara: Hitit Yayınevi, 37-48.
- Otan, Ozan ve Otan, Demet (2014), "Metinsel Bağdaşıklıkın Sağlanmasında Sözcüksel Bağdaşıklık Rolü", **International Journal of Language Academy**, 2(1), 41-54.
- Özkan, Bülent (2004), "Metindilbilimi ve Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in 'On İkiye Bir Var' Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 167-184.
- Önberk, Nevin (1986), "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste, Huzur ve Sahnenin Dışındakiler Romanlarında Milli Kültür Meselelerine Bakış", **Erdem**, (4), 189-203.
- Özmen, Mehmet (1996). "Bir Eksilteli Cümle Tipi Üzerine", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(4), 71-82.
- Parlak, Hatice (2009), **Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sesli, Hüseyin (1968), "Dil Alanı Üzerine", **Atatürk Üniversitesi Yayınları**, Erzurum.
- Şenöz, C. Ayata (2005), **Metindibilim ve Türkçe**, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2019), **Mahur Beste**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tekşan, Keziban (2018), "Ferhunde Kalfa Hikâyesinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık Görünümleri", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 7(1), 217-236.
- Toklu, M. Osman (2018), **Dilbilime Giriş**, Akçağ Yayıncılık, Ankara.
- Torusdağ, Gülşen ve Aydın, İlker (2014), "Türkçe Öğretimi Çerçevesinde Yazınsal Bir Metin Çözümlemesi Örneği Olarak Refik Halit Karay'ın Garip Bir Hediyesi", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 3(4), 109-134.
- Torusdağ, Gülşen (2015), **Memduh Şevket Esenal'ın Öykülerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ullmann, Stephen (1978), “Anlambilim”, (çev. Ahmet Kocaman), **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, 38 (324), 355-363.
- Uzun, Leyla S. (1995), **Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı**, Simurg Yayınları, Ankara.
- Uzun, Muzaffer (2016), **Nazan Bekiroğlu'nun Nar Ağacı Adlı Romanında Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Ekseninde Bir Söz Varlığı Çözümlemesi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2018), “İyelik Öbeklerinde Tamlayan Eksiltisi Sorunu”, **International Journal of Language Academy**, 6(1), 104-111.
- Üstünova, Kerime (1999). “Eksilti ya da Sıfır Tekrar”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1), 93-105.
- _____ (2014), **Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri**, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Vardar, Berke (2001), **Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri**, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- _____ (2002), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, Serdar (2011), “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar”, **Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi**, (3), 59-107.
- Yıldız, Kubilay (2010), “Edebiyat Sosyolojisi Işığında Mahur Beste”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, (3), 59-74.

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet YÜKSEL, 03.10.1993 tarihinde Trabzon İli Tonya İlçesi'nde doğdu. 2007 yılında Bener Cordan İlköğretim Okulu'nu; 2011 yılında Fatih Lisesi'ni; 2016 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında KTÜ Yabancı Diller Yüksekokulu'nda iki dönem yabancı dil eğitimi aldıktan sonra 2018 yılında KTÜ – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

YÜKSEL, bekar olup İngilizce bilmektedir.